

Dokument
Svjetske banke

SAMO ZA ZVANIČNU UPOTREBU

Izveštaj br: 65984-BA

DOKUMENT OCJENE PROJEKTA

ZA

PREDLOŽENI KREDIT

U IZNOSU OD 30 MILIONA SDR
(U PROTIV VRIJEDNOSTI OD 40,00 MILIONA USD)

ZA

BOSNU I HERCEGOVINU

ZA

PROJEKT ZA RAZVOJ NAVODNJAVANJA
(IRRIGATION DEVELOPMENT PROJECT)

21. februar / veljača 2012. godine

Odjel za održivi razvoj (Sustainable Development Department)
Jedinica za zemlje jugoistočne Evrope (South East Europe Country Unit)
Region Evrope i srednje Azije (Europe and Central Asia Region)

Ovaj dokument ima ograničenu distribuciju i primaoci ga mogu koristiti samo u obavljanju svojih službenih dužnosti. Sadržaj ovog dokumenta se inače ne može objelodaniti bez odobrenja Svjetske banke.

VALUTNI EKVIVALENTI

(Kursna stopa efektivna na dan 25. januara / siječnja 2012. godine)

Valutna jedinica	=	BAM Bosne i Hercegovine
1 BAM	=	0,669388 USD
1 USD	=	1,49390 BAM

FISKALNA GODINA

1. januar / siječanj – 31. decembar / prosinac

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AAA	Analitičke i savjetničke aktivnosti (Analytical and Advisory Activities)	ID	Navodnjavanje i odvodnjavanje (Irrigation and Drainage)
APCU	Jedinica za koordinaciju projekata u poljoprivredi (RS) (Agricultural Projects Coordination Unit (of RS))	IFAD	Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (International Fund for Agriculture Development)
ARDP	Agricultural and Rural Development Project (Projekt za poljoprivredu i ruralni razvoj)	IFRs	Privremeni nerevidirani finansijski izvještaji (Interim Unaudited Financial Reports)
BiH	Bosna i Hercegovina	MPŠV RS	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (Ministry of Agriculture, Forestry, and Water Management)
CAP	Zajednička poljoprivredna politika (Common Agricultural Policy)	M&E	Monitoring i evaluacija (Monitoring and Evaluation)
CGF	Bruto formirani kapital (Gross Capital Formation)	MIS	Sistem za upravljanje informacijama (Management Information System)
DA	Označeni račun (Designated Account)	MOAWMF	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (Ministry of Agriculture, Water Management and Forestry)
DAFWM	Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu (Department for Agriculture, Forestry and Water Management)	MOFTER	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (Ministry of Foreign Trade and Economic Relations)
DB	Distrikt Brčko	MOU	Memorandum o razumijevanju (Memorandum of Understanding)
DoF	Odjel za finansije (Department of Finance)	MTR	Srednjoročni pregled (Mid-term Review)
ECA	Evropa i srednja Azija (Europe and Central Asia)	NVO	Nevladina organizacija
EF	Okolišni okvir (Environmental Framework)	O&M	Rad i održavanje (Operations and Maintenance)
EMP	Plan upravljanja životnom sredinom (Environmental Management Plan)	ORAF	Okvir ocjene operativnih rizika (Operational Risk Assessment Framework)
ESMF	Okvir upravljanja životnom sredinom i socijalnim pitanjima (Environmental and Social Framework)	PDO	Projektni razvojni cilj (Project Development Objective)
ESMP	Plan upravljanja životnom sredinom i socijalnim pitanjima (Environmental and Social Management Plan)	POM	Operativni priručnik za projekt (Project Operation Manual)
EU	Evropska unija	PIM	Upravljanje navodnjavanjem sa aktivnom učešćem korisnika (Participatory Irrigation Management)
EU-IPARD	Instrument Evropske unije za pretprijetupnu pomoć za ruralni razvoj (European Union's Instrument for Pre-	PIU	Jedinica za implementaciju projekta (Project Implementacija Unit)

	Accession Assistance for Rural Development)		
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine	RS	Republika Srpska
FM	Finansijsko upravljanje (Financial Management)	SOE	Izvještaj o rashodima (Statement of Expenditure)
FMS	Stručnjak za finansijsko upravljanje (Financial Management Specialist)	SP	Potprojekat (Subproject)
BDP	Bruto domaći proizvod	SSCAD	Projekt za razvoj komercijalne poljoprivrede manjeg obima (Small Scale Commercial Agriculture Development)
HACCP	Analiza hazarda i kritičnih kontrolnih tačaka (Hazard Analysis and Critical Control Point)	TA	Tehnička podrška (Technical Assistance)
IAS	Irrigation Advisory Service (Savjetodavne usluge za navodnjavanje)		
ICB	Međunarodni konkurentni tender (International Competitive Bidding)	UKV	Udruženje korisnika vode (Water User Association)
ICR	Izvještaj o završetku implementacije (Implementacija Completion Report)		
IDA	Međunarodna asocijacija za razvoj (International Development Association)		

Potpredsjednik:	Philippe Le Houerou
Direktor za BiH:	Jane Armitage
Direktor sektora:	Laszlo Lovei
Menadžer za BiH:	Anabela Abreu
Menadžer sektora:	Dina Umali-Deininger
Voda projektnog tima:	Guy J. Alaerts

Sadržaj

I.	Strateški kontekst	1
II.	Razvojni ciljevi projekta	6
	Korisnici projekta.....	7
III.	Opis projekta	8
	A. Projektne komponente	8
	B. Projektno finansiranje	9
	C. Lekcije koje su naučene i odražene u dizajnu projekta (opcioni odjeljak za kolosijek II)	11
IV.	Implementacija.....	12
	A. Institucionalni i implementacioni aranžmani.....	12
	B. Monitoring i evaluacija rezultata	13
	C. Održivost.....	14
V.	Ključni rizici i mjere ublažavanja	15
VI.	Sažeti pregled ocjene	16
	A. Ekonomska i finansijska analiza.....	16
	B. Tehnička pitanja.....	17
	C. Finansijsko upravljanje	17
	Aneks 1: Okvir rezultata i monitoringa	22
	Aneks 2: Detaljan opis projekta.....	23
	Aneks 3: Implementacioni aranžmani	32
	Aneks 4: Okvir ocjene operativnog rizika	50
	Aneks 5: Plan za podršku implementaciji.....	55
	Aneks 6: Sastav tima.....	Error! Bookmark not defined.
	Aneks 7: Ekonomska i finansijska analiza.....	58
	Aneks 8: Socijalni razvoj i održivost.....	68
	Aneks 9: Projektna mapa br. IBRD 39024	70

LIST PODATAKA ZA PAD*Bosna i Hercegovina**Projekt za razvoj navodnjavanja (Irrigation Development Project) (P115954)***DOKUMENT OCJENE PROJEKTA (PROJECT APPRAISAL DOCUMENT)***REGION EVROPE I SREDNJE AZIJE**ECSSI*

Osnovne informacije				
Datum:	20.2.2012. godine	Sektori:	Navodnjavanje i odvodnjavanje (80%), Zaštita od poplava (10%), Opštio sektor poljoprivrede, ribarstva i šumarstva (10%)	
Direktor za zemlju:	Jane Armitage	Teme:	Upravljanje vodnim resursima (67%), Ruralne usluge i infrastruktura (33%)	
Menadžer / direktor sektora:	Dina Umali- Deininger/Laszlo Lovei			
ID broj projekta:	P115954	EA kategorija:	B – Djelomična ocjena	
Instrument pozajmljivanja:	Zajam za specifične investicije			
Vođa (vođe) projektnog tima:	Guy J. Alaerts			
Zajednički sa IFC: Ne				
Zajmoprimac: Ministarstvo finansija i trezora, Bosna i Hercegovina				
Odgovorna agencija: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS [popuniti]				
Period implementacije projekta:	Početni datum:	30.9.2012.	Završni datum:	30.9.2017.
Očekivani datum efektivnosti:	30.9.2012.			
Očekivani datum zatvaranja:	30.9.2017.			
Podaci o finansiranju projekta (u milionima USD)				
☐	Zajam	☐	Grant	☐
☒	Kredit	☐	Garancija	☐
Za zajmove / kredite / ostalo				
Ukupni troškovi projekta (u milionima USD):			47,00	
Ukupno finansiranje Svjetske banke (u milionima USD):			40,00	
Izvor finansiranja			Iznos (u milionima USD)	
ZAJMOPRIMAC / PRIMALAC			7,00	

Međunarodna asocijacija za razvoj (IDA)	40,00
Ukupno	47,00

Očekivane isplate (u milionima USD)

Fiskalna godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	0000	0000	0000
Godišnje	3.46	12.55	15.96	6.71	1.32	0.00	0.00	0.00	0.00
Kumulativno	3.46	16.01	31.97	3868	40.00	40.00	40.00	40.00	40.00

Razvojni cilj (ciljevi) projekta

Razvojni cilj projekta (PDO) je da se unaprijedi učinak sistema navodnjavanja i institucija za navodnjavanje radi pružanja podrške poljoprivrednim proizvođačima u projektnim područjima.

Komponente

Ime komponente	Troškovi (u milionima USD)
Komponenta 1: Infrastrukturne investicije (radovi, roba / oprema, konsultantske usluge): infrastruktura i oprema za navodnjavanje i odvodnjavanje za oko 12 potprojekata	38,80
Komponenta 2: Modernizacija navodnjavanja (roba/ oprema, konsultantske usluge, obuka): na nivou agencija i na nivou farmi	5,80
Komponenta 3: Podrška implementaciji projekta (konsultantske / nekonsultantske usluge, roba, obuka, te inkrementalni operativni troškovi): PIU-i, M&E, ESMF, revizije, nabavke i obuka iz FM	2,40

Uskladenost

Politika

Da li Projekt odstupa od strategije CAS u smislu sadržaja ili u drugim značajnim aspektima?	Da [ ]	Ne [X]
Da li Projekt zahtijeva ikakve izuzetke od politika Svjetske banke?	Da [ ]	Ne [X]
Da li je te izuzetke odobrila uprava Svjetske banke?	Da [ ]	Ne [ ]
Da li se odobravanje ikakvog izuzetka od politika zahtijeva od Odbora?	Da [ ]	Ne [X]
Da li Projekt ispunjava regionalne kriterijume za spremnost za implementaciju?	Da [X]	Ne [ ]

Politike zaštitnih mehanizama koje se pokreću za Projekt	Da	Ne
Ocjena životne sredine OP/BP 4.01	X	
Prirodna staništa OP/BP 4.04		X
Šume OP/BP 4.36		X
Upravljanje štetočinama OP 4.09		X

Fizički kulturni resursi OP/BP 4.11			X
Domorodački narodi OP/BP 4.10			X
Nedobrovoljno raseljavanje OP/BP 4.12	X		
Bezbednost brana OP/BP 4.37			X
Projekti na međunarodnim vodnim putevima OP/BP 7.50	X		
Projekti u spornim područjima OP/BP 7.60			X
Pravne odredbe			
Ime	Sa ponavljanjem	Rok za izvršavanje	Učestalost
Opis odredbe			

I. Strateški kontekst

A. Pitanja vezana za zemlju i sektor

1. Bosna i Hercegovina (BiH) ima površinu od 51.000 kvadratnih kilometara (km²) i procijenjeni broj stanovnika od 3,9 miliona. Oko 50% zemlje pokriveno je šumama, a 25% pašnjacima. Zemljište je uglavnom brdsko-planinsko, pri čemu se samo 5% teritorije klasifikuje kao doline, 24% kao brdsko zemljište, 29% kao krš, a 42% kao planinsko zemljište. Zemljište u područjima dolina je plodno i lako, prikladno za uzgajanje širokog spektra usjeva. Međutim, u dolinama postoji tendencija plavljenja u toku kišnih perioda na jesen i u proljeće, dok suha ljeta dovode do toga da je uzgajanje usjeva visoke vrijednosti veoma rizično. Padine i pred-alpske oblasti, sa svoje strane, uključuju velika područja pašnjaka koji su prikladni za širok spektar stočarske proizvodnje, kao i umjeren stepen uzgajanja biljaka, prije svega žitarica i krompira. Klimatski uslovi variraju od umjerenom mediteranske klime na jugozapadu do u većoj mjeri kontinentalne klime na sjeveru i sjeveroistoku. Ti agro-klimatski uslovi omogućavaju mnogo različitih poljoprivrednih aktivnosti, koje se kreću od intenzivne hortikulture sa navodnjavanjem u dolinama i na nižim visoravnima, do neintenzivnog stočarstva u pred-alpskim i planinskim regionima zemlje. Konkurentne prednosti poljoprivrednog sektora BiH uključuju njenu geografsku blizinu Evropskoj uniji (EU), umjerenom kontinentalnu klimu, čiste i obimne prirodne vodne resurse, te relativno niske cijene proizvodnih faktora. Međutim, slabi institucionalni kapaciteti, npr. za savjetodavne usluge, niske stope investiranja, te nedostatak ili nefunkcionalnost poljoprivredne i ruralne infrastrukture, kao što su pouzdano navodnjavanje, i dalje predstavljaju ozbiljna ograničenja za povećavanje stepena produktivnosti sektora.

2. Poljoprivredni sektor je ekonomski važan za BiH i tako će biti i u budućnosti, a predstavlja i sastavni dio ruralne privrede, obezbjeđujući važne izvore zapošljavanja za stanovnike ruralnih oblasti i ima značajne veze sa ostatkom privrede u oba smjera. Prema zvaničnim statističkim podacima, primarni poljoprivredni sektori i dalje zauzimaju oko 9% bruto domaćeg proizvoda (BDP) i zapošljavaju više od jedne petine ukupne radne snage.

3. Prinosi usjeva i potencijalne opcije za uzgoj visokovrijednih usjeva i dvije sjetve godišnje ograničeni su u odsustvu navodnjavanja, što je prije svega izazvano produženim periodima suša u toku ljetnje sezone. Tipični gubici prinosa procjenjuju se na red veličina od 30-40% na jugozapadu, dok u sjevernim područjima uz rijeku Savu tipični gubici prinosa iznose do 20-30%, a u srednjim i planinskim oblastima i manje. Uz to, u mnogim dolinama i kotlinama produktivnost takođe redovno pati zbog zadržavanja vode i poplavlivanja. Prema tome, odvodnjavanje je jednako važno kao i navodnjavanje.

4. Nacrt Razvojne strategije za Bosnu i Hercegovinu koji je pripremljen 2010. godine (na nivou Savjeta ministara, još nije usvojen) daje okvir razvojnih prioriteta vlade. Strategija uključuje šest ciljeva: (i) makroekonomsku stabilnost; (ii) konkurentnost; (iii) održivi razvoj; (iv) otvaranje radnih mjesta; (v) integracije sa EU; i (vi) socijalnu uključenost. Za sektor poljoprivrede Strategija poziva na investiranje u tehnologiju sa ciljem unapređivanja stepena efikasnosti primarne proizvodnje i kretanje ka povećanom obimu sekundarne proizvodnje i prerade, radi podsticanja zapošljavanja i ostvarivanja dodatne vrijednosti u sektoru. Strategija takođe razmatra i oblast izvan samog rada na farmama, sa ciljem unapređivanja uslova života i diversifikacije ruralne privrede i prilika za zapošljavanje. Naglašava i prioritet koji treba dati

zaštiti životne sredine, posebno u odnosu na upravljanje prirodnim resursima, kao što su vode, zemljište i šume.

5. Dejtonskim mirovnim sporazumom, potpisanim 1995. godine, uspostavljena je kompleksna struktura vlade sa dvije konstitutivne teritorije kao entiteta, konkretno Republikom Srpskom (RS) i Federacijom Bosne i Hercegovine (FBiH), uz treću nezavisnu oblast, konkretno Distrikt Brčko (DB) (u nastavku teksta, termin "entiteti" se koristi za označavanje FBiH i RS). Entiteti su u procesu razvijanja strategija ruralnog razvoja ili su ih završili. Te strategije usmjerene su na skup od šest široko postavljenih ciljeva, koji uključuju: (i) povećavanje obima i prilagođavanje strukture poljoprivredne i industrijske proizvodnje; (ii) optimalno iskorištavanje agrarnih resursa; (iii) uravnotežen integrisani ruralni i agrarni razvoj; (iv) pružanje podrške stabilnom tržištu poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, sa ciljem smanjivanja procenta troškova vezanih za hranu u strukturi budžeta porodica; (v) povećavanje nivoa izvoza; i (vi) unapređivanje institucionalnih kapaciteta, materijalnih kapaciteta, kapaciteta osoblja, tehničkih i tehnoloških kapaciteta poljoprivrede.

6. BiH radi na postizanju statusa kandidata za priključenje EU. Savjet ministara na državnom nivou i entiteti, kao i DB, u procesu su usklađivanja svojih politika i razvojnih programa sa pravnim tekovinama EU u oblastima poljoprivrede i životne sredine, uključujući i sektor voda, dijelom uz tehničku i finansijsku podršku EU, Svjetske banke i drugih donatora. Klimatske promjene će takođe vjerovatno dovesti do viših temperatura u BiH, zajedno sa višim stepenom varijabilnosti padavina. Prema tome, unapređivanje upravljanja vodnim resursima i učinka sistema navodnjavanja i odvodnjavanja (I&D) bilo bi od suštinske važnosti za omogućavanje farmerima da se uspješno prilagode na nove izazove koje bi donijele promjene vremenskih uslova i njihov povećani stepen varijabilnosti. Sa sušim ljetima i vlažnijim proljećima i jesenima, BiH će, da bi povećala ili zadržala svoje nivoe proizvodnje visokovrijednih poljoprivrednih usjeva, morati da se u sve većoj mjeri oslanja na sisteme za dodatno navodnjavanje koji će bolje funkcionisati, dok će objekti za odvodnjavanje i skladištenje koji adekvatno funkcionišu biti neophodni za sprječavanje poplava u proljetnom periodu.

B. Sektorski i institucionalni kontekst

7. Harmonizovani zakoni o vodama za FBiH i RS, razvijeni uz podršku EU, usvojeni su u septembru / rujnu 2006. godine. Taj zakonski okvir obezbjeđuje široki okvir za zahvatanje, korištenje i odvođenje vodnih resursa. Kroz zakone su usvojeni osnovni aspekti Okvirne direktive o vodama EU, a razvoj i upravljanje vodnim resursima usmjerava se ka pristupima koji su u većoj mjeri integrisani. U skladu sa pravnim tekovinama EU, i RS i FBiH imaju po dvije operativne agencije za vode uspostavljene po rječnim slivovima, za sliv rijeke Save i za sliv Jadranskog mora. Za najveće rječne slivove pripremaju se planovi za integrisano upravljanje rječnim slivovima u skladu sa smjernicama EU (planovi za Neretvu, Trebišnjicu i Vrbas pripremaju se uz podršku Svjetske banke). Uz podršku EU u toku je pripremanje sekundarnih propisa i uspostavljanje okvira odgovornosti za različite državne institucije, agencije i grupe privatnih korisnika za sektor voda. Ti zakoni takođe u širem smislu regulišu ključne aspekte navodnjavanja.

8. U vrijeme bivše Jugoslavije izvršene su značajne investicije u navodnjavanje, kao dio razvoja vertikalno integrisanih agrokombinata. Međutim, razaranja u toku rata koji je počeo

1992. godine, reforme koje su dovele do privatizacije, uključujući i prekidanje trgovinskih veza, dovele su do toga da su mnogi sistemi navodnjavanja premalo iskorišteni i propali. Štaviše, kompleksna institucionalna struktura zemlje, te njeno administrativno nasljeđe, na početku su je ostavili sa nejasnom raspodjelom odgovornosti između centralne, regionalnih i lokalnih vlada i korisnika u smislu uloga i odgovornosti prema sektoru navodnjavanja. U međuvremenu, svaki od entiteta je postepeno razvijao svoje sopstvene institucionalne i organizacione strukture koje su u dovoljnoj mjeri kompatibilne i komplementarne¹. Pored toga, novi projekt “Podrška za politike u sektoru voda u Bosni i Hercegovini” koji finansira EU, pomaže pri poboljšavanju koordinacije politika u sektoru voda kako bi se omogućilo pripremanje dokumentacije na državnom nivou. Treba primijetiti da su mnoge komponente strategija i okvira entiteta već kompatibilne sa direktivama i smjernicama EU.

9. U RS su formulisane vizija i strategija za razvoj navodnjavanja i podršku vlade u obliku subvencija (40% troškova) za opremu za navodnjavanje. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV RS) je izradilo sveobuhvatan plan koji daje okvir za potencijale za navodnjavanje u entitetu, zajedno sa dodatnom publikacijom koja predstavlja okvire razvojnih potencijala. Zakon o vodama RS je nedavno izmijenjen tako da podržava strategiju i učestvovanje korisnika vode u upravljanju sistemima navodnjavanja. Za oko 115.000 hektara zemljišta RS postoje dobri potencijali za razvoj navodnjavane poljoprivrede. Daleko najveći procenat (barem 95%) te oblasti je u dolinama uz pritoke rijeke Save, te uz samo rijeku Savu. Ranije su sistemi navodnjavanja obezbjeđivali navodnjavanje za ukupno 7.260 hektara, otprilike, od čega je oko 3.440 hektara bilo u sjevernim dolinama (u slivu rijeke Save), a oko 3.820 hektara je bilo u južnoj priobalnoj oblasti (prije svega u slivu rijeka Neretve i Trebišnjice). Mnogi sistemi navodnjavanja su propali, tako da sada funkcionalni sistemi opslužuju samo oko 1.700 hektara (23% nekadašnje navodnjavane oblasti): 1.470 hektara u slivu rijeke Save (43% nekadašnje navodnjavane oblasti) i 230 hektara u mediteranskom slivu (6% nekadašnje razvijene oblasti).

10. U FBiH je 2009. godine formulisani konceptualni dokument o Programu za navodnjavanje i odvodnjavanje u Federaciji BiH², kao i strategija za upravljanje vodama za period 2010-2022. godine. Prije rata navodnjavanje je pokrivalo oko 20.000 hektara. Od tog područja, oko 13.000 hektara bilo je u sjevernim dolinama (sliv rijeke Save), a oko 7.000 hektara bilo je u južnim oblastima (prije svega u slivu rijeka Neretve i Trebišnjice). Tekuća poslijeratna situacija u FBiH još uvijek se ocjenjuje; međutim, procjenjuje se da se oko 3.000 hektara (15% nekadašnje razvijene oblasti) opslužuje navodnjavanjem. Za razliku od toga, prema izvještajima, za ukupno oko 280.000 hektara postoji potencijal za razvoj navodnjavane poljoprivrede, od čega se oko 170.000 hektara može smatrati oblastima sa povoljnijim uslovima i višim stepenom prioriteta.

11. Oba entiteta imaju uspostavljeno povoljno okruženje za razvoj navodnjavanja i uspostavljanje fokus timova za navodnjavanje u odgovarajućim ministarstvima radi pripremanja Projekta za razvoj navodnjavanja (IDP). Uspostavljene su procedure za određivanje stepena

---

¹ Iskustva i iz nedavno zatvorenog projekta SSCADP i tekućeg Projekta za upravljanje Neretvom i Trebišnjicom pokazuju da, bez obzira na institucionalnu kompleksnost i mogućnost za odstupanje strategija, oba entiteta su u izuzetnoj mjeri konzistentna i otvorena za saradnju na tehničkom i na operativnom nivou.

² Program za navodnjavanje i odvodnjavanje u Federaciji BiH. Nedatiran (2009). Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federacija Bosne i Hercegovine.

raspoloživosti vode u svakom od slivnih područja, te za izdavanje dozvola za uzimanje i odlaganje padavinskih i otpadnih voda. To bi omogućilo unapređenje stepena sigurnosti za farmere koji bi željeli da razviju sisteme navodnjavanja, kao i za druge postojeće korisnike voda.

12. Zbog raznolikosti terena koji uključuje planinske oblasti, kao i široke rječne doline, sistemi navodnjavanja u BiH pokrivaju relativno male površine, rijetko su međusobno povezani, i imaju relativno male kapacitete prenosa. Sistemi oticanja su u obliku betonskih kanala i cijevi sa sistemima prskalica i navodnjavanjem na osnovu kapanja. Iako je odvodnjavanje takođe važno, tipično se nalaze i zemljani kanali sa dvostrukom funkcijom odvodnjavanja na jesen i u zimu i vodosnabdijevanja na ljeto. Kao posljedica toga, svaki sistem navodnjavanja bi trebalo da se pažljivo prilagodi lokalnim vodnim resursima i hidrološkim uslovima, kao i potražnji lokalne zajednice korisnika i institucionalnih učesnika u procesu u vodnom sektoru tog područja. U određenim lokacijama, voda bi morala da se izvlači iz plitkih izvora podzemnih voda, a u drugim iz površinskih voda, ili bi se primjenjivala kroz konjuktivno korištenje vode. Površinske vode se u nekim lokacijama mogu izvlačiti iz malih lokalnih potoka koji mogu imati visoko varijabilan protok vode, dok se u drugim lokacijama voda mora pumpati ili uzimati iz većih rijeka, rezervoara ili spremnika.

C. Ciljevi višeg nivoa kojima projekt doprinosi

13. Doprinos I&D privredi i dalje je ispod svog potencijala. Opremljena oblast je veoma mala (27.000 hektara), a 2008. godine je samo oko 5.000 hektara zaista bilo navodnjavano / odvodnjavano. Ipak, poljoprivreda je ekonomski važna (9% BDP 2009. godine) i zapošljava više od jedne petine radne snage. Preko 200.000 hektara ima dobre potencijale za razvoj navodnjavanja, uključujući zemljište na kojem treba da se izvrši odvodnjavanje ili koje treba da se zaptiti od poplava. Stope povrata na I&D mogu, prema tome, biti veoma visoke. U vrijeme ocjene projekta IDP identifikovano je 12 potprojekata (SP) (uključujući i nekoliko SP sa problemima sa odvodnjavanjem), pošto oni ispunjavaju više socio-ekonomskih kriterijuma, kriterijuma koji se odnose na životnu sredinu i kriterijuma koji se odnose na raspodjelu troškova, pri čemu je nedostatak znanja / investicija u (dodatno) navodnjavanje predstavljao ograničenje. Prema tome, u okviru Projekta obezbijediće se pokazni slučaj koji treba da se kopira za svaku drugu oblast u zemlju u kojoj postoji kritičan nedostatak I&D (vidjeti Aneks 2).

14. Kako agencije i proizvođači u BiH budu učili o tome kako da adekvatno iskoriste I&D, oni će pomagati u poboljšavanju prinosa, kvaliteta, tipova, nusproizvoda usjeva, što će im omogućiti da povećaju svoj stepen pristupa domaćim i EU tržištima. "Strateški dokument o I&D za region ECA" Svjetske banke (za sada u obliku nacarta) uključuje sljedeće zaključke: (i) prioritet za I&D u BiH je da svoj doprinos modernizaciji poljoprivrede u okviru priprema za pristupanje EU; (ii) navodnjavanje igra ulogu u poljoprivredi više vrijednosti, ali institucionalna struktura treba da bude pojašnjena, a u dugoročnom periodu su potrebne investicije za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, uključujući i udruženja korisnika vode (UKV); i (iii) treba da se osmisle efikasni aranžmani za raspodjelu troškova. Projekat IDP, prema tome, predstavlja nadgradnju nad tim zaključcima, kao i doprinos ciljevima Strategije partnerstva sa zemljom (CPS, FY2012-2015) u kojoj je razvoj navodnjavanja definisan kao prioritet, a konkurentna poljoprivreda je ocijenjena kao povoljna za rast i zapošljavanje:

- (i) Unapređen rast kroz konkurentnost u poljoprivredi: Prinosi / vrijednosti usjeva sada su na niskom nivou, a izazov predstavlja prelazak sa poljoprivrede sa niskim nivoom kapitala / tehnologije na moderni sektor koji je usklađen sa onim u EU. Visoko vrijedni hortikulturni usjevi, kao i industrijske ratarske kulture, kao što su krompir, šećerna repa, soja i razne uljane žitarice, mogu se uzgajati profitabilno samo ako se osigura adekvatno zalivanje. U kombinaciji sa adekvatnim pripremanjem zemljišta, certificiranim inputima sjemena i gnojiva i odgovarajućim upravljanjem štetočinama, adekvatno navodnjavanje je suštinski važno za postizanje dvostrukih sjetvi i povećavanje stepena produktivnosti komercijalnih farmi. Uz klimatske promjene, duža suha ljeta i povećan obim padavina na jesen i u zimu, reforma navodnjavanja – vodnih usluga i upravljanja, neophodna je za osiguravanje profitabilnosti rada na farmama, posebno u vezi sa ratarskim kulturama;
- (ii) Smanjivanje siromaštva i stvaranje radnih mjesta: Malim farmama sada se rukovodi kao operacijama za pokrivanje potreba porodice za hranom, pri čemu domaćinstva koja vode farme ostvaruju značajne prihode izvan farmi, ili kroz penzije ili zapošljavanje izvan farme. Imajući u vidu ograničenja vezana za iznošenje proizvoda na tržište i ulazak u lanac snabdijevanja, te farme često rade sa niskim investicijama u inpute i rezultate i prihvataju minimalan povrat ulaganja. Kroz program EU Instrument za predpristupnu pomoć za ruralni razvoj (IPARD) ta slika bi mogla da se promijeni: vlada i donatori će da podstiču uzgajanje usjeva više vrijednosti i da podržavaju postepenu konsolidaciju zemljišta koje se nalazi u rukama komercijalnih farmera. Navodnjavanje u sušnim ljetnim mjesecima predstavlja ključni input u okviru te tranzicije. Unapređeno I&D će pomoći malim farmama da uvedu hortikulturu visoke vrijednosti u staklenicima ili voćnjacima, čime će se intenzivirati proizvodnja po hektaru, što će dovesti do smanjenja siromaštva i novo zapošljavanja na farmama; i
- (iii) Konačno, uspostavljanje adekvatnih uloga i odgovornosti u upravljanju vodom između nivoa države, entiteta, kantona, opština i korisnika pomoći će prevazilaženju čestih suša i poplava i dovesti do smanjenja stepena konkurencije između korištenja vode ispuštene iz akumulacija za hidrocentrale i za navodnjavanje.

Tekuće / nadopunjujuće aktivnosti Svjetske banke i drugih partnera

15. Projekt ne uključuje nikakve zvanične partnerske aranžmane, ali postoji saradnja između Svjetske banke i EU u razvijanju relevantnog regulatornog okvira, radi osiguravanja usklađenosti sa direktivama o vodi iz pravnih tekovina EU, uključujući dobro upravljanje riječnim slivovima. Zemlja takođe učestvuje u Procesu stabilizacije i priključivanja (SAP) i posvećena je sprovođenju neophodnih reformi koje bi mogle da dovedu do priključenja u budućnosti. Evropsko partnerstvo (EP), koje se revidira svake dvije godine, predstavlja instrument SAP-a koji postavlja principe i srednjoročne i kratkoročne prioritete koji treba da se razmatraju u okviru napredovanja aktivnosti na integraciji sa EU. Najnoviji sporazum o EP koji je usvojen u novembru / studenom 2007. godine kao osnovni prioritet propisuje usvajanje osnovnog zakonskog okvira za poljoprivredni sektor. Da bi pomogla u tom procesu BiH je u toku perioda od 2007. do 2009. godine imala na raspolaganju 226 miliona €, od čega je 90% bilo usmjereno na projekte u okviru Instrumenta za predpristupnu pomoć (IPA), u okviru Komponente I –

Podrška u tranziciji i izgradnji institucija – u skladu sa prioritetima koji su uspostavljeni u okviru EP. Iz preostalog dijela finansiraju se projekti prekogranične saradnje.

16. Projekt za poljoprivredu i ruralni razvoj (ARDP, 2007-2012. godine) koji finansira Svjetska banka, ima za cilj da pruži podršku tom procesu kroz³ jačanje relevantnih poljoprivrednih institucija i pomaganje BiH da pristupi budućoj podršci u programa EU IPARD. Kao dio komponente za ruralni razvoj projekta ARDP razvijeni su kapaciteti za planiranje ruralnog razvoja i monitoring i evaluaciju, u svakom od entiteta, radi implementacije programa ruralnog razvoja koji obezbjeđuju grantove za parcijalno finansiranje investicija, na osnovu zahtjeva dobijenih od farmera za povećavanje stepena konkurentnosti njihovih operacija. Terenska i srodna oprema za navodnjavanje mogla bi da se kvalifikuje za podršku u okviru tog programa. Pored toga, određene donatorske aktivnosti, kao što je projekt FARMA, koji zajednički finansiraju USAID i SIDA, i koji pruža podršku savjetodavnim uslugama i poslovnom planiranju za komercijalne farmere i lance snabdijevanja, kao i tekući projekt Međunarodnog fonda za razvoj poljoprivrede (IFAD) koji je implementiran preko jedinica za implementaciju projekta (PIU) u oba entiteta, mogu se povezati sa farmerima u novo navodnjavanim oblastima. U okviru oba ta projekta izvršene su aktivnosti na unapređivanju poljoprivredne proizvodnje i zahtjeva koji se odnose na kvalitet, a neophodni su za zadovoljavanje zahtjeva lokalnih potrošača, koji su u sve većoj mjeri izbirljivi i informisani, kao i za pristup tržištima EU. Takve paralelne informacije će pomoći pri unapređivanju kapaciteta farmera i pristupa tržištima, što će, sa svoje strane, povećati povrat od investicija u okviru projekta IDP u sisteme i institucije za navodnjavanje.

II. Razvojni ciljevi projekta

17. Razvojni cilj projekta (PDO) je da se unaprijedi učinak sistema navodnjavanja i institucija za navodnjavanje radi pružanja podrške poljoprivrednim proizvođačima u projektnim područjima.

18. PDO bi se ostvario kroz: (i) rekonstrukciju, rehabilitaciju i modernizaciju infrastrukture za navodnjavanje i odvodnjavanje na postojećem poljoprivrednom zemljištu; (ii) uvođenje novih tehnologija u navodnjavanu poljoprivredu; i (iii) institucionalni razvoj, jačanje institucija za upravljanje vodnim resursima i uvođenje pristupa upravljanju vodama sa aktivnim učešćem korisnika. U okviru projekta pružiće se podrška boljem planiranju vodnih resursa i upravljanju radi održivog korištenja vodnih resursa u navodnjavanju i odvodnjavanju, uz ublažavanje efekata suša i poplava, i uopšte pripremanje prikladnijih strategija za adaptiranje koje mogu da obuhvate i prilagođavanje na klimatske promjene.

---

³ Aktivnosti u okviru projekta ARDP uključuju sljedeće: a) Unapređivanje sistema za upravljanje informacijama u poljoprivredi, na osnovu sporazuma o Evropskom partnerstvu u kojem je kao prioritet identifikovano poboljšavanje sakupljanja i upravljanja poljoprivrednim podacima; b) Jačanje veterinarske zaštite, zaštite hrane i zaštite zdravlja biljaka radi harmonizacije i sprovođenje veterinarskih i fitosanitarnih propisa, standarda i kontrola, kompatibilnih sa direktivama EU o higijeni hrane, inspekcijama i certifikaciji; c) Jačanje kapaciteta inspektorata za inspekcije bezbjednosti hrane, zdravlja biljaka i zdravlja životinja koje su usklađene sa EU; d) Jačanje poljoprivrednih savjetničkih usluga; e) jačanje planiranja i koordinacije programa ruralnog razvoja kroz uspostavljanje Jedinice za koordinaciju ruralnog razvoja, i f) Jačanje sistema za obezbjeđivanje plaćanja za ruralni razvoj, uključujući i obezbjeđivanje inkrementalnih fondova.

Korisnici projekta

19. Korisnici projekta su, prije svega, komercijalni farmeri, uključujući one koji vode farme malog obima koje proizvode tek nešto više od potreba samog domaćinstva, ali koji su voljni da pređu na komercijalni način rada ako bi bilo dostupno sigurnije snabdijevanje vodom, čime bi se smanjili rizici po proizvodnju u toku sušnih ljeta. Drugi direktni korisnici su komercijalne kompanije koje se bave agrobiznisom i koje su prilično velikog obima, koje su se pojavile iz privatizovanih ostataka ranijih kombinata⁴ i koje i dalje igraju važnu ulogu u pružanju podrške lokalnoj zajednici farmi manjeg obima. One igraju važnu ulogu u obezbjeđivanju: (i) mehanizma za iznošenje proizvoda na tržište i transporta, (ii) usluge mašina za pripremanje njiva, kao i za sjetvu, uz popuste, i (iii) inputa, kroz snabdijevanje sjemenom i gnojivom koje kompanije kupuju u velikim količinama po manjim cijenama za svoje potrebe, ali i za preprodaju farmerima sa farmama manjeg obima, po određenoj cijeni. Povećanje / unapređenje proizvodnje će takođe indirektno koristiti poljoprivrednoj prerađivačkoj industriji (proizvođačima i potrošačima u lancu vrijednosti) koji sada uvoze značajne količine poljoprivrednih proizvoda da bi zadovoljili svoju potražnju za velikim količinama. Korisnici projekta takođe uključuju vladine resorne i lokalne agencije odgovorne za navodnjavanje čiji kapaciteti će biti ojačani (za izbor potprojekata, projektovanje, implementaciju, rad i održavanje (O&M), određivanje tarifa, te politike navodnjavanja).

Indikatori na nivou PDO su:

20. (i) Povećavanje oblasti sa unapređenim sistemima navodnjavanja (u hektarima)⁵; i (ii) broj direktnih korisnika⁶ bez (krajnjih) nestašica vode⁷ ili (u nekoliko SP) bez problema sa

⁴ Poljoprivredna politika BiH bavi se njenom konkurentnošću u kontekstu EU, te realnim mogućnostima rješavanja problema koji predstavljaju veliki broj malih posjeda i i dalje neiskorišteni ili nedovoljno iskorišteni resursi poljoprivrednog zemljišta u cijeloj zemlji koji su ostali nakon raspada nekadašnjih vertikalno integrisanih agrokombinata. Međutim, očekuje se da će starenje ruralnog stanovništva da dovede do konsolidacije zemljišta u veće proizvodne jedinice i/ili do uspostavljanja udruženja farmera sa ciljem dijeljenja resursa i uključivanje većeg stepena mehanizacije. Slično tome, neki od prerađivačkih kapaciteta koji su privatizovani prošli su kroz proces restrukturiranja pod novim vlasnicima i veći broj novih kompanija sa potpunom HACCP sertifikacijom i modernim prerađivačkim objektima i uspostavljenim tržištima radi na povećavanju udjela lokalnih proizvoda u svojim prerađivačkim kapacitetima.

⁵ Konačna poboljšanja očekuju se ili horizontalno (proširena područja pod istim usjevima) i/ili vertikalno (povećan prinost po hektaru za iste usjeve, prelazak sa žitarica na usjeve koji se plaćaju gotovinom, zbog dodatnih usjeva tj. sa većim intenzitetom uzgoja, ili uzgoj više usjeva na istim parcelama). Pošto je teško predvidjeti te promjene ili ih kontrolisati u okviru projekta IDP, taj indikator za PDO bi izražavao samo inkrementalnu "komandnu oblast" koja je vezana sa uvedenom rehabilitacijom / modernizacijom sistema.

⁶ Korisnici, među kojima će se na godišnjem nivou sprovesti anketa, uključuju lica koja navodnjavaju i njihova domaćinstva, kao direktne korisnike, te dodatne radnike koji su zaposleni na farmama. Indirektni korisnici mogu takođe biti obuhvaćeni anketom samo na nivou ICR (npr. Radna mjesta van farmi stvorena zbog poboljšanja u lancu vrijednosti nakon sjetve).

⁷ Taj indikator bi osigurao provjeru ravnopravnosti raspodjele vode od uzvodnih do nizvodnih područja unutar datog SP, čime bi pokazao stepen uspješnosti u integraciji kako komponente 1, tako i komponente 2, na unapređivanju: (i) regulatorne uloge opštine / WUA između WUA; i (ii) optimalno korištenje vode unutar WUA. Sa druge strane, u okviru same komponente 1 (bez integracije sa komponentom 2) mogu se obezbijediti investicije koje dovode do povećavanja proizvodnje u cijelom sistemu, ali to možda neće biti dovoljno za ravnopravnu raspodjelu vode unutar sistema (npr. tamo gdje farmeri koji se nalaze uzvodno na kanalu mogu da prošire svoja područja horizontalno ili da uzgajaju dodatne usjeve kao reakciju na veće i pouzdanije snabdijevanje vodom zbog komponente 1, čime ograničavaju dotok za farmere koji se nalaze nizvodno).

odvodnjavanjem (to predstavlja “Ključni indikator”, a pored toga je i procenat ženskih korisnika “nadopunjujući indikator”).

Indikatori privremenih rezultata su:

21. **Komponenta 2:** (i) Broj sporazuma o O&M sa krajnjim korisnicima koji su potpisani i usvojeni (radi unapređivanja korištenja vode na farmama i preuzimanje ili dijeljenje troškova za O&M izvan farmi); (ii) Unapređena stopa naplate naknada za O&M (u procentima) u toku dvije sezone nakon pokretanja usluga navodnjavanja; i (iii) Povoljan regulatorni okvir za upravljanje navodnjavanjem (finalizovani pravilnici za navodnjavanje).

22. U okviru aktivnosti M&E sprovodio bi se i monitoring sljedećih indikatora u kvantitativnom smislu (inače, ako podaci nisu dostupni, u kvalitativnom smislu kroz ispitivanje korisnika): (i) Pouzdanost snabdijevanja vodom u smislu količine (npr. izraženo kroz “efikasnost priliva i distribucije navodnjavanja”, i/ili kroz “produktivnost vode” u USD po kubnom metru) ili u smislu kvaliteta (npr. izraženo kao unapređenje okolnih parametara kvalitete vode, i/ili kao “Indeks kvalitete vode”); (ii) inkrementalna poljoprivredna proizvodnja; (iii) poboljšano odvodnjavanje u smislu trajanja poplavlivanja u danima; (iv) učinak UKV (u smislu optimalnog korištenja vode na farmama i O&M izvan farmi); (v) procenat žena koje učestvuju u članstvu UKV, administraciji UKV i donošenju odluka; i (vi) unapređivanje institucionalne strukture i politika u sektorima navodnjavanja i upravljanja vodama.

III. Opis projekta

A. Projektne komponente

23. **Komponenta 1:** Infrastrukturne investicije (38,8 miliona USD, od čega je iz IDA-e 32.98 m USD i 5.82 m USD partnersko finansiranje: uključuje radove, robu/opremu, te konsultantske usluge). U okviru ove komponente finansirat će se implementacija rehabilitacije infrastrukture za navodnjavanje i odvodnjavanje za oko 12-13 SP, od čega će po 6 biti locirano u RS i FBiH. SP se biraju sa šire liste potencijalnih potprojekata koju su pripremila dva ministarstva. U FBiH je ta lista zasnovana u znatnoj mjeri na prijedlozima koji su dostavljeni sa nivoa kantona. Svi SP su locirani na postojećem poljoprivrednom zemljištu koje je u prošlosti bilo snabdjeveno navodnjavanjem. U određenim SP prvi prioritet će biti obnavljanje ili unapređivanje odvodnjavanja. Osnovne aktivnosti uključuju rehabilitaciju sa određenim stepenom rekonstrukcije, unapređivanja i modernizacije (samo za javne / glavne i polu-javne (sekundarne) dijelove sistema navodnjavanja, prema tome, ne na farmama), a također i uvođenje novih tehnologija koje promovišu efikasnost u korištenju vode, kao što su navodnjavanje kapanjem i prskalica sa niskim pritiskom. Određivanje stepena prioriteta SP zasnovano je na skupu kriterijuma, uključujući ekonomsku i finansijsku izvodljivost (uključujući spremnost krajnjih korisnika i lokalnih vlada da plaćaju naknade i sprovode O&M), okolišnu i institucionalnu održivost, jasne vlasničke odnose nad zemljištem, te spremnost za implementaciju. U Aneksu 2 dat je sažeti pregled četiri prioriteta SP koja su izabrana za finansiranje u toku prve godine, za koje su pripremljeni projekti na nivou koji je spreman za raspisivanje tendera. Lista potencijalnih SP za drugu fazu (9 SP) koji bi mogli da se podrže inicijalno je identifikovana, ali konačna lista

svih SP će biti finalizovana u toku implementacije⁸. Projektna mapa data je u Aneksu 9 i na njoj su prikazani predloženi SP. Pored toga, u okviru komponente 1 bilo bi pokriveno i pripremanje projekata i druge dokumentacije neophodne da bi se vrijedni potprojekti implementirali iz drugih izvora finansiranja.

24. **Komponenta 2:** Modernizacija navodnjavanja (5,8 miliona USD od čega je iz IDA-e 4.93 m USD i 0.87m USD partnersko finansiranje: uključuje robu/opremu, konsultantske usluge i obuku). U okviru ove komponente bila bi pružena podrška za jačanje kapaciteta ministarstava i agencija za vode u RS i FBiH, te opština i kantona koji učestvuju u projektu za rješavanje: novih sektorskih politika, te uspostavljanje i jačanje UKV. Takođe će se pomoći razvoj aranžmana za O&M za uvedenu infrastrukturu / objekte, određivanje naknada, naplata naknada i upravljanje sredstvima, te sa tim vezano upravljanje vodnim resursima i navodnjavanjem. U okviru komponente entitetima će se pomoći sa dobrim praksama projektovanja sistema navodnjavanja, savjetodavnim uslugama za navodnjavanje (IAS), upravljanjem navodnjavanjem na osnovu aktivnog učešća korisnika (PIM), te pripremanju regulatornog okvira za I&D, posebno za podržavanje završavanja "Pravilnika za navodnjavanje" u oba entiteta u skladu sa direktivama za vode EU. Biće obezbjeđena podrška za grupe krajnjih korisnika uspostavljene odozdo nagore, uključujući postojeće poljoprivredne zadruge (na osnovu administrativnih granica), ili UKV zasnovanim na hidrološkim granicama koja će biti formirana u okviru projekta. PIM uključuje uspostavljanje transparentnog sistema naplate naknada i izvještavanja o plaćanju za navodnjavanje koji će obezbjeđivati godišnje izvještaje za godišnje skupštine svakog udruženja UKV. IAS uključuje pomaganje farmerima da dobiju pristup kreditima i/ili programima subvencija. Kao dio svojih odgovarajućih programa podrške za ruralni razvoj, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (MOAWMF) FBiH i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MOAFWM) RS obezbjeđuju grantove za sufinansiranje za opremu i investicije na farmama vezane za efikasnu i izvozno orijentisanu proizvodnju. U okviru komponente 2 biće ojačani kapaciteti farmera da se prijavljuju za te grantove. Finansiranje će takođe biti na raspolaganju za selektivnu nabavku opreme za monitoring voda na farmama za svaki SP koji opslužuje ne manje od 1.000 hektara (npr. kompleti za samostalni monitoring vlažnosti, protočni vodometri, "totalne meteorološke stanice"). Potkomponente su detaljno opisane u aneksu 2.

25. **Komponenta 3:** Podrška za implementaciju projekta (2,4 miliona USD, od čega je iz IDA-e 2.04m USD i 0.36m USD partnersko finansiranje: uključuje konsultantske / nekonsultantske usluge, robu, obuku, te inkrementalne operativne troškove). To bi pokrivalo troškove projektnog upravljanja, uključujući M&E, zaštitne mehanizme (planove za upravljanje životnom sredinom za SP, EMP), revizije, sistem upravljanja informacijama (MIS), polazne i (završne) ankete za ocjenu uticaja, obuku za nabavke i finansijsko upravljanje (FM), te kancelarijsku i mobilnu opremu.

B. Projektno finansiranje

Instrument pozajmljivanja

---

⁸ Uzimajući u obzir aktivnosti vođene potražnjom u okviru Komponente 2, to bi moglo da rezultuje promjenom SP koji bi bili podržani u okviru faze 2.

26. Ukupni projektni troškovi iznose oko 47,00 miliona USD, od čega bi 40 miliona USD bilo iz Kredita za specifične investicije IDA-e (SIC). U FBiH, investicije IDA-e iznosile bi 19,50 miliona USD, dok bi u RS iznosile 20,50 miliona USD. Odgovarajuće sufinansiranje domaćih partnera u vidu kontribucije iznosilo bi 7,00 miliona USD (15%) i uključivalo bi kontribucije iz entiteta, kantona / opština i/ili od krajnjih korisnika / UKV.

27. Privatne objekte za navodnjavanje na farmama finansirali bi u 100% iznosa njihovi krajnji korisnici / UKV (prema tome, tom bi bilo izvan bilansa stanja i povjereničkih aranžmana za projekt IDP, iako bi se u okviru komponente 2 pomoglo farmerima da efikasno koriste te objekte). Sredstva tipa javne robe izvan farmi bi se finansirala u 100% iznosu iz sredstava projekta IDP (komponenta 1). Međutim, nekoliko SP, posebno u RS, uključivalo bi finansiranje “polu-javnih” sredstava za navodnjavanje (kao što su sekundarni kanal / cjevovod), a time bi uključivali dijeljenje troškova kapitalnih investicija između odgovarajuće opštine i krajnjih korisnika / UKV (npr. po 20% u skladu sa nacrtom “Smjernica za navodnjavanje” iz RS, koje će biti finalizovane u okviru tehničke podrške (TA) u sklopu komponente 2). Timovi Svjetske banke i BiH bi razmatrali mogućnost da, kada se od UKV očekuje da doprinesu pokrivanju troškova takvih polu-javnih sredstava, njihov doprinos bude dat “u robi”, tj. time što će se ta UKV ovlastiti da se obrate farmerima sa farmama manjeg obima u blizini sa ciljem demonstracije projekta IDP⁹ i prijavljivanja savjetodavnih aktivnosti iz komponente 2 na njihovim farmama.

Tabela projektnih troškova (jedinice u hiljadama USD) (biće finalizirano do pregovora)

	Ukupno, uključujući rezerve za neočekivane događaje					
	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	Total
A. Infrastrukturne investicije						
1. Infrastruktura u FBiH	1.036	8.014	8.339	663	96	18.147
2. Infrastruktura u RS	1.276	4.685	8.685	5.939	96	20.681
Pod-suma	2.312	12.699	17.023	6.602	192	38.828
B. Modernizacija navodnjavanja						
1. Modernizacija navodnjavanja u FBiH	922	933	814	482	520	3.671
2. Modernizacija navodnjavanja u RS	475	637	428	286	329	2.155
Pod-suma	1.397	1.569	1.242	768	850	5.827
C. Podrška za implementaciju projekta						
1. Podrška za implementaciju u FBiH	225	221	223	226	228	1.122
2. Podrška za implementaciju u RS	135	279	288	291	288	1.282
Pod-suma	360	500	511	517	516	2.404
Ukupni PROJEKTNi TROŠKOVI	4.069	14.769	18.777	7.887	1.558	47.059

⁹ Na primjer, u SP Novo Selo u RS (622 hektara), projekt za uvedene sisteme izvan farmi povećan je za 20% kako bi se dodao rezervni kapacitet u sve nepredviđene gubitke ili da bi se omogućio dodavanje priključaka “na zahtjev” za susjedne farme manjeg obima (na kojima se sada koriste podzemne vode za navodnjavanje farmi manjeg obima sa ukupnom potencijalnom površinom za navodnjavanje od oko 2.000 hektara).

C. Lekcije koje su naučene i odražene u dizajnu projekta (opciona odjeljak za kolosijek II)

28. Iskustva Svjetske banke vezana za razvoj UKV u zemljama regiona Evrope i srednje Azije (ECA) pokazala su i potrebu da se korisnici vode uključe u rukovođenje, upravljanje i finansiranje sistema navodnjavanja i potrebu da se stvore novi partnerski odnosi između vlade, korisnika vode i organizacija privatnog sektora za rukovođenje, upravljanje, finansiranje i obezbjeđivanje pratećih usluga za I&D. Iskustva Svjetske banke su također pokazala da suštinski važni motivacioni faktori i mehanizmi za preuzimanje odgovornosti sa ciljem osiguravanja produktivnih i održivih sistema navodnjavanja i odvodnjavanja zahtijevaju kreiranje zasebnih uloga, prava i odgovornosti za vladu, korisnike vode i privatni sektor.

29. Također, iskustva Svjetske banke su pokazala da osnovne i djelotvorne reforme u sektoru voda ne mogu da se kreiraju i implementiraju odmah. Izgradnja kapaciteta za strateške promjene, konsultacije sa akterima i učesnicima u procesu, studije, pilot intervencije i pregovori – sve je to neophodno da bi se identifikovala, kreirala i implementirala prihvatljiva strategija za reformu sektora voda. To zahtijeva proces učenja i prilagođavanja, korak po korak, koji se proteže na nekoliko godina. U okviru ovog projekta, Svjetska banka će usmjeriti pažnju na preliminarnu fazu strateških promjena, koja uključuje izgradnju kapaciteta za strateške promjene, konsultacije sa akterima i učesnicima u procesu, te razvoj pravnih i institucionalnih regulativa za UKV i investicione strategije za I&D. Za projekt će biti korisna saradnja sa EU u okviru njihovog rada na unapređivanju sektora životne sredine i poljoprivrede. Svjetska banka će biti u mogućnosti da donese svoja stručna znanja vezana za reformu i rehabilitaciju navodnjavanja iz regiona ECA uopšte, a iz susjednih zemalja Balkana, konkretno.

30. Svjetska banka je finansirala Projekt za razvoj komercijalne poljoprivrede manjeg obima (SSCAD, 2006-2010. godine), koji je uključivao manju komponentu za unapređivanje navodnjavanja manjeg obima u regionu Hercegovine u RS i u FBiH, uključujući i pružanje pomoći farmerima pri formiranju novih samo-finansirajućih grupa korisnika vode, te jačanju kapaciteta postojećih UKV za upravljanje sistemima navodnjavanja na farmama, uključujući i O&M. Najveći dio sistema navodnjavanja bio je manjeg obima (mikro-sistemi), pri čemu je najveći obuhvatao oko 350 hektara, dok su radovi uključivali instaliranje pumpnih sistema navodnjavanja i detaljno popravljavanje više različitih kanala. Oko 37 UKV je do polovine 2008. godine registrovano u oba entiteta. Tamo gdje su sistemi navodnjavanja kapaanjem instalirani na zemljištu koje je ranije korišteno samo za proizvodnju stočne hrane, površina na kojoj su uzgajani visokovrijedni usjevi povećana je za 30%, u prosjeku. Ukupno, komponenta je ocijenjena kao uspješna, a za sisteme otvorenih kanala izvještavano je da su doveli do povećanja površine koja je navodnjavana (+30%) i prinosa usjeva (+20%).

31. Više lekcija se može naučiti iz iskustava projekta SSCAD, prije svega vezano za institucionalne sposobnosti i posvećenost farmera tome da se sami organizuju u UKV kako bi upravljali dijelom sistema i finansijski doprinosili O&M kroz plaćanje naknada:

- (i) Iako UKV i njihovi savezi / federacije dobijaju na koheziji i preuzimaju zakonsku odgovornost za upravljanje navodnjavanjem, naplata naknada za velike sisteme (nekoliko stotina hektara) pokazala se težom, posebno za one sa javnim strukturama i

- više različitih tipova korisnika. UKV su na početku implementacije projekta SSCAD morala da odrede prioritete za kreiranje / implementaciju zajedno sa lokalnom vladom, pošto to pomaže pri razvoju osjećaja vlasništva;
- (ii) Osjećaj vlasništva je unapređen kada su UKV poduzimala / ugovarala radove sama. Dobar pristup u okviru projekta SSCAD je bio da se UKV dostave potrebni materijali, dok su radove organizovala sama UKV, osiguravajući da su rehabilitacija ili predloženo proširivanje bili vođeni potražnjom članova UKV i farmera¹⁰; i
  - (iii) Zbog potrebe da se izgrade kapaciteti, potrebno je da prođe nekoliko godina prije nego što UKV postanu potpuno operativni i održivi. Općine su morale da dobiju podršku kroz obuku, pošto nisu bile potpuno svjesne toga da prenos odgovornosti za upravljanje na UKV pomaže pri rješavanju problema sa navodnjavanjem. Regulatorni okvir za IDP mora da postane konkretniji. Zato je u okviru projekta IDP tim za pripremanje projekta osigurao da kriterijumi za kvalifikovanost za izabrane SP uključuju spremnost farmera da učestvuju u izboru opcija za projektovanje SP, formiraju UKV, te sprovode O&M (ili plaćaju za to).

IV. Implementacija

A. Institucionalni i implementacioni aranžmani

32. Projekat će implementirati MPŠV RS i FMPVŠ , preko svojih adekvatno funkcionalnih i iskusnih jedinica za implementaciju, Jedinice za koordinaciju projekata u poljoprivredi (APCU) u RS i PIU u FBiH. Oba ta tijela su služila kao fokusne jedinice za pripremanje i implementiranje najvećeg broja projekata vezanih za poljoprivredu koje su finansirali donatori (npr. tekući Projekt za poljoprivredu i ruralni razvoj Svjetske banke). Pored toga, oba entiteta imaju iskustva u međusobnoj saradnji na istom projektu i u zajedničkom radu na smanjivanju administrativnih opterećenja i omogućavanju i olakšavanju implementacije i rješavanja problema. APCU i PUI imaju profesionalno osoblje za oblasti poljoprivrede i upravljanja vodama, kao i za nabavke, FM i opći nadzor nad projektima.

33. Projektne aktivnosti će se implementirati na nivou entiteta, pošto je tim intervencija na I&D lokalizovan po prirodi, na nivou na kojem entitetska resorna ministarstva i lokalne vlade imaju potrebni mandat i adekvatne kapacitete. U svakom od entiteta će biti zaposlen konsultant za namjene M&E u okviru projekta. Pored toga, kao što je već pomenuto, kapaciteti za M&E se izgrađuju u svakom od entitetskih ministarstava sa ciljem monitoringa investicija u ruralni razvoj, i ti kapaciteti bi radili sa pomenutim konsultantima kako bi pratili modele uzgoja usjeva, prinose i ostale promjenljive vezane za navodnjavanje i proizvodnju, kao dio općeg mandata ministarstava. Informacije će se objedinjavati u jedinstvenom formatu za oba entiteta i dijeliti sa

---

¹⁰ Farmeri u cijeloj BiH posvećeni su identifikaciji svih potencijalnih novih mogućnosti za razvoj lokalnih i međunarodnih tržišta. U rastućem broju lokacija nalaze se lanci koji se razvijaju i stvaraju dodatnu vrijednost, kao i povoljna finansijska okruženja za farmerstvo. To uključuje strukturalno snabdijevanje veletrgovina i supermarketa koji su aktivni u južnoj Evropi, ugovaranje sa kompanijama koje prerađuju povrće i voće i prodaju ga na raznim vanjskim tržištima u Evropi, fabrike šećera, te firme koje opslužuju posebna turistička tržišta (posebno na jugu). Iskustva iz projekta SSCADP i drugih projekata u poljoprivredi pokazuju upornu skepsu na strani farmera u odnosu na vladu i zadruge koje podržava vlada. Međutim, značajan broj WUA je uspostavljen i pokazao se održivim. Prema tome, za projekt IDP, sposobnost institucija – pri čemu su farmeri i akteri u procesu i potencijalni „implementatori“ projekta – izgleda adekvatna.

Ministarstvom vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO). Međuentitetska tehnička radna grupa će biti uspostavljena (u okviru komponente 2) i preko nje će dva entiteta razmjenjivati znanja o projektnim procedurama i naučenim lekcijama. Dodatni detalji i organogrami dati su u Aneksu 3.

34. **Centralni nivo u Sarajevu (FBiH-PIU) i Banjoj Luci (RS-APCU):** Dvije PIU se nalaze blizu ciljnih SP, pa prema tome mogu da implementiraju komponentu 1 (oko 12 ugovora za radove / robu prema metodu međunarodnog konkurentnog nadmetanja (ICB), 1-2 po SP) u smislu detaljnog projektovanja, supervizije i povjereničkih aktivnosti. Pri tome će imati podršku: (i) jedne velike konsultantske firme (koja će obezbjeđivati projektovanje i superviziju za komponentu 1 i tehničku podršku / obuku za komponentu 2) ili nekoliko konsultantskih firmi, uzimajući u obzir fazni pristup i geografski raspršene lokacije 12 SP, i (ii) oko 12 pojedinačnih nacionalnih / međunarodnih konsultanata (kroz komponentu 3) uključujući (1) 5-7 konsultanata za svaku PIU (tj. menadžer PIU, stručnjak za nabavke (PS), stručnjak za finansijsko upravljanje (FMS), inženjer za vode / hidrologiju, inženjer za elektrotehniku / automatizaciju; M&E uključujući zaštitne mehanizme / EMP); (2) nekoliko lokalnih konsultanata (za savjetodavne usluge)¹¹ za 3 terenske jedinice koje će uspostaviti FMPVŠ FBiH (vidjeti u nastavku teksta).

35. **Decentralizovani nivo:** Savjetničke aktivnosti za navodnjavanje i aktivnosti za formiranje / kapacitete UKV u okviru komponente 2 u SP biće implementirane uz pomoć postojećih terenskih jedinica za savjetodavne aktivnosti MPŠV RS, koje će da budu ojačane u okviru projekta, te podržane kroz stvaranje 3 terenske jedinice za FMPVŠ FBiH koje će biti locirane u blizini 6 ciljnih SP u FBiH. Te terenske jedinice će pružati podršku za sve terenske aktivnosti u okviru projekta IDP, uključujući pomoć za 2 konsultanta za M&E vezano za pristupanje podacima sa terena i ispitivanje farmera i indirektnih korisnika (lanca vrijednosti). Ugovor za konsultantsku firmu za projektovanje i superviziju (komponenta 1) mogao bi da predviđa unakrsnu podršku za komponentu 2, pošto će Opis projektnih zadataka (TOR) za taj ugovor da uključuje tehničku podršku / obuku za savjetničke aktivnosti za navodnjavanje za UKV, te tehničku podršku vezanu za politike reforme navodnjavanja za dva resorna ministarstva (pri čemu su obje TA dio komponente 2). Ako ta firma bude nacionalna, umjesto međunarodne, PIU će ju ojačati zapošljavanjem nekoliko međunarodnih pojedinačnih konsultanata (posebno vezano za relativno nove teme: savjetodavne usluge za navodnjavanje i politike upravljanja vodama).

B. Monitoring i evaluacija rezultata

36. PIU i APCU će biti odgovorne za aktivnosti M&E za uticaje i efekte projekta. Ta aktivnost će biti finansirana iz komponenti 2 i 3¹². Pored toga, redovne ankete za M&E biće koordinirane sa osobljem za M&E u odjelima za ruralni razvoj u ministarstvima svakog od entiteta, sa ciljem monitoringa promjena modela uzgoja usjeva i prinosa, ali i investicija farmera u navodnjavana polja, kao dio njihovog redovnog mandata. Informacije iz oba entiteta razmjenjivaće se sa MVTEO-om.

---

¹¹ Podrška konsultanata za savjetodavne službe RS bi takođe bila predviđena u okviru komponente 2.

¹² Finansirano u okviru komponente 2 u odnosu na terenski zasnovanu opremu za monitoring (tj. totalne meteorološke stanice), a u okviru komponente 3 u odnosu na konsultante za M&E i MIS uspostavljen u ministarstvima.

37. U okviru projekta finansiraće se aktivnosti M&E (uglavnom u okviru komponente 3), što će biti omogućeno: (i) upošljavanjem jednom konsultanta za M&E (koji će također pokrivati zaštitne mehanizme / EMP) u svakoj od entitetskih PIU, te (ii) uspostavljanjem MIS-a u svakoj od entitetskih PIU (u FMPVŠ FBiH postoji već baza podataka zasnovana na GIS-u koja će biti ojačana tako da funkcioniše kao MIS za FBiH – IDP). PIU i APCU će istraživati dobre prakse za pripremanje TOR-a za konsultante za M&E, a koristiće MIS za praćenje napredovanja implementacije projekta. Aktivnosti M&E će uključivati sprovođenje polaznih i (završnih) anketa za ocjenu uticaja, uz korištenje MIS-a. Podaci koji će biti prikupljeni uključivaće podatke o budžetu za usjeve, o korištenju vode¹³, o procentu direktnih korisnika ženskog roda (za pomenuti ključni indikator za PDO) itd.

38. U okviru aktivnosti M&E će se, prema tome, sprovoditi monitoring: (i) fizičkog napredovanja projekta (npr. stepen završetka radova u odnosu na planirani procenat) i (ii) evaluacija projektnih socioekonomskih i okolišnih uticaja (indikator pomenuti u prethodnom dijelu teksta). Studije uticaja bi bile predstavljene u polugodišnjim izvještajima o napredovanju (koji će biti dostavljani Svjetskoj banci i dijeljeni sa MVTEO-om). Ti izvještaji o napredovanju bu trebalo da uključuju poglavlje u kojem se izvještava o zaštitnim mehanizmima (napredovanje EMP), uključujući i kratku „okolišnu reviziju“ izvođača građevinskih radova sa ciljem osiguravanja usklađenosti njihovih aktivnosti sa EMP.

C. Održivost

Osiguravanje finansijske održivosti uvedenih infrastruktura / objekata izvan farmi:

39. U okviru komponente 2, aspekt održivosti će se rješavati obezbjeđivanjem: (i) TA za RS i FBiH radi pomaganja u finalizaciji njihovih pravilnika za finansiranje navodnjavanja (smjernica); (ii) jačanja usluga savjetovanja o navodnjavanju (na farmama) u okviru jedinica za agronomske savjetodavne usluge MPŠV RS, uključujući pomaganje farmerima u ciljnim sistemima u okviru projekta IDP da dođu do kredita ili subvencija za demonstracije za opremu na farmama i optimalno korištenje vode („više usjeva za kap“ i „manje kapi po usjevu“); (iii) PIM za formiranje i jačanje UKV (po potrebi, u sistemima u okviru projekta IDP na koje se to primjenjuje); i (iv) omogućavanja potpisivanja tripartitnih sporazuma između krajnjih korisnika / UKV, ministarstva / kantona (vlasnika sredstava), te opštine / komunalnog preduzeća (tj. pružaoca usluga O&M) za SP. Očekuje se da će pisma o preuzimanju obaveza za O&M za svaki od 4 prioriteta SP biti potpisana prije efektivnosti projekta IDP, uključujući: (i) pismo opštine (ili njenog povezanog komunalnog preduzeća, ili UKV) kojim se povjerava sprovođenje O&M za sredstva uvedena izvan farmi; i (ii) pismo farmera / UKV koje odražava njihovu spremnost da doprinesu adekvatne naknade za krajnje korisnike za pokrivanje tih troškova O&M.

40. U toku implementacije projekta IDP biće identifikovan tačan iznos naknada za O&M i mehanizam naplate¹⁴ kroz (ažuriranje) Operativnog priručnika za projekt (POM), u skladu sa

¹³ U skladu sa onim što je potrebno za mjerenje tehničkih indikatora kao što su inkrementalna produktivnost vode, te za sprovođenje ekonomske analize za ICR.

¹⁴ Takve naknade mogu da budu zasnovane na: (i) volumenskim vodometrima ili (ii) aproksimativnom faktoru po površini pod uzgojem (po hektaru), prilagođenom prema tipu usjeva / intenzitetu (praktično u slučaju da su stope

pravilnicima za navodnjavanje (koji treba da budu finalizovani). Ti mehanizmi će nakon toga biti ozakonjeni kroz potpisivanje (tripartitnih) sporazuma između krajnjih korisnika / UKV. Ministarstva / kantona (vlasnika sredstava) i opštine / komunalnog preduzeća (tj. pružaoca usluga O&M, ako to nije UKV).

41. **Otpornost na klimatske promjene.** U toku ocjene projekta tim Svjetske banke je sproveo ubranu studiju sa ciljem ocjenjivanja stepena otpornosti Projekta na klimatske promjene do 2030. Godine. Rezultati studije ukazuju da je Projekt prilično otporan na klimatske promjene, i, štaviše, njegove aktivnosti („povećavanje snabdijevanja“ koje omogućuje komponenta 1 i „upravljanje potražnjom“ koje omogućuje komponenta 2) mogle bi da unaprijede prilagođavanje na klimatske promjene. Detalji su dati u Aneksu 2.

V. Ključni rizici i mjere ublažavanja

Sažeta tabela rejtinga rizika

Rizik	Rejting
Rizik aktera u procesu	Umjeren
Rizik implementacione agencije	Umjeren
- Kapacitet	Umjeren
- Upravljanje	Nizak
Projektni rizik	Umjeren
- Dizajn	Umjeren
- Socijalni i okolišni	Umjeren
- Programski i donatorski	Nizak
- Monitoring implementacije i održivost	Umjeren
Ukupni rizik implementacije	Umjeren

Objašnjenje ukupnog rejtinga rizika

42. Ukupni rejting rizika pokazuje da je stepen rizika umjeren i vođen vjerovatnoćom. Ekonomski temelji za projekat su solidni, a postepeno prilagođavanje poljoprivrednih politika BiH sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom (CAP) EU će da dodatno stvore dugoročne povoljne aranžmane, tržišta i lance vrijednosti koji će da budu korisni za investiranje u navodnjavanje. Ipak, pošto ti reformski procesi i pojavljivanje i konsolidovanje tržišta mogu da zahtijevaju određeno vrijeme, moguće je da finansijski motivacioni faktori za navodnjavanje određenih usjeva ili određenih lokacija budu privremeno pod uticajem toga. Jedan od glavnih

---

naplate niske, ili sa sistemima otvorenih kanala gdje je regulisanje vode zasnovao na nivou, a ne na oticanju). Oba pristupa se pominju u nacrtu Pravilnika za navodnjavanje FBiH.

rizika odnosi se na slabu saradnju između entiteta na političkom nivou, što ima potencijal da parališe donošenje odluka na nivou entiteta. Sa druge strane, iskustva pokazuju da na tehničkom i operativnom nivou agencije zaista razmjenjuju iskustva i saraduju, te ostvaruju napredak zbog toga što su fleksibilne. Pored toga, uspješna implementacija projekta ne zavisi posebno od odluka ili intervencija na državnom nivou. Ukupno gledano, institucionalni aranžmani, kapacitet za implementaciju i spremnost su zadovoljavajući, iako će se u vezi sa određenim regulatornim pitanjima, kao što je uspostavljanje UKV i povrat naknada za navodnjavanje tražiti podrška Zajmoprimca vezano za jačanje regulativa. Uopće gledano, na nivoima implementacionih agencija, lokalnih vlada i farmera, osnovni rizik za projekt IDP vezan je za određeni nedostatak iskustava i kapaciteta a određene zadatke, kao što su: (i) projektovanje i nadzor radova, i (ii) O&M poslije izgradnje. Vjerovatno je da će to stvarati redovne, ali rješive, izazove u toku implementacije, koji će biti ublaženi kroz: (i) angažman farmera i opština u ranim fazama izbora opcije za projektovanje, te osiguravanje pisama o preuzimanju obaveza u pisanom obliku unaprijed, vezano za O&M (već urađeno do ocjene projekta); i (ii) obezbjeđivanje izgradnje kapaciteta paralelno uz rad u toku implementacije, kroz komponentu 2 za farmere / UKV (te kroz TA za projektovanje i nadzor u okviru komponente 1, za ministarstva zadužena za vode i lokalna komunalna preduzeća).

VI. Sažeti pregled ocjene

A. Ekonomska i finansijska analiza

43. Pošto će SP za navodnjavanje i odvodnjavanje kojima će biti pružena podrška u toku projekta IDP biti u potpunosti određeni u toku implementacije, ekonomska i finansijska analiza za izabrane reprezentativne SP sprovedena je u toku ocjene, sa ciljem ilustriranja koristi koje donosi projekt. U toku ocjene projekta izvršena je analiza za SP Goražde (FBiH) i Novo Selo (RS), koji su u BiH identifikovani kao dva prioriteta SP izabrana za podršku iz projekta IDP u toku njegove rane faze. SP Goražde je najskuplji SP u okviru projekta IDP u smislu jedinične cijene po hektaru.

44. U Goraždu će investicije da se odnose na instalaciju šest dijeljenih pumpnih stanica, rezervoara vode sa niskom cijenom, ukopanih PVC cijevi za prenos vode, te obezbjeđivanje skretnica (hidranata) za grupe farmera. Te investicije van farmi dosegle bi iznos od 2,00 miliona USD. Ta oblast se nalazi u opštini Foča-Ustikolina, u Bosansko-Podrinjskom kantonu, a izvor vode je rijeka Drina uz jugozapadnu obalu u gradu Goražde. Ukupna bruto korisna površina iznosila bi oko 200 do 300 hektara, gdje bi se navodnjavanje sprovodilo kroz individualne sisteme navodnjavanja manjeg obima u toku više godina. Modeli usjeva i farmi (vidjeti aneks 7) korišteni su za simulacije za relevantne usjeve uz korištenje scenarija „sa“ i „bez“, koji se razlikuju po očekivanim prinosima i troškovima proizvodnje, kako navodnjavanje bude postajalo dostupno i pouzdano. Očekuje se da će prinosi da, u prosjeku, porastu za oko 50% u projektnim oblastima. Međutim, će za one farmere koji inicijalno nisu imali pristup vodi i koji će zbog projekta biti u mogućnosti da dobiju navodnjavanje, povećanje moglo da premaši tekuće nivoe za 2 do 3 puta. Pošto su veličine farmi ograničene, očekuje se određeni stepen konsolidacije zemljišta, kao i razvoj tržišta lizinga za zemljište. Ta projektna unapređenja bi omogućila povećavanje dohotka domaćinstava za oko 55 do 134%, u zavisnosti od veličine farme i modela usjeva. Ukupna ekonomska stopa povrata (ERR) procijenjena je na 16,3%, a neto sadašnja vrijednost iznosi 456.667 USD, uz korištenje diskontne stope od 12%. U ekonomskoj analizi

razmatrani su troškovi i koristi iz perspektive zemlje. Troškovi i koristi su, u većini slučajeva, vrednovani prema tržišnim cijenama, zbog toga što postoji veoma malo značajnih tržišnih distorzija u cijenama poljoprivrednih proizvoda u BiH. Faktor konverzije cijena iz sijenke korišten je samo za projektne investicije (0,83), što odgovara prosjeku od 17% poreza koji se uključuje na sve investicije.

45. Sprovedena je analiza osjetljivosti, uz sljedeće pretpostavke: (i) viši investicioni troškovi, i (ii) smanjenje nivoa promjene usjeva / diversifikacije u oblasti. Ako bi svi investicioni troškovi iznosili 20% više od baznih pretpostavki, ERR bi bio smanjen na 13,4%. Kada bi diversifikacija usjeva bila smanjena na 50% bazne pretpostavke, ERR bi bio smanjen na 12,5%. Samo kada bi se oba ta negativna događaja desila istovremeno, ERR bi mogao da padne na 9,8%. Slični rezultati dobijeni su za SP Novo Selo u RS (vidjeti aneks 7). Na osnovu tih ekonomskih analiza, finansijskih analiza i analiza osjetljivosti, posebno za SP Goražde, koje predstavlja najskuplji SP (po jediničnoj cijeni) u okviru projekta IDP, može se zaključiti da planirane investicije u okviru projekta IDP imaju visoku vjerovatnost da će izazivati značajan razvojni efekt.

B. Tehnička pitanja

46. Projekte za radove u okviru SP u fazi 1 pripremio je tim lokalnih konsultanata. Projekti su revidirani na osnovu preporuka projektnog tima Svjetske banke.

47. Postoji potreba da se poveća kapacitet za projektovanje navodnjavanja u odgovornim agencijama u entitetima, da se koriste parametri projektovanja koji odražavaju tekuće priznate najbolje prakse za projektovanje sistema navodnjavanja. Prema tome, viši stručnjak za navodnjavanje će nadopuniti kapacitete PIU za pružanje podrške sa pripremanjem nacрта Opisa poslova i zadataka (TOR), određivanje prikladnih standarda i procedura za projektovanje, te pružanje podrške firmama za projektovanje i nadzor koje će pripremati preliminarne i završne projekte za SP u fazi 2 i fazi 3. Preliminarni projekti za SP iz faze 1 već su u skladu sa prikladnim standardima (na osnovu stručnog pregleda koji je sproveo tim Svjetske banke). Uz to, u okviru komponente 2, biće uspostavljen program obuke za firme za projektni inženjering, sa ciljem povećavanja stepena znanja, kako mlađih profesionalaca, tako i iskusnijih inženjera, u vezi sa modernim standardima navodnjavanja.

48. Izvođači iz regiona imaju dobra iskustva sa implementiranjem sistema vodosnabdijevanja sa cjevovodima, kao i u okviru projekata koje je finansirala Svjetska banka, kao što su Projekt za vodosnabdijevanje i kanalizaciju u Mostaru, Projekt za urbanu infrastrukturu i pružanje usluga i projekt SSCADP u BiH, projekt IDP u Srbiji, te drugi infrastrukturni projekti. Izgradnja sistema navodnjavanja sa cjevovodima je prilično slična, pa prema tome nema prepreka koje bi se mogle predvidjeti za implementaciju građevinskih radova u skladu sa rasporedom. U okviru ovog projekta, biće potpisani ugovori sa firmama za nadzor izgradnje radi nadzora nad radovima, a kapacitet i iskustva tih firmi iz regiona također su dobili zadovoljavajuće ocjene.

C. Finansijsko upravljanje

49. Svjetska banka je sprovela ocjenu kapaciteta za finansijsko upravljanje u toku decembra / prosinca 2011. godine. Zaključak ocjene je bio da su aranžmani za finansijsko upravljanje

prihvatljivi za Svjetsku banku i da je ukupni stepen rizika vezanog za finansijsko upravljanje umjeren, uz primjenu mjera za ublažavanje rizika.

50. APCU i PIU će održavati sistem finansijskog upravljanja koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Projektni finansijski izvještaji, uključujući izvještaje o rashodima (SOE) i izvještaje o označenom računu (DA), biće podvrgavani reviziji koju će sprovoditi nezavisni revizori prihvatljivi za Svjetsku banku i prema opisu poslova i zadataka koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Godišnji revidirani finansijski izvještaji i izvještaj revizora biće dostavljani Svjetskoj banci prije isteka roka od šest mjeseci od kraja svake fiskalne godine. APCU i PIU će takođe da pripremaju i dostavljaju Svjetskoj banci, prije isteka roka od četrdeset pet (45) dana od kraja svakog kalendarskog kvartala, privremene nerevidirane finansijske izvještaje za projekt koji će obuhvatati odgovarajući kvartal, u obliku i sa sadržajem koji su zadovoljavajući za Svjetsku banku.

51. I APCU i PIU trenutno implementiraju Projekt ARDP koji finansira Svjetska banka. Projekt ARDP ima prihvatljive aranžmane za FM. Kvartalni privremeni nerevidirani finansijski izvještaji (IFR) dostavljaju se redovno i nema zakašnjelih revizorskih izvještaja.

D. Nabavke

52. APCU i PIU bi nadzirale sve aktivnosti nabavki u okviru projekta IDP. APCU ima četiri člana osoblja koji uključuju dva PS, te dva FMS, dok PIU ima četiri člana osoblja koji uključuju dva PS, te FMS kome podršku pruža asistent za FM. Svi službenici za nabavke imaju adekvatna iskustva u korištenju procedura nabavke Svjetske banke, koje su dobili radeći na prethodnim projektima, i oni i sada zauzimaju funkcije nabavke.

53. PS Svjetske banke sproveo je ocjenu kapaciteta implementacione agencije za obavljanje nabavki za projekt IDP. Identifikovana su ključna pitanja, uključujući i činjenicu da određeni broj službenika za nabavke još nije prošao kroz zvaničnu obuku, te to da bi mogli da budu preopterećeni. Za barem jedan od tri tekuća projekta za koje su oni odgovorni očekuje se da će biti zatvoreni u toku naredne godine. Da bi se izgradili i održali snažni kapaciteti za nabavke u PIU i APCU, biće poduzete sljedeće aktivnosti:

- Relevantno osoblje biće podstaknuto da pohađa obuku koju organizuju relevantne institucije ili Svjetska banka;
- Svjetska banka bi sprovela kratku sesiju obuke o nabavkama u toku radnog seminara za pokretanje projekta, a također bi obezbijedila puni skup najnovijih smjernica, tenderskih dokumenata, prijedloga i evaluacionih dokumenata za dvije jedinice;
- Svjetska banka bi obezbijedila naknadne prateće sesije obuke o nabavkama u toku implementacije, ako bi to bilo ocijenjeno kao neophodno.

54. Zajmoprimac je u vrijeme ocjene projekta pripremio Plan nabavke za prvih 18 mjeseci implementacije projekta IDP, koji predstavlja osnovu za metode nabavke (taj plan će biti finalizovan do pregovora). Također bi bio dostupan u bazi podataka Projekta i na eksternoj internetskoj prezentaciji Svjetske banke. Plan nabavke bi ažurirao projektni tim, najmanje jednom godišnje ili prema potrebi, kako bi on odražavao stvarne potrebe u toku implementacije i

unapređenja institucionalnih kapaciteta. Ažurirani Plan nabavke bi se također dostavljao Svjetskoj banci radi odobravanja.

E. Socijalna održivost, rod i socijalni zaštitni mehanizmi

55. Očekivani projektni ishodi predviđaju povećan stepen uključenosti i značajno učešće farmera sa farmama manjeg obima i ugroženih farmera, uključujući žene. Ukupno gledano, širenje komercijalne poljoprivrede i restrukturiranje farmi koje napola omogućavaju samo zadovoljavanje porodičnih potreba za hranom usmjereni su ka unapređivanju ekonomske održivosti poljoprivrednih imanja i stvaranje radnih mjesta na farmama i izvan farmi, pomaganju u konsolidaciji ruralnih zajednica, te podsticanju investiranja u infrastrukturu i usluge koje to podržavaju. Predloženi SP obuhvataju veoma širok spektar korisnika, od farmi koje omogućavaju samo zadovoljavanje porodičnih potreba do kompanija za agrobiznis (vidjeti listu SP koji su prioritetni u prvoj fazi u aneksu 8). SP u fazama 2 i 3 odražavat će slične socijalne karakteristike i motivacione faktore za u većoj mjeri inkluzivne i ravnopravne usluge.

56. U okviru projekta na predviđa se kupovina zemljišta. Politika Svjetske banke o nedobrovoljnom raseljavanju (OP4.12) je privremeno inicijalizovana, pošto potencijalne oblasti (osim prioritetnih SP za prvu godinu) za projektne intervencije nisu konkretno identifikovane. U slučaju da se pojavi potreba za kupovinom zemljišta za bilo koji konkretni SP, u okviru projekta je uspostavljen Okvir za upravljanje životnom sredinom i socijalnim pitanjima (ESMF), koji uključuje i Okvir za politiku preseljavanja (RPF), na osnovu koga će, za taj SP, Plan kupovine zemljišta biti razvijen, pregledan, pojašnjen i javno objelodanjen, prije pokretanja bilo kakvih fizičkih radova. Vezano za socijalne rizike koji su izvan obuhvata zaštitnih mehanizama, u okviru projekta će se promovirati uspostavljanje udruženja UKV sa aktivnim učešćem korisnika, sa ciljem osiguravanja ravnopravnijeg pristupa i korištenja unapređenih sistema navodnjavanja, posebno u odnosu na potrebe farmera sa farmama manjeg obima, uključujući žene.

57. **Jačanje učešća žena:** U projektu će se podsticati učešće žena kroz aktivnosti socijalne mobilizacije u okviru PIM (komponenta 2). Posebne sesije biće posvećene ženama, sa ciljem povećavanja njihove uloge u cijelom ciklusu potprojekata (uključujući administraciju UKV i donošenje odluka). Uključenost žena u projekat biće podvrgnuto monitoringu kao nadopunjujući indikator za ključni indikator za PDO o direktnim korisnicima, te također u smislu članstva žena u UKV.

F. Životna sredina (uključujući zaštitne mehanizme)

58. Projekt je klasifikovan u kategoriju B, kao projekt koji zahtijeva Parcijalnu ocjenu životne sredine. Pošto u vrijeme održavanja ocjene projekta određeni sistemi navodnjavanja / SP nisu utvrđeni, dokument ESMF je pripremljen, a konkretni EMP su pripremljeni samo za pet prioritetnih SP.

59. Projekt se sastoji od rehabilitacije postojećih sistema navodnjavanja, te unapređivanja korištenja vode unutar tih sistema. Pošto neće biti uspostavljeni nikakvi novi sistemi, a neće biti novih zahtjeva da vodna tijela snabdijevaju te sisteme, većina uticaja na životnu sredinu vezanih za projekt ograničena je na jednostavne i standardne radove na rekonstrukciji (prašina, buka,

ometanje saobraćaja, stvaranje otpada), pri čemu će u toku rada sistema adekvatno održavanje i smanjivanje gubitaka vode u sistemu biti propisano. ESMF je pripremljen i objavljen kroz smislene javne konsultacije u zemlji, što je obezbijedilo format liste pitanja za EMP za sve buduće radove na rehabilitaciji SP navodnjavanja. Detaljni EMP pripremljeni za četiri prioriteta SP priključeni su u dokumentu ESMF, zajedno sa objavljivanjem i javnim konsultacijama na lokacijama.

60. Iako će stvarni uticaji na životnu sredinu u toku implementacije projekta biti minimalni, a odraženi su u radovima na rehabilitaciji kroz prikladne mjere ublažavanja, pozitivni uticaji i efekti cijelog projekta na životnu sredinu biće značajni. Najprije i najvažnije, korištenje vode za navodnjavanje biće bolje planirano i organizovano na lokalnom nivou. Adekvatno održavanje sistema navodnjavanja će pomoći u smanjivanju gubitaka vode unutar sistema, a korištenje vode će biti racionalizovano pomoću unapređenih metoda navodnjavanja. Kroz uspostavljanje UKV, planiran i racionalan metod korištenja vode biće ojačan, a korisnici vode za navodnjavanje će imati na raspolaganju organizaciju koje će biti u stanju da ih zastupa kao ravnopravan partner u budućem planiranju upravljanja riječnim slivovima i svim drugim diskusijama između korisnika vode među sektorima kao što su energetika, turizam, vodosnabdijevanje itd.

61. Iako Politika za upravljanje štetočinama (OP4.09) nije inicijalizovana, dokument ESMF obezbjeđuje pregled politika za upravljanje štetočinama u Bosni i Hercegovini, kao i napretka u tom sektoru koji je postignut u okviru projekta ARDP koji finansira Svjetska banka. ESMF takođe obezbjeđuje i okvir za obuku i obrazovanje farmera, po potrebi.

Ostale politike zaštitnih mehanizama koje su inicijalizovane (*po potrebi*)

62. Politika za međunarodne vodne puteve Svjetske banke (OP7.50). Tekući dizajn projekta IDP privremeno inicijalizuje politiku OP7.50; međutim, projektna analiza ukazuje na to da u tom smislu neće biti uticaja (na osnovu 4 prioriteta SP iz prve faze) na količinu ili kvalitet vode koja je dostupna zemljama sliva. Prema tome, Svjetska banka je saglasna da projekt spada u projekte za koje se daje izuzeće od obaveze obavještanja u skladu sa stavom 7(a) politike OP7.50. Ipak, u skladu sa stavom 7(b) politike OP7.50, FBiH RS (MOAWMF) će ostati odgovorne za razmatranje, i reagovanje, na sva pitanja vezana za zemlje sliva koja se pojave (ako ih bude), kako implementacija projekta IDP bude napredovala, tj. u zavisnosti od nalaza EMP za SP iz naredne faze.

Preduslovi

Preduslovi za efektivnost:

1. Projektni sporazum potpisan između IDA-e i bilo kojeg od dva Entiteta; i
2. Za entitet koji je ispunio prethodni uslov: (i) Supsidijarni sporazum je potpisan između tog Entiteta i državnog MFT i (ii) Projektni operativni priručnik (Project Operation Manual, POM) pripremljen je za taj Entitet i IDA ga je prihvatila.

Preduslovi za isplatu:

1. Projektni sporazum je potpisan između IDA-e i Entiteta u kojem je potrebno izvršiti isplatu;
2. Supsidijarni sporazum je potpisan između državnog MFT i Entiteta u kojem je potrebno izvršiti isplatu; i
3. Pravno mišljenje u kojem se navodi da su ti Projektni i Supsidijarni sporazumi autorizovani.

Aneks 1: Okvir rezultata i monitoringa

Izjava o PDO												
Razvojni cilj projekta (PDO) je da se unaprijedi učinak sistema navodnjavanja i institucija za navodnjavanje radi pružanja podrške poljoprivrednim proizvođačima u projektnim područjima.												
Indikatori projektnog razvojnog cilja												
Ime indikatora	Ključni	Jedinica mjerjenja	Polazna linija	Kumulativne ciljne vrijednosti					Krajnji cilj	Učestalost	Izvor podataka/ Metodologija	Odgovornost za prikupljanje podataka
				G1	G2	G3	G4					
Inkrementalne površine sa unapređenim sistemima navodnjavanja		Hektari	0,00	0,00	4.000	6.000	8.000	9.000		Godišnje	MIS popunjen nakon terenskih posjeta, polaznih anketa i anketa za ocjenu uticaja (Komponenta 3)	PIU i APCU. Uz podršku 2 konsultanta za M&E i zaštitne mehanizme
Direktni korisnici bez (krajnjih) nestašica vode ili problema sa odvodnjavanjem. Nadopunjujući indikator: procenat žena	Da	Broj	0,00	0,00	10.000	15.000	20.000	30.000 (biće određen)		Godišnje	Idem	Idem
		Procenat žena	40 (biće određeno)	40 (biće određeno)	40 (biće određeno)	40 (biće određeno)	45 (biće određeno)	50 (biće određen)		Godišnje	Idem	Idem
Indikatori privremenih rezultata (uglavnom vezani za komponentu 2)												
Ime indikatora	Ključni	Jedinica mjerjenja	Polazna linija	Kumulativne ciljne vrijednosti					Krajnji cilj	Učestalost	Izvor podataka/ Metodologija	Odgovornost za prikupljanje podataka
				G1	G2	Metodologija	prikupljanje podataka					
Broj sporazuma o O&M sa krajnjim korisnicima koji su potpisani i usvojeni		Broj	0,00	0,00	2,00	4,00	7,00	11,00		Godišnje	MIS popunjen nakon terenskih posjeta, polaznih anketa i anketa za ocjenu uticaja (Komponenta 3)	PIU i APCU. Uz podršku 2 konsultanta za M&E i zaštitne mehanizme
Unapređenje stope naplate naknada za O&M u toku dvije sezone nakon pokretanja usluga navodnjavanja		Procenat	30,00	30,00	40,00	50,00	60,00	70,00		Polugodišnje	Idem	Idem
Povoljan regulatorni okvir za upravljanje navodnjavanjem		Broj završenih pravilnika o navodnjavanju	0,00	0,00	0,00	1	2	2		Godišnje	NA	PIU i APCU.

Aneks 2: Detaljan opis projekta

Izbor potprojekata i planiranje intervencija

1. Prije svega na osnovu prikladnosti nagiba i zemljišta, za 168.000 hektara se, na osnovu studija Federalnog instituta za agropedologiju u Sarajevu, smatra da ima dobar potencijal za navodnjavanje, ali je malo vjerovatno da će navodnjavanje cijele te oblasti biti izvodljivo sa ekonomskog aspekta. U RS je 1991. godine bilo navodnjavano oko 4.500 hektara, dok sa sada navodnjava oko 1.700 hektara, što uključuje i određene sisteme navodnjavanja koji su unapređeni kroz podršku u okviru projekta SSCAD. Za oko 115.000 hektara smatra se da ima dobar potencijal za navodnjavanje, na osnovu studije samostalnog Instituta za vodoprivredu iz Bijeljine u RS. Imajući u vidu uslove vezane za teren, RS bi mogla da ima ukupno veću površinu koja je ekonomski privlačna za investicije u navodnjavanje od Federacije.

2. U cijeloj BiH su prinosi usjeva i potencijalne opcije za uzgoj visoko vrijednih usjeva i dvostruku sjetvu ograničene u odsustvu navodnjavanja, prije svega zbog produženih perioda suša u toku ljeta. Taj problem je posebno evidentan u mediteranskom području na jugozapadu, gdje prinosi mogu biti 30-40% manji. Na primjer, u Ljubuškom u FBiH, tipična smanjena prinosa procjenjuju se na red veličina od 37%. U sjevernim oblastima uz rijeku Savu tipična smanjenja prinosa mogu iznositi oko 20-30%, dok su u centralnim i planinskim područjima manja.

3. Svaki sistem navodnjavanja bi, u praksi, morao da bude pažljivo prilagođen lokalnim izvorima vode i hidrološkim uslovima. U određenim lokacijama bi bilo neophodno da se voda uzima iz podzemnih nalazišta, a u drugim iz površinskih tokova, ili kroz konjuktivno korištenje vode. Površinske vode se u nekim lokacijama mogu izvlačiti iz malih lokalnih potoka, dok se u drugim lokacijama voda mora pumpati ili uzimati iz većih rijeka ili rezervoara. Bujice vode takođe mogu predstavljati problem u rječnim dolinama, kao što su one u blizini Tuzle, koje zahtijevaju mjere zaštite od poplava. U područjima dolina, kao što su one uz rijeku Savu i rijeku Neretvu, neophodan je znatan stepen odvodnjavanja, dok se u nekim slučajevima isti sistemi kanala mogu koristiti i za navođenje vode i za upravljanje poplavama, u zavisnosti od sezone. Na više lokacija, takođe u dolini rijeke Save. Pojavljuje se potreba za integracijom razvoja navodnjavanja i upravljanja vodama u opštu lokalnu strategiju za upravljanje vodama. Na primjer, u regionu Bijeljine, navodnjavanje se dešava u području ravnica koje su omeđene rijekama Savom i Drinom na sjeveru i istoku, koje teku uz granicu sa susjednim državama Hrvatskom i Srbijom. U ljetnjem periodu te rijeke u budućnosti možda neće biti sposobne da zadovolje rastuću potražnju za vodom iz gradova i industrije, kao i poljoprivrede, bez negativnog uticaja na korištenje vode u drugim oblastima. Ta dolina, međutim, prima i sezonski visoke prilive vode iz planinskih bujica na jugu. Da bi se voda čuvala sa ciljem obezbjeđivanja pouzdanog snabdijevanja vodom u toku cijele godine, te da bi se u isto vrijeme kontrolisali ekstremni prilivi vode u vidu poplava, u srednjoročnom periodu bi rezervoari mogli da postanu izvodljiva rješenja. Konačno, kvalitet vode bi mogao da u sve većoj mjeri postaje pitanje, pošto određene površinske vode pate od zagađenja, dok bi vode koje se slijevaju iz polja koja se navodnjavaju takođe mogle da nose višak gnojiva i pesticida u rijeke i jezera.

4. Ograničenja za unapređivanje navodnjavanja uključuju sljedeće: (i) fragmentiranost zemljišta, pošto je veličina parcela tek 0,2 do 0,3 hektara po parceli, (ii) intenzivne napore koji su još uvijek neophodni za formiranje UKV, te potencijalne poteškoće u naplati naknada za

korištenje vode; (iii) relativno visoke troškove sistema navodnjavanja, koji su dijelom izazvani propadanjem ranijih sistema; (iv) pitanja vezana za životnu sredinu, posebno u dolini rijeke Neretve; i (v) institucionalna i regulatorna pitanja u odnosu na naknade za vodu. Neadekvatne savjetodavne usluge, posebno u FBiH, nedostatak dostupnog finansiranja za unapređenja na farmama, te ograničenost tržišta, takođe predstavljaju važna ograničenja.

5. Predloženi Projekt, prema tome, ima za cilj unapređivanje učinka navodnjavanja i institucija za navodnjavanje radi pružanja podrške poljoprivrednim proizvođačima u projektnim područjima. To bi se postiglo kroz: (i) rekonstrukciju, rehabilitaciju i modernizaciju infrastrukture za I&D na postojećem poljoprivrednom zemljištu, (ii) uvođenje novih tehnologija u navodnjavanu poljoprivredu; i (iii) institucionalni razvoj, jačanje institucija za upravljanje vodnim resursima i uvođenje pristupa upravljanju vodama sa aktivnim učešćem korisnika.

6. Komponenta 1: Infrastrukturne investicije (83% projektnih troškova, 38,80 miliona USD). U okviru ove komponente finansiraće se implementacija radova na rehabilitaciji infrastrukture za navodnjavanje i odvodnjavanje za oko 12 SP, od čega će po 6 biti locirano u RS i FBiH. Potprojekti se biraju sa šire liste potencijalnih SP koju su pripremila dva ministarstva. U FBiH je ta lista zasnovana u znatnoj mjeri na prijedlozima koji su dostavljeni sa nivoa kantona. Svi SP su locirani na postojećem poljoprivrednom zemljištu koje je u prošlosti bilo snabdjeveno navodnjavanjem. U određenim SP prvi prioritet će biti obnavljanje ili unapređivanje odvodnjavanja, radi osiguravanja adekvatnog upravljanja vodama. Radovi će uglavnom da uključuju rehabilitaciju sa određenim stepenom rekonstrukcije, unapređivanja i modernizacije, posebno sa ciljem uvođenja novih tehnologija koje efikasnije koriste vodu, kao što su navodnjavanje kapanjem i prskalica sa niskim pritiskom.

7. U RS su pripremljeni sveobuhvatna Studija i akcioni planovi u kojima su u tabelama predstavljeni procijenjeni troškovi za sve postojeće i potencijalne nove sisteme navodnjavanja¹⁵ (SP); takođe je pripremljena i prva studija ka analizi pred-izvodljivosti 2009. godine. Za oba entiteta su u periodu od maja / svibnja do septembra / rujna 2010. godine međunarodni konsultanti pripremili studije izvodljivosti za unaprijed izabranih 12 SP na osnovu lokalnih polaznih podataka, te budžeta za usjeve i farme. Interna finansijska stopa povrata (FIRR) za 12 SP varira od 9% do 60%, ali srednja vrijednost iznosi 20-30% (niži FIRR vezani su za projekte odvodnjavanja u kojima se dio koristi ne može brojčano izraziti bez detaljnijih studija). Odnosi B/C variraju od 1,25 do preko 3. Prosječni investicioni troškovi po hektaru variraju od 1.500 USD do 3.000 USD po hektaru, pri čemu je jedinična cijena donekle viša u RS nego u FBiH. Uopšte gledano, izvodljivost investicija izgleda stabilno.

8. Prema tome, određivanje stepena prioriteta SP bilo je zasnovano na kriterijumima izbora, uključujući ekonomsku i finansijsku izvodljivost (uključujući i sposobnosti i stepen spremnosti

---

¹⁵ Akcioni plan zauzima sveobuhvatan pristup za sve potencijalno privlačne sisteme navodnjavanja i propisuje, po sistemu, rashode za: (i) Fazu I: rehabilitacija postojećih sistema (uključujući odvodnjavanje, radove na glavnom vodozahvatu i distribuciji, putevima itd) na 7262 hektara; (ii) Fazu II, dio 1: Razvoj novih područja sa navodnjavanjem na 40.203 hektara; (iii) Fazu II, dio 2: Hidrotehnička melioracija (uključujući zaštitu od poplava, odvodnjavanje, rezervoare, ruralne puteve itd); (iv) Fazu II: Preraspodjela zemljišta i agro-tehnička melioracija; i (vi) Fazu II: Temeljne investicije (uključujući podatke i mape, studije itd). Rashodi bi samo za Fazu I iznosili oko 147 miliona KM (oko 80 miliona USD, ili oko 10.000 USD po hektaru). Višekriterijumska analiza primijenjena je sa ciljem rangiranja sistema; međutim, rangiranje ne uključuje rigorozne analize ekonomske i institucionalne izvodljivosti.

korisnika i lokalnih vlada da plaćaju naknade za O&M), tehničku adekvatnost, okolišnu i institucionalnu održivost, riješenost vlasničkih odnosa, te spremnost za implementaciju. Projekt će biti implementiran u tri faze. Faza 1 će uključivati oko 4 sistema¹⁶ koja bi bila kompletno pripremljena do sredine 2012. godine u odnosu na detaljni projekat, institucionalnu spremnost, zaštitne mehanizme, ekološke i građevinske dozvole, te angažman izvođača kroz proces nabavke, kako bi radovi počeli u toku prve godine implementacije projekta. Sažeti pregled ta četiri SP predstavljen je u tabeli u nastavku teksta. Oko 9 dodatnih potprojekata biće u različitim fazama spremnosti do datuma efektivnosti projekta i biće grupisano u faze 2 i 3. U okviru ove komponente finansiraće se pripremanje potprojekata za faze 2 i 3, kao i za njihovu kasniju implementaciju. Razmotriće se i da li finansiranje može da obuhvati i pripremanje projekata i druge dokumentacije za vrijedne potprojekte koji bi bili implementirani na osnovu finansiranja iz drugih izvora.

9. Komponenta 2: Modernizacija navodnjavanja (12% projektnih troškova, 5,8 miliona USD). U okviru ove komponente bila bi pružena podrška za jačanje kapaciteta ministarstava, agencija za vode, savjetodavnih usluga za navodnjavanje u RS i FBiH, te opština i kantona koji učestvuju u projektu za rješavanje: novih sektorskih politika, uspostavljanje i jačanje UKV, aranžmana za O&M za uvedenu infrastrukturu / objekte, određivanje naknada, naplatu naknada i upravljanje sredstvima, te sa tim vezano upravljanje vodnim resursima i navodnjavanjem. Biće podržano i uspostavljanje transparentnog sistema naplate naknada i izvještavanja o plaćanju za navodnjavanje koji će obezbjeđivati godišnje izvještaje za godišnje skupštine svakog udruženja UKV. U okviru komponente takođe će se finansirati IAS na farmama, PIM, izabrana oprema za monitoring vode na farmama, te pomaganje farmerima da dobiju pristup kreditima i/ili programima subvencija za opremu na farmama koja će služiti za optimizaciju korištenja navodnjavanja („više usjeva za kap“ i „manje kapi po usjevu“). Prema tome, ova komponenta uključuje 3 osnovne potkomponente.

- a. **Potkomponenta (2a) jačanje na nivou agencija:** U okviru ove potkomponente biće pružena podrška sljedećem: (i) Razvoju regulatornog okvira za rad sistema navodnjavanja (metodologija tarifa, poređenje finansijskih i tehničkih učinaka sa odrednicama itd); i (ii) Pripremanju strategija za navodnjavanje u budućnosti za entitete. U okviru potkomponente takođe bi se pružila podrška za uspostavljanje tehničke radne grupe koja bi uključivala predstavnike oba entiteta sa ciljem učenja iz iskustava širom zemlje i pomaganja pri unapređivanju koordinacije politika;
- b. **Potkomponenta (2b) Savjetodavne usluge za navodnjavanje (IAS) na nivou farmi i modernizacija:** U okviru ove potkomponente finansiralo bi se: (i) Jačanje znanja terenskih savjetnika na nivou entiteta o IAS, obuka UKV vezano za O&M, uključujući kvalitet voda i okolišne aspekte navodnjavanja i odvodnjavanja); (ii) podrška za demonstracije dobrih praksi štednje vode na farmama (npr. promjena rasporeda navodnjavanja, lasersko niveliranje zemljišta, pomaganje UKV vezano za pristup subvencijama / kreditima za prskalice sa niskim pritiskom i mreže kapaljki); i (iii) finansiranje opreme za upravljanje vodom na farmama za svaki SP koji opslužuje ne manje od 1.000 hektara (kompleti za monitoring vlažnosti zemljišta, protočni vodometri, „totalne meteorološke stanice“ na specifičnim / demonstracionim SP, kako bi se pomoglo u izračunavanju komponenti

---

¹⁶ To su Novo Selo u Bijeljini i Pelagićevo (RS), te Mostarsko polje, Široki Brijeg i Goražde (FBiH).

ravnoteže zemljište-voda, uključujući evapo-transpiraciju, efektivnu količinu padavina, kapilarnost prema gore); i

- c. **Potkomponenta (2c) Obuka na zahtjev:** To će finansirati obuku vođenu potražnjom za UKV, vezano za unapređene poljoprivredne tehnologije i prakse i vezu sa tržištima.

10. **Komponenta 3: Podrška implementaciji projekta (5% projektnih troškova, 2,4 miliona USD).** To bi obuhvatalo troškove upravljanja projektom u svakom od entiteta / PIU, uključujući M&E, zaštitne mehanizme (EMP), revizije, MIS, obuku za nabavke i FM, te kancelarijsku i mobilnu opremu, te polazne i (završne) ankete za ocjenu uticaja.

Tabela A1: Prioritetni potprojekti za prvu godinu implementacije projekta IDP

Najvažnije odlike SP	FBiH		RS	
	Mostarsko polje	Goražde	Pelagićevo	Novo Selo
Polazna površina u ha	2,916 ha	153 ha	202 ha	622 ha
Usjevi	Mješovito ratarski, povrće (takođe u staklenicima), voćnjaci.	Opština Foča: povrće na otvorenim poljima, staklenici, voćnjaci. Opština Goražde (5 parcela): Voćnjaci, uglavnom jabuke	Žitarice, kukuruz, suncokret, soja, industrijski paradajz.	Žitarice, lucerka, sjeme, industrijski paradajz, šećerna repa, krompir, mrkve, kukuruz, suncokret.
Tip korisnika vode	Pet osnovnih parcela, svaka predstavlja veliku grupu individualnih farmara.	Nekoliko farmara sa farmama manjeg obima, nizak nivo dohotka.	Preduzeće (nekadašnji kombinat). Na dvije parcele: Gojkovo (izvor vode površinski) i Stakića (izvor iz bunara).	Uglavnom preduzeće (622 ha, nekadašnji kombinat). Potencijalni dodatni korisnici su farmeri sa manjim farmama u blizini sa ukupno 2.000 ha koji bi se moli navodnjavati (za sada se navodnjava samo iz bunara)
Tekući sistem navodnjavanja izvan farme / problemi (na farmama uvijek u privatnom vlasništvu sa cijevima, ne finansira se iz projekta IDP)	Nestašica vode. Postojeći gravitacioni sistem površinskih kanala (glavni i sekundarni). Za dvije krajnje parcele ne ostaje dovoljno vode (370 domaćinstava, 200 ha)	Nije uspostavljen nikakav sistem distribucije izvan farmi. Farmeri koji se nalaze pored rijeke pumpaju vodu direktno, dok oni koji su dalje prenose vodu iz rijeke cisternama.	Zastarjeli sistem cjevovoda.	Zastarjeli sistem cjevovoda.
Sistem navodnjavanja izvan farme koji se uvodi projektom IDP	Renovirati 3 propala akvadukta. Oblaganje i proširivanje glavnog kanala i rehabilitacija sekundarnih kanala. Rotaciono snabdijevanje navodnjavanjem (prema tome,	Uspostavljanje novog sistema distribucije zasnovanog na pumpanju iz izvora vode do farmi. Uključuje dodavanje površinskog rezervoara niske cijene. Rotaciono	Potopljene centrifugalne pumpe. Prskalice sa niskim pritiskom za velike parcele i kapaljke za manje parcele. Rotaciono snabdijevanje. To će koristiti postojeći	24 kilometra novih cjevovoda. Prskalice sa niskim pritiskom za velike parcele i kapaljke za manje parcele. 7 novih bunara dubokih do 12 metara. Projektovanje uključuje rezervu od 20% kako bi se

	smanjena / racionalizovana kvota za svaku parcelu).	snabdijevanje.	zahvat manjeg obima (površinski rezervoar) za parcelu Gojkovo polje	omogućilo dodavanje priključaka „na zahtjev“ za farmere sa manjim farmama u blizini. Rotaciono snabdijevanje.
Investicije izvan farmi za potprojekt	5,0 miliona USD	2,0 miliona USD	1,2 miliona USD	2,9 miliona USD
Aranžman za O&M izvan farmi	Plaća UKV (koja će biti formirano). O&M sprovodi vodno komunalno preduzeće koje će delegirati opština	Plaća UKV (koja će biti formirano). O&M sprovodi opština	Plaća firma	Plaća firma
Ključni uticaj projekta IDP	Eliminacija nestašica vode na krajevima mreže. Unapređeni prinosi u cijelom sistemu navodnjavanja.	Uzgoj dodatnih usjeva. Dvostruko veće zapošljavanje radne snage. Unapređenje lanca vrijednosti.	Uzgoj dodatnih usjeva. Zapošljavanje radne snage povećano sa 36 na oko 60. Unapređenje lanca vrijednosti.	Proširivanje horizontalno i vertikalno. Mnogo više industrijskog paradajza. Demonstracija za farmere sa manjim farmama u blizini (koji se mogu na osnovu toga odlučiti da se priključe).

11. Za namjene okolišnih zaštitnih mehanizama, projekt bi bio klasifikovan u kategoriju B. Za 4 sistema vodosnabdijevanja iz faze 1 bili bi pripremljeni EMP. Uz to je pripremljen ESMF kako bi vodio ocjenu okolišnog uticaja sistema iz faza 2 i 3 i identifikaciju mjera za ublažavanje okolišnih uticaja koje su potrebne za rješavanje okolišnih uticaja, ako ih bude. Te aktivnosti će uključivati rehabilitaciju i unapređivanje glavnih i sekundarnih cijevi i kanala za navodnjavanje, jezera i rezervoara, te sa tim vezane infrastrukture za prenos vode; rehabilitaciju i unapređivanje postojećih pumpnih stanica; čišćenje i rehabilitaciju glavnih i sekundarnih odvoda, prolaza, cijevi i pomoćnih struktura. Nikakve brane neće niti uključene. Projekt će biti usmjeren na postojeće poljoprivredno zemljište sa postojećim sistemima navodnjavanja, a ne predviđa se nikakvo mijenjanje namjene zemljišta, ni radovi na prirodnim staništima. U okviru projekta finansiraće se aktivnosti vezane za poljoprivredno zemljište, a ne predviđaju se nikakve aktivnosti na pošumljenom zemljištu. U ESMF je obezbjeđen okvir razmatranja za određivanje svih potencijalnih prekograničnih uticaja i uticaja vezanih za slivove (tamo gdje je to relevantno) i on uključuje evidenciju o javnim konsultacijama i najvažnijim komentarima. EMP za konkretne lokacije će biti pripremljeni za svaki potprojekat, tako da uključuju, uz pitanja koja su opisana u ESMF, i analizu kumulativnog uticaja predloženih potprojekata, uključujući njihov uticaj na vodni resurs iz kojeg se uzima voda, te na druge korisnike u oblasti (pod)sliva. Slično tome, kupovina zemljišta će biti regulisana u RPF (obezbjeđenom u okviru ESMF); ne predviđa se nikakvo raseljavanje.

12. **Klimatske promjene:** Uticaj 3 moguća scenarija klimatskih promjena na predložene sisteme navodnjavanja locirane u slivu rijeke Save (SP Novo Selo i Pelagićevo) analiziran je u vrijeme ocjene projekta. Klimatski scenariji su zasnovani na regionalnom EBU-POM modelu (Eta Belgrade University - Princeton Oceanic Model) i na analizi klimatskih trendova koja je sprovedena u okviru studije Svjetske banke o vodama u jugoistočnoj Evropi i klimatskom prilagođavanju.

13. Analiza je ukazala na to da su sistemi navodnjavanja u Novom Selu i Pelagićevu prilično otporni na scenarije klimatskih promjena za 2020. i 2030. godinu. Zbog relativno male veličine sistema navodnjavanja u okviru projekta, ukupni vodni bilans u tim scenarijima neće biti pod značajnim uticajem. Iako bi maksimalna potražnja za vodom u julu / srpnju i avgustu (kolovozu mogla da se poveća za 10%, to povećanje potražnje bi moglo da se zadovolji povećanjem broja sati rada sistema navodnjavanja sa minimuma od 15,3 na maksimum od 17,7 sati dnevno.

14. Dva od ta 3 scenarija predviđaju povećanje obima padavina (tj. snabdijevanja) koje kompenzuje uporedivo povećanje evapo-transpiracije (ET, tj. potražnja). Najpesimističniji scenario od ta 3 scenarija predviđa povećanje deficita vlažnosti u zemljištu (tj. razliku između ET i obima padavina, koja zahtijeva povećano navodnjavanje) za oko 15% do 2030. godine, ali bi to i dalje moglo da se podnese, sve dok:

- bi UKV / farmeri do tog trenutka naučili kako da se prilagođavaju na klimatske promjene (npr. nakon aktivnosti PIM i IAS koje su uvedene u okviru komponente 2 Projekta); i/ili
- koncept ojačanog “konjuktivnog korištenja” između površinske i podzemne vode bude usvojen (npr. omogućen projektnim komponentama 1 i 2), tj. da se u toku ekstremnih ljetnjih perioda pumpa više podzemne vode da bi se iskoristila podzemna voda koja se nakupila u toku kišne sezone (posebno ako bi klimatske promjene dovele do povećanja obima padavina u neljetnoj / zimskoj sezoni, na način koji povećava popunjavanje zaliha podzemne vode).

Kriterijumi za izbor SP

15. Predloženi potprojekti / sistemi navodnjavanja biće kvalifikovani za finansiranje u okviru projekta IDP ako ispunjavaju kriterijume koji su predstavljeni u nastavku. SP mogu da uključuju investicije i aktivnosti vezane za odvodnjavanje i zaštitu vrijednog poljoprivrednog zemljišta i sredstava od poplava. Za SP se smatra uključuje sve infrastrukturne komponente koje odgovaraju kompletnom operativnom sistemu navodnjavanja (i odvodnjavanja), ili, u slučaju većih sistema, da uključuju sve infrastrukturne sisteme koji odgovaraju racionalno samodovoljnoj fazi razvoja ili dijelu cjelokupnog sistema. Izbor će biti zasnovan na procesu. PIU i APCU će pripremiti i ažurirati „širu listu“ potencijalnih kvalifikovanih SP. Prve liste su razvijene za RS i FBiH kao dio Analize pred-izvodljivosti sistema navodnjavanja iz 2010. godine. Na osnovu izbornih kriterijuma predstavljenih u nastavku teksta biće određen rang prema prioritetu, a zatim će se na osnovu toga izabrati vrijedni SP za pripremanje i implementaciju, u skladu sa pravilima entiteta i Svjetske banke. Razmatranja koja će biti primjenjena uključuju sljedeće, ali ne moraju biti ograničena na sljedeće:

16. *Snazna lokalna potražnja i osjećaj vlasništva, te spremnost:* Najuvjerljiviji indikator za uspješno investiranje u navodnjavanje je da je grupa budućih korisnika vode na lokaciji, kao i njihova lokalna vlada, u potpunosti svjesna izbornih kriterijuma predstavljenih u nastavku teksta, da je pripremila uvjerljiv prijedlog, te da pokazuje visok stepen posvećenosti i spremnosti. Ta posvećenost i spremnost će, konkretno, biti ocijenjena na osnovu sljedećeg:

1. Farmeri već imaju realnu ideju o tome da će finansijski da doprinesu plaćanjem za investicije na farmama, te godišnjih naknada za O&M. Ti rashodi ne bi trebalo da predstavljaju više od 25% očekivanih koristi vezanih za prihode od novih ili dodatnih usjeva koje će omogućiti navodnjavanje.

2. Farmeri i lokalne vlade preuzimaju obavezu, u pisanom obliku, za plaćanje dijela troškova osnovnih investicija (10 ili 20%, ili više). U principu, što je veći lokalni fond za koji su preuzete obaveze, to će se veći stepen prioriteta dodijeliti SP.
  3. Farmeri su sposobni da pokažu konkretne specifične planove za uvođenje usjeva visoke vrijednosti i za unapređeno iznošenje svojih novih proizvoda na tržište.
  4. U slučaju kada će SP / sistem donijeti korist za grupu farmera, poduzimaju se konkretni koraci za uspostavljanje UKV.
  5. *Svaki farmer / korisnik* vode dostavlja pismo, u pisanom obliku, o preuzimanju obaveze: (i) da će postati član UKV, da će koristiti vodu za navodnjavanje, te da će postići saglasnost o zajedničkom usaglašenom planu za rotaciono korištenje vode, (ii) da će plaćati redovnu naknadu za O&M / vodu, u skladu sa računima koje će dostavljati lokalno vodno komunalno preduzeće, (iii) da će plaćati ili organizovati investicije na farmi (sve što slijedi nakon hidranta), (iv) da će doprinjeti sa X% (biće određeno u POM) troškovima glavnog sistema (tamo gdje je primjenljivo), te (v) da će raditi u skladu sa Pravilnikom o navodnjavanju i svom drugom relevantnom legislativom.
  6. *Lokalna vlada* dostavlja pismo, u pisanom obliku, o preuzimanju obaveze: (i) da će proširiti podršku u vidu obuke i savjetodavnih usluga za korisnike vode i (ii) da će postići sporazum sa korisnicima vode o zaduživanju svojeg vodnog komunalnog preduzeća, odjela za javne radove, ili druge prikladne agencije, za O&M zadatke u sklopu sistema, za što će komunalno preduzeće ili agencija naplaćivati naknade za O&M od farmera. Alternativno, UKV može da samo preuzme neke od takvih zadataka, da ih ugovori sa izvođačem, ili da se dogovori sa agencijom na entitetskom nivou o sprovođenju tih zadataka.
17. *Solidna ekonomska i finansijska izvodljivost.* Trebalo bi da se sprovede ekonomska i finansijska analiza SP, koja bi uključivala poređenje sljedećeg:
1. Investicionih troškova po hektaru (USD/ha), obuhvaćajući sve neophodne investicije za glavni sistem snabdijevanja vodom (pumpe, rezervoari, glavne cijevi, pripremanje lokacije, priključivanje električne energije i svi sa tim vezani troškovi, ali isključujući rashode na farmama koje treba da snose korisnici vode, kao što su lukovi, cijevi i crijeva za navodnjavanje, mali rezervoari itd). troškovi bi trebalo da budu manji od 2.000 USD / ha.
  2. Ekonomske i finansijske analize, koja treba da bude zasnovana na poređenju situacije sa projektom i bez projekta, te uzimajući u obzir životni vijek, godišnje rashode za O&M i cikluse korištenja vode u sistemu, kao i kvalitativne i tržišno zasnovane informacije koje se odnose na realna namjeravana poboljšanja tipova usjeva, prinosa usjeva, i/ili proširenja površina pod usjevima, te neto inkrementalni prihod koji će biti generisan i koji se može direktno pripisati investicijama. Ekonomska stopa povrata bi trebalo da premašuje 12% u slučaju potpunog navodnjavanja, ili 9% u slučaju dodatnih socijalnih koristi koje se mogu pokazati, ali koje bi mogle biti teške za brojčano izražavanje, kao što je slučaj zaštite od poplava ili unapređenog odvodnjavanja koje bi takođe donijelo koristi nepoljoprivrednim interesima.
  3. Korisnici vode / farmeri koji će imati koristi od investicija bi trebalo da imaju farme za čiji se rad može dokazati da ke komercijalno održiv. Za farme veće obima (npr. veće od 2-5 hektara, u zavisnosti od tipa usjeva, prisustva stoke, te inputa radne snage zaposlene sapunim radnim vremenom) vjerovatnije je da će biti sposobne da generišu dovoljno godišnjih prihoda da plate za investicije na farmama i godišnje naknade za O&M za

vođenje sistema. U zavisnosti od slučaja, određeni farmeri sa farmama manjeg obima mogu se priključiti sistemima i udruženjima. U opštem slučaju, investicije u navodnjavanje u manjim oblastima, od manje od 100 hektara, nisu izvodljive – međutim, za svaki slučaj je neophodna kompletna analiza troškova i koristi. Planovi navodnjavanja sa ograničenim troškovima (za minimalan stepen rehabilitacije ili modernizacije) i visokim inkrementalnim prihodom, imaće viši stepen ERR i, prema tome, predstavljajuće prioritet.

18. Minimalni stepen kompleksnosti i pitanja vezanih za okolišne i socijalne zaštitne mehanizme. Tehničke, okolišne, socijalne i druge kompleksnosti mogu da potencijalno ugroze ili smanje potencijalnu izvodljivost:

1. Umjeren stepen pitanja vezanih za okolišne zaštitne mehanizme: Moguće kompleksnosti mogu se pojaviti zbog neizvjesnog vodosnabdijevanja za farmere, izazvanog nepouzdanim padavinama ili lokalnim hidrološkim uslovima, ili zbog neizvjesnosti vezanih za postojeća zakonska prava na vodu drugih korisnika vode. Lokacije na kojima su uzimanje i prenos vode otežani, ili gdje je odvodnjavanje problematično, na primjer zbog neizvjesnosti vezanih za dugoročne odluke koje se odnose na upravljanje vodama, trebalo bi da dobiju nizak rang na listi prioriteta. Drugi aspekti kompleksnosti uključuju blizinu parkova prirode ili lokacija Natura 2000 ili Ramsar. Ostala pitanja koja treba da se razmatraju odnose se na odlaganje nečistoća i materijala, te povećan stepen korištenja pesticida i gnojiva.
2. Sigurna vlasnička prava nad zemljištem. Lokacije na kojima se vlasnička prava osporavaju ili gdje je zemljište pod najmom u trajanju kraćem od 15 godina, treba izbjegavati.
3. Umjeren stepen pitanja vezanih za socijalne zaštitne mehanizme: Prednost će biti data lokacijama na kojima nema značajnih pitanja vezanih za kupovinu zemljišta ili preseljavanja. Prednost će biti data sistemima u kojima će koristi od navodnjavanja da se odnose na veći broj ljudi, posebno farmi u porodičnom vlasništvu, poljoprivredna preduzeća su prihvatljiva kao korisnici, ali samo do umjerene mjere.
4. Uticaj na siromaštvo i socijalno napredovanje: Prednost će biti data sistemima u kojima će investicije u navodnjavanje imati veliki uticaj, koji se može dokazati, na povećavanje lokalnih prihoda, na stvaranje lokalnih radnih mjesta, na doprinošenje socijalnoj koheziji kroz širenje koristi, te doprinošenje razvoju komercijalno stabilnih farmi.
5. Lokacije sa potencijalnim rizicima vezanim za mine ili neeksplodirana bojna sredstva ne mogu se finansirati. Oblasti za koje se zna da su bile minirane trebalo bi da posjeduju sertifikat da su očišćene od mina.
6. Lokacije na kojima bi se voda uzimala iz međunarodnih rijeka mogu da dovedu do neophodnosti obavještanja zemalja sliva o investicijama, ako se one odnose na novi razvoj. U okviru projekta neće biti razvijeni nikakvi novi sistemi navodnjavanja.

19. Kompletnost. Vremenski raspored za implementaciju i obuhvat predloženog SP / sistema trebalo bi da budu ograničeni u poređenju sa trajanjem cijelog projekta. Za neke od većih i/ili kompleksnijih potencijalnih SP, to bi rezultovalo podjelom SP na manje, samodovoljne racionalne zasebne i/ili nastavljajuće faze razvoja ukupnog sistema.

20. Regionalna distribucija: Pošto projekt ima za cilj da se pravične šanse za razvoj ponude svim opštinama, trebalo bi da se za cilj ima razumno uravnotežavanje broja SP na teritoriji svakog od entiteta, te strogo zasnovano na tehničkim i ekonomskim izbornim kriterijumima.

Aneks 3: Implementacioni aranžmani

1. Institucionalni i implementacioni aranžmani za projekt

Mehanizam administracije projekta

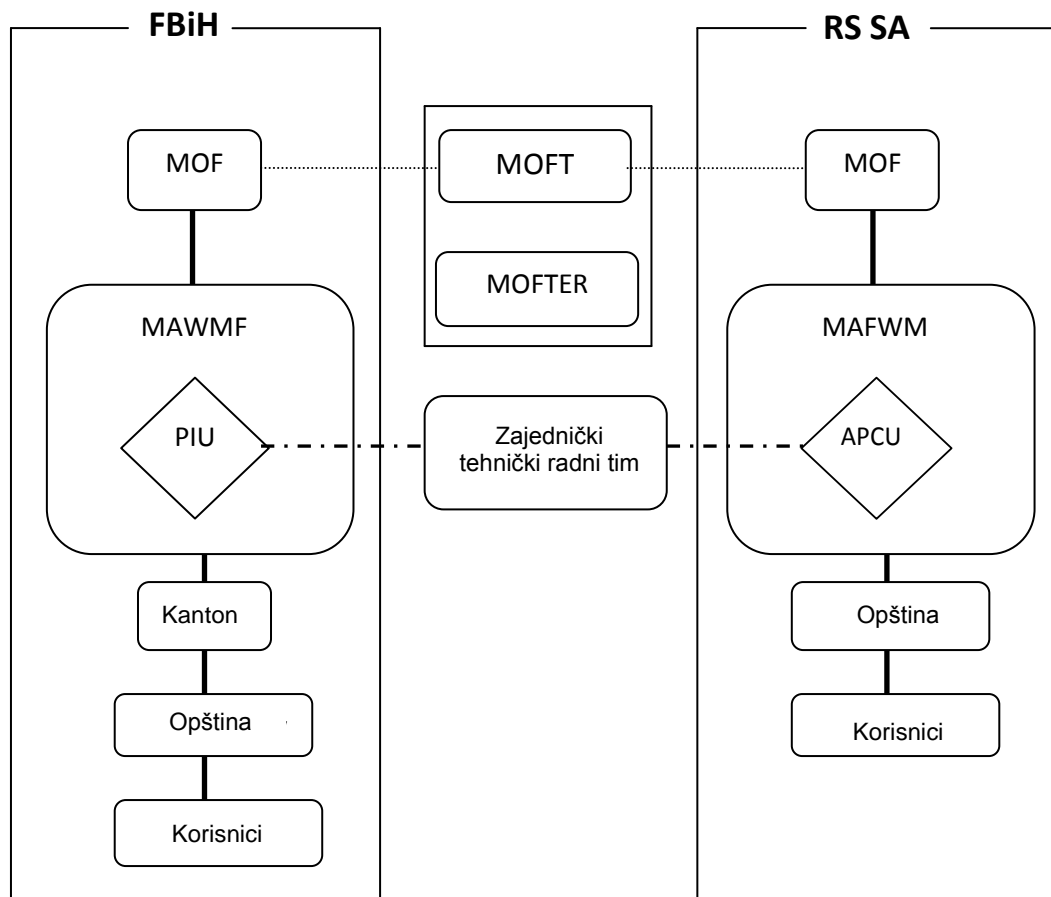
1. Vodoprivreda, uključujući navodnjavanje, predstavlja odgovornost dvaju entiteta. Svaki entitet ima svoj zakon o vodama i odgovoran je za njegovu implementaciju. Oba entiteta su razvila svoje zakonske i regulatorne okvire uz podršku EU i imaju svoje sopstvene institucionalne aranžmane koji odražavaju odgovarajuće administrativne nivoe. Prema tome, pravni okvir za vode je najvećim dijelom harmonizovan sa okvirom EU.

2. U RS i FBiH će projekt implementirati Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MoAFWM) i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (MoAWMF) koja već imaju široka iskustva sa projektima koje finansira Svjetska banka (kao što su projekt SSCADP i Projekt za Neretvu i Trebišnjicu), kao i projektima koje finansiraju drugi finansijeri (IFAD; bilateralni donatori itd). Ona su takođe i direktni partneri za EC u pitanjima koja se odnose na poljoprivredu i vodoprivredu. Kao važna pozitivna odlika za namjene implementacije projekta IDP, ministarstva imaju tri suštinske odgovornosti u okviru svog mandata, konkretno, vodoprivredu (navodnjavanje i nadzor nad agencijama za vode), poljoprivredne politike (kao što su razvoj tržišta, podrška za lanac vrijednosti, aranžmani za subvencije itd), savjetodavne usluge u poljoprivredi (kojima se upravlja preko polu-nezavisne Agencije za savjetodavne usluge). Ministarstva imaju i jedinice za implementaciju projekata koje dobro funkcionišu i imaju adekvatna iskustva, konkretno Jedinicu za koordinaciju projekata u poljoprivredi (APCU) u RS i Jedinicu za implementaciju projekata (PIU) u FBiH, koje su služile kao fokusne jedinice za pripremanje i implementaciju svih povezanih projekata.

3. Institucionalne veze i odgovornosti u okviru Projekta prikazane su na dva dijagrama u nastavku teksta (takođe, vidjeti aneks 5 vezano za korištenje konsultanata vlade na centralnom i terenskom nivou). Dva ministarstva kojima pomažu PIU i APCU imaju kapacitete za administraciju / implementaciju projekta na centralnom i terenskom nivou.

4. Većina aktivnosti koje se predlažu u okviru projekta predstavljaju dio svakodnevnih aktivnosti ministarstava, pa prema tome ne zahtijevaju uspostavljanje paralelnih struktura ili jedinice za implementaciju projekta u punoj veličini. Dvije jedinice unutar MoAFWM FBiH i MoAWMF RS bi, uz podršku ministarstava, bile odgovorne za tehničku implementaciju projektnih aktivnosti, što uključuje; (i) pripremanje opisa projektnih poslova i zadataka (TOR) i tehničkih specifikacija; (ii) kreiranje programa obuke; (iii) nadzor nad konsultantima; (iv) analiziranje proizvoda koje dostavljaju konsultanti; i (v) učestvovanje u komisijama za evaluaciju za nabavke. Profesionalni radnici tih ministarstava (državni službenici) omogućili bi tehničke inpute za konkretne aktivnosti na implementaciji projekta i radili bi direktno sa tim jedinicama.

Organigram implementacije i donošenja odluka za projekt IDP

Objašnjenje dijagrama o implementaciji i donošenju odluka:

5. Ministarstvo finansija i trezora (MOFT) na nivou zajedničkih institucija ima supsidijarne sporazume sa ministarstvima finansija oba entiteta i radi samo kao potpisnik kreditnih sporazuma sa Svjetskom bankom. Odgovarajuća ministarstva finansija (MOF) i u Republici Srpskoj (RS) i u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) osiguravaju da implementirajuća ministarstva, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (FMPVŠ) u FBiH i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) u RS poštuju pravne sporazume za korištenje sredstava kredita.

6. Zajednička tehnička radna grupa je neformalna grupa tehničkih stručnjaka sa različitih nivoa vlade koji će pomoći pri razvoju regulatornog okvira koji je primjenjiv u oba entiteta u pogledu pojednostavljivanja procedura i regulativa do one mjere koja je praktično moguća.

7. Direktori APCU i PIU će izvještavati ministra FMPVŠ u FBiH i MPŠV u RS. Glavna uloga direktora će biti koordinacija implementacije svih projektnih aktivnosti. Da bi se osigurala neometana koordinacija implementacije i koordinacije projekta među osnovnim akterima i učesnicima u projektu, direktori projekta će raditi kao osnovne kontakt osobe za : (i) Svjetsku banku, (ii) predstavnike ministarstava; i (iii) predstavnike MF.

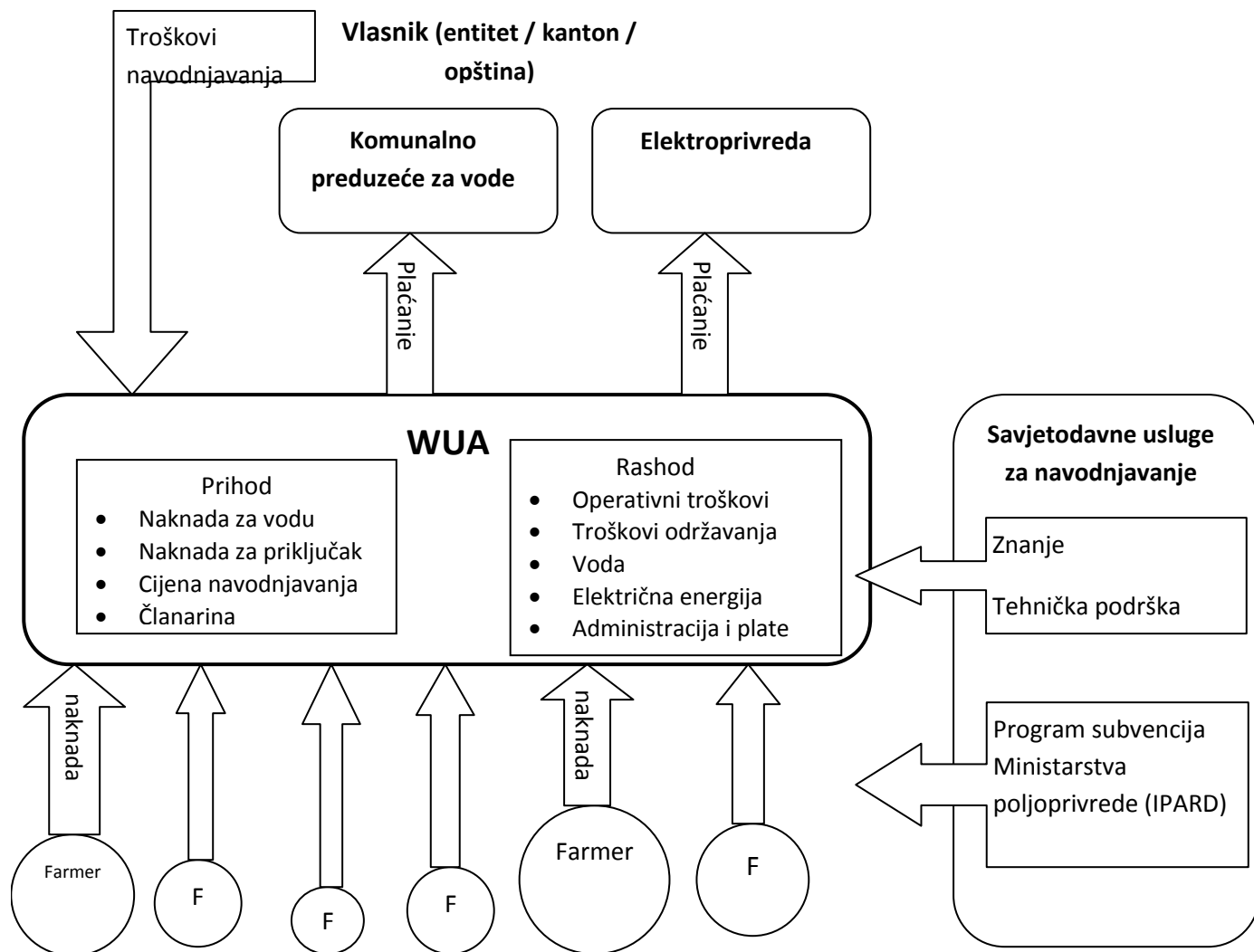
8. Pitanja vezana za nabavke, finansijsko upravljanje i isplate ostala bi odgovornost APCU i PIU unutar resornih ministarstava, koja su već zadužena za povjereničke aranžmane za drugi projekat koji finansira Svjetska banka. Osnovne odgovornosti jedinica uključuju sljedeće: (i) svakodnevno upravljanje projektom, (ii) koordinaciju sa Svjetskom bankom i akterima i učesnicima u projektu; (iii) koordinaciju i omogućavanje interakcija sa akterima i učesnicima u projektu, (iv) monitoring i evaluacija (M&E) projektnih aktivnosti; (v) pripremanje godišnjih izvještaja o napredovanju projekta; (vi) pripremanje kvartalnih nerevidiranih finansijskih izvještaja i godišnjih revidiranih finansijskih izvještaja; (vii) pripremanje planova nabavke; i (viii) obavještavanje o statusu implementacije projekta.

Rad i održavanje

9. Što se tiče O&M za uvedene investicije (vidjeti dijagram o O&M u nastavku teksta), u toku implementacije projekta IDP će precizni aranžmani za O&M biti identifikovani kroz ažuriranje Operativnih priručnika za projekt (POM), u skladu sa Pravilnicima za navodnjavanje (koji treba da budu finalizovani). Ti aranžmani za O&M će tada biti ozakonjeni kroz potpisivanje (tripartitnih) sporazuma između krajnjih korisnika / WAU, ministarstva / kantona (vlasnika sredstava), i opštine / komunalnog preduzeća (tj. pružaoca usluga O&M, ako to nije UKV), dijagram u nastavku ilustruje primjer za reprezentativni potprojekt (za koji je osnovni izvor vode otvoreni kanal).

Plan za O&M

slučaj br. 1: otvoreni kanal

Opis dijagrama za O&M i tokove resursa

10. Dijagram prikazuje tokove resursa za osiguravanje adekvatnog O&M rehabilitovanih sistema. Dvije PIU jedinice će koordinirati sa različitim nivoima svojih odgovarajućih vlada strukture za mobilizaciju farmera, organizaciju konsultativnih sastanaka među akterima i učesnicima u procesu za konkretne sisteme, da bi se osigurao izbor projekta koji uživa široku podršku zajednice. Dvije PIU jedinice će raditi sa korisnicima i lokalnim vladama na definisanju uloga svake strane, vezano za izgradnju i kasnije održavanje sistema, uključujući i dogovaranje o finansijskom mehanizmu za osiguravanje da se troškovi O&M adekvatno pokrивaju. Ti

finansijski mehanizmi će biti u značajnoj mjeri određeni na osnovu dizajna sistema i oblasti odgovornosti u kojoj se sprovodi uzimanje vode i na osnovu usluga koje sistem obezbjeđuje, izvan grupe direktnih korisnika tj. farmera koji su članovi UKV i farmerskih preduzeća koja imaju koristi od investicija. Pošto su sistemi relativno mali i lokalno ograničeni, naglasak se stavlja na lokalna rješenja koja obezbjeđuju optimalni kompromis između farmera i UKV, opštine i njenog komunalnog preduzeća za vode, te elektroprivrede, do one mjere do koje se sve to može primijeniti. Detaljni aranžmani će biti navedeni u priručniku za O&M koji će biti pripremljen za svaki sistem u konsultacijama sa krajnjim korisnicima i koji će morati da poštuju krajnji korisnici koji će dobiti pravo da upravljaju tom infrastrukturom i koriste je.

11. Savjetodavne usluge koje se obezbjeđuju farmerima obezbjeđivat će se do one mjere koja je dostupna preko postojećih struktura savjetodavne službe. Kao što je već pomenuto, agencija koja je u razvoju i koja je zastupljena u svakoj opštini već postoji u RS. Ta služba će obezbjeđivati koordinacione inpute za organizaciju demonstracija, terenskih posjeta i tehničkih savjeta za farmere, kako bi im se pomoglo da optimizuju svoju poljoprivrednu proizvodnju i prihode kao rezultat investicija u navodnjavanje.

12. U FBiH će PIU da uspostavi privremene lokalne kancelarije popunjene stručnjacima koji će pomoći pri mobilizaciji farmera, pružiti podršku za uspostavljanje i registraciju UKV, pomoći u organizaciji demonstracija i obezbijediti agronomske savjete za lokalne proizvođače. Zahtjevi će se mijenjati od jednog do drugog sistema, pošto određene oblasti, kao što je Mostarsko blato, imaju velika iskustva vezana za hortikulturnu proizvodnju, uključujući i pristup tržištu, dok će nova proizvodnja, kao na primjer u Goraždu, zahtijevati znatnu podršku za farmere pri formulisanju planova proizvodnje, pomaganja sa logistikom za iznošenje proizvoda na tržište i savjetničku podršku vezano za optimizaciju proizvodnje.

13. U FBiH kantoni i opštine imaju značajne lokalne ovlasti i igraju važne uloge u implementaciji poljoprivredne politike. Oni mogu da direktnije komuniciraju sa farmerima od opština u RS, gdje je administrativni sistem u većoj mjeri centralizovan. Ipak, i u RS i u FBiH mnoge lokalne vlade glasno navode da (ponovni) razvoj navodnjavanja ima prioritet. Lokalne vlade, a posebno kantoni, takođe nude motivacione faktore kojima se promoviraju poljoprivreda i obezbjeđuju savjetodavne usluge u poljoprivredi koje nadopunjuju one koje obezbjeđuje Ministarstvo. Razvijeni su nacrti propisa za određivanje strukture cijena vode i mehanizama naplate, kao i za potrebe registracije korisnika, ali za njihovu završavanje biće potrebna tehnička podrška. Kantoni i opštine nemaju mnogo iskustva vezano za prenos odgovornosti za upravljanje na UKV, osim ograničenog stepena iskustva iz projekta SSCAD. Prema tome, trebaće im dodatna obuka o tome kako da prenesu odgovornost za upravljanje i koristi od takvog pristupa.

14. Osim što su korisnici, farmeri imaju važnu ulogu u projektu. Njihova uloga je da se organizuju i da formiraju UKV u kojima će pokazati svoj osjećaj vlasništva nad projektom kroz svoj rad (doprinos u robi) za O&M i plaćanje naknada. UKV i njihovi savezi / federacije preuzeće zakonsku odgovornost za upravljanje navodnjavanjem, uključujući naplaćivanje naknada za vodu i rasporede za raspodjelu vode i učestvovanje u donošenju odluka o izboru opcija za dizajn.

Finansijsko upravljanje, isplate i nabavke

Finansijsko upravljanje

15. **Ocjena finansijskog upravljanja.** Aranžmani za finansijsko upravljanje za projekt su prihvatljivi. Značajne prednosti koje obezbjeđuju osnovu za oslanjanje na finansijske aranžmane za projekt uključuju sljedeće:

- a. I APCU i PIU su već implementirale projekt koji je finansirala Svjetska banka, konkretno projekt za poljoprivredu i ruralni razvoj. Štaviše, APCU takođe implementira Projekt za upravljanje rječnim slivovima Neretve i Trebišnjice koji podržava Svjetska banka (kroz trust fond).
- b. Povjerenička funkcija projekta već je popunjena iskusnim konsultantima.

16. Prije pregovora nisu identifikovane nikakve značajnije slabosti. Ukupni rizik vezan za finansijsko upravljanje za projekt je umjeren. Inherentni rizik projekta ocijenjen je kao umjeren, dok se rizik vezan za kontrole ocjenjuje kao značajan prije poduzimanja mjera za ublažavanje. Nakon uvođenja mjera za ublažavanje rizik vezan za kontrolu smanjen je na umjeren nivo.

Aranžmani za budžetiranje i finansiranje iz kontribucije domaćih partnera

17. Jedinice za koordinaciju projekta u dva ministarstva na entitetskom nivou pripremiće godišnje planove zasnovane na detaljnom planiranju nabavki. Postojeće osoblje zaduženo za finansijsko upravljanje u PIU FBiH i APCU RS ima adekvatne kapacitete za planiranje i budžetiranje u smislu ljudskih resursa, dostupnosti kvalitetnih informacija i informatičkih sistema. PIU FBiH i APCU RS pripremaće budžete za sve projektne komponente, zasebno za svaki od entiteta. Budžeti će biti unošeni u računovodstveni softver, a ostvareni i planirani nivoi će se analizirati i pojašnjavati. Budžetiranje i računovodstvo su prikladni i u PIU FBiH i u APCU RS.

Tokovi finansiranja

18. Implementacija projektnih aktivnosti će predstavljati odgovornost APCU i PIU. APCU i PIU će rukovoditi implementacijom projekta i biće odgovorne za funkcije kao što su: nabavke, finansijsko upravljanje, monitoring i evaluacija, te izvještavanje. Povjereničke funkcije bi obavljali angažovani konsultanti (uz moguće produženje ugovora za one koji su zaposleni u okviru projekta ARDP).

Računovodstvo i održavnje računovodstvene evidencije

- Informacioni sistemi. PIU FBiH i APCU RS su instalirale i implementirale softver za finansijsko računovodstvo i izvještavanje koji se uspješno koristi u nekoliko projekata koje finansira Svjetska banka. Softver ima neophodne funkcionalnosti za proizvodnju traženih izvještaja i održavanje traga transakcija na način koji omogućava provjeravanje.
- Računovodstvene politike i procedure. Računovodstvene procedure su propisane u priručnicima za finansijsko upravljanje. Priručnici za finansijsko upravljanje sadrže

procedure za tok računovodstvenih informacija i evidencije između PIU FBiH i APCU RS i drugih aktera i učesnika u procesu.

Dodatne računovodstvene politike koje se primjenjuju na projekt u skladu su sa sljedećim principima:

- Gotovinsko računovodstvo kao osnova za evidentiranje transakcija;
- Izvještavanje u eurima (valuta izvještavanja);
- Kvartalni IFR koje pripremaju i PIU FBiH i APCU RS; i
- Sve GCF odraženo u finansijskim izvještajima.

Interne kontrole i interna revizija

19. PIU FBiH i APCU RS imaju adekvatne interne kontrole za projekt. Interne kontrole za projekt će biti u skladu sa procedurama koje su opisane u Priručniku za finansijsko upravljanje. Sprovodiće se redovno sravnjenje bankovnih računa, adekvatno razdvajanje dužnosti, prikladne računovodstvene politike i procedure i mjesečno sravnjenje sažetih pregleda isplata Svjetske banke sa računovodstvenom evidencijom. Izvještaji o sravnjenju Označenog računa, broj priključaka klijenata sravnjivaće se na mjesečnom nivou u odnosu na računovodstvenu evidenciju. Izvještaji IFR bi se sravnjivali na kvartalnoj osnovi u odnosu na računovodstvene podatke. Izvještaji IFR će se sravnjivati na kvartalnom nivou u odnosu na probni saldo iz kojeg se pripremaju, uključujući i relevantne bankovne izvještaje. Dokazi o sravnjenju koje je izvršeno čuvaće se u projektnoj evidenciji. APCU i PIU će održavati, štampati i skladištiti svu popratnu dokumentaciju (probni saldo, bankovne izvještaje, unose u knjige itd) za kvartalne izvještaje IFR u dosijeju.

Periodično finansijsko izvještavanje

20. PIU FBiH i APCU RS će pripremati i dostavljati Svjetskoj banci, prije isteka perioda od četrdeset pet (45) dana nakon kraja svakog kalendarskog kvartala, privremene nerevidirane finansijske izvještaje „IFR“ za projekt, koji će obuhvatati taj kvartal, u formatu i sa sadržajem koji je zadovoljavajući za Svjetsku banku. Formati za izvještaje IFR su usaglašeni i potvrđeni. Svaki izvještaj IFR će uključivati izvještaj o izvorima i korištenju finansiranja, izvještaj o korištenju finansiranja po projektnoj aktivnosti, bilans stanja, izvještaj o rashodima i izvještaj o sravnjenju označenog računa. Ako se valuta kredita razlikuje od valute Označenog računa (DA), izvještaj o sravnjenju DA će biti predstavljen u valuti relevantnog DA. U okviru tekućih projekata, kvartalni privremeni nerevidirani finansijski izvještaji (IFR) su redovno dostavljani Svjetskoj banci i za njih je utvrđeno da su prihvatljivi.

Eksterna revizija

21. APCU i PIU će biti odgovorne za pravovremeno objedinjavanje godišnjih projektnih finansijskih izvještaja za nezavisnu eksternu reviziju. Projektni finansijski izvještaji (uključujući aktivnosti SOE i DA) biće podvrgnute reviziji koju će sprovoditi nezavisni revizor koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Svaka revizija projektnih finansijskih izvještaja obuhvataće period of jedne (1) fiskalne godine zajmoprimca, počevši od fiskalne godine u kojoj je izvršeno prvo povlačenje sredstava u okviru kredita. Opis projektnih poslova i zadataka za reviziju usaglašen je sa predstavnicima Svjetske banke i biće priključen Zapisniku sa pregovora. Uz to, od revizora se

očekuje da dostave pisma menadžmentu u vezi sa projektom. Svako pismo menadžmentu će identifikovati nedostatke vezane za interne kontrole i računovodstvena pitanja, ako ih bude. Revizorski izvještaji, revidirani finansijski izvještaji i pisma menadžmentu dostavljajuće se Svjetskoj banci prije isteka roka od šest mjeseci nakon kraja svake fiskalne godine. Revidirani projektni finansijski izvještaji će biti stavljeni na uvid javnosti pravovremeni i na način koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Sve projektne revizije u Bosni i Hercegovini obuhvaćene su krovnim sporazumom sa jednom revizorskom kućom.

Isplate

22. Za kreditna sredstva biće otvorena dva označena računa (DA), konkretno po jedan za svaki entitet. DA će biti otvoreni u poslovnoj banci koja je prihvatljiva za Svjetsku banku. Kreditna sredstva će teći od Svjetske banke na označene računa, a zatim sa označenih računa izvođačima na osnovu odobrenih računa. Postojeće i mogućnost da se koriste posebne preuzete obaveze (u slučaju uvezene robe) ili metodi direktnog plaćanja od Svjetske banke za izvođače za veće isplate, kao što je predviđeno u Pismu o isplatama. Osoblje za FM u okviru projekta pripremaće aplikacije za povlačenja, koje će se dostavljati Svjetskoj banci, kao i platne naloge za snabdjevače. Takve procedure biće detaljno opisane u poglavlju o FM Operativnog priručnika za projekt (POM).

23. Isplate sa kreditnog računa biće u skladu sa tradicionalnim metodom, ili kroz nadopune, direktne isplate snabdjevačima, izdavanje specijalnih preuzetih obaveza Svjetske banke, isplate iz DA i popunjavanje DA sa korištenjem SOE ili sa punom dokumentacijom. Aplikacije za povlačenje za nadopunjavanje DA biće dostavljane Svjetskoj banci na kvartalnoj osnovi. Prateći dokumenti za SOE, uključujući izvještaje o završetku i sertifikate, APCU i PIU će zadržavati i stavljeni na uvid Svjetskoj banci u toku supervizije projekta. Isplate za rashode koji premašuju nivoe pragova za SOE izvršavaće se u odnosu na predstavljanje pune dokumentacije vezane za rashode. Povrat rashoda iz DA može se izvršiti na osnovu certificiranih SOE, zasnovano na pravima za SOE koji su detaljno definisani u Pismu za isplate. Plafon i ovlaštena alokacija za DA biće definisani u pismima o isplatama za projekt. DA će biti izraženi u EUR.

24. Lokalne kontribucije u okviru projekta uključivale bi kontribucije iz resornih ministarstava, ciljnih opština i krajnjih korisnika (UKV) i iznosile bi ukupno 7,00 miliona USD (oko 15% ukupnih projektnih troškova, koji iznose 47,00 miliona USD).

Povlačenje kreditnih sredstava

Kategorija	Iznos kredita koji je raspodjeljen (izraženo u milionima USD)	Procenat rashoda koji će se finansirati (uključujući poreze)
(1) Roba, radovi, nekonsultantske usluge, konsultantske usluge, obuka i operativni troškovi za Dio A: FBiH	19,50	85%
(2) Roba, radovi, nekonsultantske usluge, konsultantske usluge, obuka i operativni troškovi za Dio B: RS	20,50	85%
UKUPAN IZNOS	40	85%

Uslovi i odredbe za finansijsko upravljanje

25. APCU i PIU će nastaviti da održavaju sistem finansijskog upravljanja koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Projektni finansijski izvještaji će biti podvrgavani reviziji nezavisnih revizora koji su prihvatljivi za Svjetsku banku i sa opisom projektnih zadataka koji je prihvatljiv za Svjetsku banku. Godišnji revidirani izvještaji i izvještaji revizora dostavljaju se Svjetskoj banci prije isteka roka od šest mjeseci nakon kraja svake fiskalne godine. Kvartalni izvještaji IFR će se dostavljati Svjetskoj banci prije isteka roka od 45 dana nakon kraja svakog kvartala.

26. Nisu predviđeni nikakvi uslovi za pregovore ili efektivnost projekta.

Plan supervizije

27. Kao dio svoje supervizije nad projektom, Svjetska banka će sprovesti supervizije finansijskog upravljanja zasnovane na riziku, u odgovarajućim intervalima, na sljedeće načine: (a) pregled kvartalnih finansijskih izvještaja projekta, godišnjih revidiranih finansijskih izvještaja projekta, pisama menadžmentu revizora i korektivnih aktivnosti, ako ih bude; i (b) u toku misija supervizije Svjetske banke na terenu, pregled sljedećih ključnih oblasti: (i) projektnog računovodstva i sistema interne kontrole; (ii) aranžmana za budžetiranje i finansijsko planiranje; (iii) upravljanja isplatama i finansijskim tokovima, uključujući sredstva kontribucije, prema onome što bude primjenljivo; i (iv) svih slučajeva praksi koje su neprihvatljive a uključuju projektne resurse. Stručnjak za finansijsko upravljanje sa akreditacijom Svjetske banke će po potrebi pružati podršku u procesu supervizije.

28. **Nabavke:** Nabavke za projekt IDP sprovodile bi se u skladu sa dokumentom „Smjernice: Nabavke u okviru zajmova IBRD-a i kredita IDA-e“ Svjetske banke, datiranih januara / siječnja 2011. godine, te odredbama koje su propisane u Pravnom sporazumu. Da bi se svaki pojedinačni ugovor finansirao iz sredstava kredita, različiti metodi nabavke ili metodi izbora konsultanata, potreba za prethodnom kvalifikacijom, procijenjeni troškovi, zahtjevi za prethodnih pregledom, te vremenski okvir, treba da se usaglase između zajmoprimca i projektnog tima Svjetske banke u

okviru Plana nabavke. Plan nabavke će biti ažuriran barem jednom godišnje, ili po potrebi, tako da odražava stvarne potrebe projektne implementacije i unapređenja institucionalnih kapaciteta.

29. **Pravila za ocjenu rizika vezanog za nabavke:** APCU i PIU su uspostavljeni u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MoAFWM) RS i Ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (MoAWMF) FBiH. Jedinice su odgovorne za sljedeće funkcije: (i) nabavke; (ii) finansijsko upravljanje; i (iii) aranžmane isplata i revizije.

30. Pragovi za nabavke za nabavke robe, radova i konsultantskih usluga postavljeni su u skladu sa najnovijim regionalnim pragovima za region ECA. Uz superviziju u formu prethodnih pregleda, koju će sprovoditi Svjetska banka, dvije supervizijske misije godišnje će sprovoditi naknadni pregled aktivnosti nabavke.

31. Sve funkcije nabavke i finansijskog upravljanja bile bi delegirane na jedinice. APCU je popunjena sa četiri ključna člana osoblja, uključujući dva stručnjaka za nabavke, te dva stručnjaka za finansijsko upravljanje. PIU je popunjena sa četiri ključna člana osoblja, uključujući dva stručnjaka za nabavke, te stručnjaka za finansijsko upravljanje kojem pomaže asistent za finansijsko upravljanje. Svi službenici za nabavke imaju relevantna iskustva u korištenju procedura nabavke Svjetske banke i sada obavljaju funkcije nabavke.

32. Stručnjak za nabavke Svjetske banke sproveo je ocjenu kapaciteta APCU i PIU za implementaciju aktivnosti nabavke za projekt IDP. APCU vodi dva projekta IFAD-a, ali za jedan od tih projekata se očekuje da će biti zatvoren u toku 2012. godine.

33. Ključna pitanja i rizici vezani za nabavke za implementaciju projekta su identifikovani i uključuju to što određeni službenici za nabavke nisu dobili nikakvu zvaničnu obuku (npr. koju obezbjeđuje ILO u Torinu), te da bi mogli da budu preopterećeni.

34. U vidu akcionog plana za izgradnju kapaciteta agencija i sa ciljem izgradnje i održavanja snažnih kapaciteta za upravljanje nabavkama u APCU / PIU, Svjetska banka preporučuje sljedeće aktivnosti:

- Da bi se dobilo bolje razumijevanje novih smjernica Svjetske banke za nabavke i izbor konsultanata, kao i novih tenderskih dokumenata i dokumenata za prijedloge, relevantno osoblje koje je uključeno u proces upravljanja nabavkama trebalo bi da prisustvuje prikladnim obukama koje organizuju relevantne institucije ili Svjetska banka; i
- Svjetska banka bi sprovela kratku sesiju obuke o nabavkama u toku radnog seminara za pokretanje projekta, a takođe bi obezbijedila agencijama potpuni skup najnovijih smjernica, tenderske dokumentacije, dokumentacije za prijedloge i dokumentacije za evaluaciju.

35. Po potrebi bi u toku implementacije kapaciteti APCU / PIU za nabavke bili ponovo ocijenjeni sa ciljem određivanja da li bi dodatna podrška trebalo da se uspostavi.

36. Imajući u vidu nabavne kapacitete APCU i PIU, opšti projektni rizik za nabavke je na srednjem nivou.

37. **Opšte obavještenje za nabavke (GPN)** bilo bi objavljeno početkom 2012. godine u izdanju časopisa *Development Business* i u njemu bi se najavile robe i konsultantske usluge koje bi bile nabavljene i pozvali bi se zainteresovani kvalifikovani snabdjevači i konsultanti da izraze svoj interes i da zatraže sve dodatne informacije od Zajmoprimca.

38. Konkretna obavještenja o nabavkama (SPN) objavljivala bi se u izdanju časopisa *Development Business* na Internetu, za sve ugovore za koje se nabavka obavlja u skladu sa metodom Međunarodnog konkurentnog nadmetanja (ICB), te u štampanom izdanju, ako to odluči Zajmoprimac. Za robe koje će da se nabave prema metodi ICB, pojedinačne prilike za dostavljanje ponuda oglašavaće se i u najvažnijim lokalnim novinama na isti dan (ili u roku od pet dana) od objavljivanja na Internetu. Lokalni oglas će biti napisan na engleskom jeziku i, po izboru Zajmoprimca, takođe i na lokalnom jeziku. Za ugovore za konsultante u vrijednosti iznad 200.000 USD, SPN / Zahtjev za izražavanjem interesa oglašavaće se u izdanju časopisa *Development Business* na Internetu i u bar jednim najvažnijim novinama koje se distribuiraju u cijeloj zemlji sa velikim tiražom (na lokalnom i engleskom jeziku). Državni službenici će biti kvalifikovani da budu zaposleni kao pojedinačni konsultanti ili članovi tima sa finansiranjem iz sredstava Kredita, uz uslov da su na neplaćenom odsustvu i da nisu radili ni za jednu od agencija korisnika odmah nakon odlaska na odsustvo.

39. **Nabavka robe:** Roba koja se nabavlja u okviru ovog projekta uključuje informatičke tehnologije (IT), koje sadrže hardver i softver koji je dostupan na tržištu, kao i projektovanje i razvoj novih sistema. Uz osnovnu IT opremu nabavljale bi se i različite periferije. Ostala roba uključivala bi pumpe, vratnice, cijevi i pomoćne strukture, kancelarijsku i laboratorijsku opremu, namještaj, manju opremu (uključujući kancelarijsku opremu), materijale za obuku i štampane materijale. Sva nabavka Robe sprovodiće se korištenjem Standardne tenderske dokumentacije (SBD) Svjetske banke za sve ugovore za koje se nabavka sprovodi prema metodu ICB. SBD za nabavke informacionih sistema koristili bi se za nabavke sve IT opreme za koju se procjenjuje da košta više od 100.000 USD po ugovoru, kako za Dostavljanje i instalaciju informacionih sistema – tender u jednoj fazi, tako i za Dostavljanje i instalaciju informacionih sistema – tender u dvije faze (novija verzija). Veliki ugovori za IT takođe bi uključivali pružanje pratećih usluga, kao što su instaliranje, stavljanje u pogon i obuka korisnika za korištenje i održavanje. Uz to, uzorak tenderske dokumentacije i formulara koji su razvijeni u regionu ECA za nabavke manje vrijednosti prilagodio bi se tako da odgovara potrebama projekta vezanim za nabavke. Sva roba bi bila grupisana, do najveće moguće mjere, sa ciljem podsticanja konkurentnog nadmetanja. Koristili bi se sljedeći metodi nabavke:

- **ICB:** Računarska oprema i softver, pumpe, vratnice, cijevi i pomoćne strukture, kancelarijska i laboratorijska oprema, namještaj, manja oprema (uključujući kancelarijsku opremu) u okviru Projekta za ugovore u vrijednosti iznad 100.000 USD po ugovoru, nabavljala bi se korištenjem metode Međunarodnog konkurentnog nadmetanja (ICB). Tenderska dokumentacija bi se pripremala korištenjem najnovije verzije Standardnog tenderskog dokumenta (SBD) Svjetske banke za nabavke robe. Nabavka velikih IT sistema, uključujući razvoj softvera, bila bi izvršavana korištenjem specijalizovanih Standardnih tenderskih dokumenata za informacione sisteme, sa tenderima u jednoj i dve faze, prema onome što je prikladno za dati slučaj;

- **Standardne procedure kupovine (shopping)** koristile bi se za robu koja se može naći na tržištu, uključujući kancelarijsku i računarsku opremu za sve korisnike projekta, manju IT opremu, te za manje poslove štampanja reklamnih materijala. Sve stavke bi imale standardne specifikacije, za koje se procjenjuje da koštaju manje od 100.000 USD u protiv vrijednosti po ugovoru. Ta procedura bi bila zasnovana na dobijanju i poređenju ponuda cijena od barem tri snabdjevača iz barem dvije različite zemlje u skladu sa stavom 3.5 Smjernica za nabavke. Koristio bi se regionalni uzorak formata za kupovinu „Poziv na dostavu ponuda u vidu cijena“ iz juna / lipnja 2011. godine. Uz to, za nabavku IT tehnologije bilo bi obavezno da se pripremi uža lista, između ostalih sa kompanijama koje su registrovane na internetskoj prezentaciji ECA za regionalnu kupovinu na adresi: www.worldbank.org/shop-it;
- **Direktno ugovaranje:** U slučaju da je određena roba dostupna samo od konkretnog snabdjevača ili u slučajevima u kojima kompatibilnost sa postojećom opremom zahtijeva da se roba nabavlja metodom direktnog ugovaranja (iz jednog izvora) sa prethodnim odobrenjem Svjetske banke (u skladu sa stavom 3.6 Smjernica za nabavke).

40. **Ugovaranje radova:** Radovi koji su predviđeni u okviru projekta IDP su radovi na infrastrukturi za navodnjavanje i odvodnjavanje u obliku oko 12 potprojekata, od čega je po 6 locirano u RS i FBiH. Ugovori za te radove će, do najveće moguće mjere, biti grupirani u tenderske pakete za koje se procjenjuje da koštaju više od 500.000,00 USD u protiv vrijednosti i oni će se nabavljati u skladu sa procedurom Međunarodnog konkurentnog nadmetanja (ICB), uz korištenje relevantnih Standardnih tenderskih dokumenata koje je Svjetska banka izdala za nabavke radova. Ugovori za radove koji ne mogu da se grupiraju u veće tenderske pakete i za koje se procjenjuje da koštaju manje od 500.000,00 USD u protiv vrijednosti po ugovoru mogu se nabavljati korištenjem procedura NCB i tenderskih dokumenata za nabavku radova koji su zadovoljavajući za Svjetsku banku.

41. **Izbor konsultanata:** Većina konsultantskih usluga ugovarala bi se u obliku kratkoročnih ciljanih inputa pojedinačnih konsultanata ili malih inputa na kojima bi lokalni i strani savjetnik trebalo da rade zajedno. Gdje god je moguće, međutim, to bi mogli da se kombinuje u veće zadatke u kojima bi koristi hitne rezervne podrške mogle da budu dobrodošle. Uže liste konsultanata za usluge za koje se procjenjuje da koštaju manje od 100.000 USD u protiv vrijednosti po ugovoru mogu da se sastoje isključivo od nacionalnih konsultanata, u skladu sa odredbama stava 2.7 Smjernica za izbor konsultanata i uz prethodno odobrenje Svjetske banke. Sljedeće procedure nabavke koristile bi se za izbor konsultantskih usluga:

- **Procedura izbora zasnovanog na kvalitetu i cijeni (QCBS)**, kao što je opisano u Odjeljku II, stavovima od 2.1 do 2.35 Smjernica za izbor konsultanata, koristila bi se po potrebi za zadatke u okviru svih komponenti Projekta;
- **Procedura izbora prema najnižoj cijeni (LCS)** koristila bi se za izbor revizora koji bi sprovodio revizije finansijskih izvještaja Projekta. Uža lista bi mogla da uključuje samo firme iz liste kvalifikovanih firmi Svjetske banke;
- **Izbor sa fiksiranim budžetom (FBS)** mogao bi se koristiti za zadatke vezane za odnose sa javnošću i institucionalne kampanje. U skladu sa stavom 3.5 Smjernica za

izbor konsultanata, zahtjev za dostavljanje prijedloga će ukazivati na maksimalni raspoloživi budžet, a bila bi izabrana forma koja nudi tehničku ponudu najboljeg kvaliteta u okviru raspoloživog budžeta;

- **Izbor zasnovan na kvalifikacijama konsultanata (CQ)** koristio bi se za ugovaranje sa firmama za određene zadatke u okviru svih komponenti Projekta za koje se za vrijednost zadatka procjenjuje da je manja od 100.000 USD u protiv vrijednosti po ugovoru. Uže liste bi bile pripremljene kao odgovor na oglas u nacionalnoj štampi ili časopisu Development Business;
- **Pojedinačni konsultanti (IC):** Mnoge specijalizovane aktivnosti, za koje su konkretne vještine neophodne u toku kratkog vremenskog perioda, u raspršenim intervalima i koje ne bi bilo praktično pakovati zajedno sa zadacima za konsultantske firme koje su opisane u prethodnom dijelu teksta, bilo bi najbolje obezbijediti kroz zapošljavanje pojedinačnih konsultanata (i stranih i nacionalnih) radi pomaganja u izgradnji kapaciteta i institucionalnom jačanju u okviru svih komponenti Projekta, te radi pomaganja APCU / PIU u različitim tehničkim zadacima. Izbor pojedinačnih konsultanata izvodio bi se u skladu sa Odjeljkom V Smjernica za izbor konsultanata. Pojedinci bi se birali na osnovu njihovih kvalifikacija za zadatak, upoređivanjem CV-a koji su dobijeni kao odgovor na oglas u nacionalnoj štampi ili časopisu Development Business;
- **Jedan izvor (SS):** Konsultanti i pružaoci usluga obuke mogu se zapošljavati u okviru ugovora iz jednog izvora sa prethodnim odobrenjem Svjetske banke, u skladu sa stavovima 3.8 do 3.11 Smjernica za izbor konsultanata i u skladu sa usaglašenim Planom nabavke.

42. **Aktivnosti obuke:** Obuka predstavlja sastavni element potkomponenti Projekta koje se bave izgradnjom kapaciteta. Iz Kredita bi se finansirali programi obuke, uključujući seminare za obuku, studijska putovanja i lokalne obuke. Rashodi vezani za takve aktivnosti obuke uključuju: rashodi vezani za sredstva koji se ostvaruju u vezi sa obukom, radnim seminarima, seminarima i studijskim putovanjima, te drugim aktivnostima obuke koje nisu uključene u ugovore za robu ili pružanje usluga, koje treba da se sprovedu u okviru Projekta, uključujući naknade, putne troškove, te dnevnice za pružaoce obuke i putne troškove i dnevnice za lica koja pohađaju obuku, cijenu materijala za obuku, iznajmljivanja prostora i opreme, te druge sa tim vezane rashode; svi takvi rashodi će biti bazirani na planovima koje su usvojile APCU / PIU i koji su prihvatljivi za Svjetsku banku, što će uključivati predložene budžete i opise projektnih poslova i zadataka.

43. Od APCU/PIU bi se očekivalo da svake godine pripreme i dostave plan obuke Svjetskoj banci. Taj plan bi uključivao definiciju usaglašenih procedura koje bi se koristile za nabavke različitih usluga obuke. Procijenjeni budžet, lista učesnika i nacrt dnevnog reda za svaki događaj obuke bili bi podložni prethodnom odobravanju Svjetske banke. Međutim, to bi se moglo raditi kroz Godišnji plan. O stavkama rashoda za aktivnosti obuke, uključujući studijska putovanja, izvještavalo bi se u okviru izvještaja o rashodima. Status plana obuke bi bio uključen kao dio kvartalnih izvještaja o napredovanju, a plan bi bio ažuriran i/ili modifikovan u skladu sa onim što se uzajamno usaglasilo između jedinica i Svjetske banke.

44. Inkrementalni operativni troškovi predstavljaju razumne inkrementalne rashode koji se ostvaruju za račun implementacije Projekta, upravljanja Projektom i monitoringa, uključujući kancelarijske materijale, objavljivanje obavještenja o nabavkama, rad vozila, održavanje i popravljavanje kancelarija i opreme, komunikacije, usmeno i pismeno prevođenje, troškove putovanja i supervizije, te druge razne troškove koji su direktno vezani za Projekt, ali isključujući plate z zvaničnike i zaposlene pri Zajmoprimcu.

45. **Plan nabavke:** Zajmoprimac je razvio nacrt Plana nabavke za prvih 18 mjeseci implementacije projekta, koji daje osnovu za metode nabavke. Taj plan će biti usaglašen i finalizovan između Zajmoprimca i projektnog tima na dan pregovora i biće dostupan u APCU / PIU. On će također biti dostupan u bazi podataka Projekta i na eksternoj internetskoj prezentaciji Svjetske banke. Plan nabavke će ažurirati Projektni tim, barem jednom godišnje ili po potrebi, tako da on odražava stvarne potrebe implementacije projekta i unapređenja institucionalnih kapaciteta. Ažurirani planovi nabavke bi se također dostavljali Svjetskoj banci na odobravanje.

Opšte:

- Datum odobravanja Plana nabavke od strane Svjetske banke: **biće određen.**
- Datum opšteg obavještenja o nabavkama: procijenjen – maj / svibanj 2012. godine.
- Period koji obuhvata Plan nabavke: 18 mjeseci.

Roba, radovi i nekonsultantske usluge:

- Prag za prethodni pregled: odluke o nabavkama su podložne prethodnom pregledu Svjetske banke u skladu sa onim što je navedeno u Prilogu 1 Smjernicama za nabavke:

Metod nabavke	Prag za prethodni pregled (u protiv vrijednosti u USD)	Komentari
ICB (Roba)	> 100.000	Sve je podložno prethodnom pregledu
ICB (Radovi) paketi	> 500.000	Sve je podložno prethodnom pregledu
NCB (Radovi) paketi	< 500.000	Prva dva ugovora o radovima su podložna prethodnom pregledu
(Nekonsultantske usluge) paketi	< 500.000	Prva dva ugovora o radovima su podložna prethodnom pregledu
Direktno ugovaranje*	-	Sve je podložno prethodnom pregledu

* svi ugovori podložni obrazlaganju.

- Reference na Operativni priručnik za projekt (ako ga ima): POM.
- Postoje li neki drugi posebni aranžmani za nabavke: ne.
- Sažeti pregled paketa nabavke koji se planiraju u toku prvih 18 mjeseci nakon efektivnosti projekta (uključujući one koji su podložni retroaktivnom finansiranju i avansnim nabavkama):

Opis	Procijenjena cijena u protiv vrijednosti u USD	Metoda nabavke	Prednost za domaće ponuđače (da/ne)	Pregled Svjetske banke (prethodni / naknadni)	Komentari
Zona B. Radovi od raskrsnice prema akvaduktu do akvadukta u Ugrovači	550.000	ICB	Ne	Prethodni	
Zona C. Radovi od akvadukta u Ugrovači do Mokrog i Turčinovića	610.000	ICB	Ne	Prethodni	
Zona D. Radovi od Buk-Biograci	710.000	ICB	Ne	Prethodni	
Zona H. Radovi Biograci-Ljuti Dolac (proširenje sistema)	645.000	ICB	Ne	Prethodni	
Zona J. Radovi od oblasti odvodnjavanja D, E i F	570.000	ICB	Ne	Prethodni	
Zajednički infrastrukturni radovi - Odvodnjavanje (Zone A do E)	1.820.000	ICB	Ne	Prethodni	
A. Zone I-A do IIIB, Radovi	3.100.000	ICB	Ne	Prethodni	
AL 420 oblast – Izgradnja pumpne stanice	580.000	ICB	Ne	Prethodni	
AL 420 oblast – Sistem distribucije	1.150.000	ICB	Ne	Prethodni	
AL 420 oblast, infrastrukturni radovi	2.600.000	ICB	Ne	Prethodni	
Novo Selo mreža stacionarnih cijevi	2.200.000	ICB	Ne	Prethodni	
Gojkovo Selo infrastrukturni radovi	900.000	ICB	Ne	Prethodni	
Pustara infrastrukturni radovi	1.600.000	ICB	Ne	Prethodni	
Popovo Polje sistem distribucije	5.000.000	ICB	Ne	Prethodni	Radovi na Popovom Polju će vjerovatno početi nakon prvih 18 mjeseci
Popovo Polje rehabilitacija sistema odvodnjavanja	3.500.000	ICB	Ne	Prethodni	Isto
Popovo Polje radovi na pumpnoj stanici i transportnom sistemu	1.250.000	ICB	Ne	Prethodni	Isto

Izbor konsultanata:

- Prag za prethodni pregled: odluke o izboru podložne su prethodnom pregledu Svjetske banke, kao što je navedeno u Prilogu 1 Smjernicama za izbor i zapošljavanje konsultanata:

Metod izbora	Prag za prethodni pregled (u protiv vrijednosti u USD)	Komentari
Konkurentni metodi (Firme) QCBS	> 100.000	Sve podložno prethodnom pregledu
Konkurentni metodi (Firme) LCS	Bilo koji iznos	Prvi ugovor podložan prethodnom pregledu
Konkurentni metodi (Firme) CQ	> 50.000	Sve podložno prethodnom pregledu
Konkurentni metodi (Firme) CQ	< 50.000	Prva dva ugovora podložna prethodnom pregledu

Pojedinačni konsultanti (IC)	> 50.000	Sve podložno prethodnom pregledu
Pojedinačni konsultanti (IC)	< 50.000	Prva dva ugovora podložna prethodnom pregledu
Jedinstveni izvor (firme i pojedinci)*	-	Sve podložno prethodnom pregledu
ToR za ugovore o konsultantskim uslugama	Sve metode / vrijednosti	Sve podložno prethodnom pregledu

* svi ugovori podložni obrazlaganju

Napomena: QCBS =Izbor zasnovan na kvalitetu i cijeni; LCS = Izbor na osnovu najniže cijene; CQ = Izbor zasnovan na kvalifikacijama konsultanata.

- Uža lista, koja uključuje isključivo nacionalne konsultante: uža lista konsultanata za usluge, za koje se procjenjuje da koštaju manje od 100.000 USD u protiv vrijednosti, po ugovoru, može se sastojati isključivo od nacionalnih konsultanata, u skladu sa odredbama stava 2.7 Smjernica za konsultante.
- Ima li nekih drugih posebnih aranžmana za izbor: ne.
- Zadaci za konsultantske usluge sa metodama izbora:

1	2	3	4	5	6
Ref. br.	Opis zadatka	Procijenjena cijena u protiv vrijednosti u USD	Metoda izbora	Pregled Svjetske banke (prethodni / naknadni)	Komentari
1.	Inženjering i supervizija ¹⁷ (obuhvata oko 10.000 hektara)	3.000.000	QCBS	Prethodni	Biće potvrđeno na pregovorima
2.	Revizije projektnih finansijskih izvještaja	90.000	LCS	Prethodni	

Ostalo:

- Ex-post pregled: Svi ostali ugovori čija je vrijednost ispod praga Svjetske banke za prethodni pregled podložni su selektivnom naknadnom pregledu Svjetske banke. Periodični naknadni pregledi Svjetske banke sprovodili bi se u toku redovnih misija supervizije. Dokumenti o nabavkama, kao što su tenderski dokumenti, ponude, izvještaji o evaluaciji ponuda i korespondencija vezana za ponude i ugovore, čuvali bi se tako da su lako dostupni za naknadni pregled Svjetske banke u toku misija supervizije ili u bilo kom drugom trenutku.

46. Održavanje evidencije: održavale kompletne dosijee o nabavkama koje bi pregledali članovi misija za superviziju Svjetske banke. Svu dokumentaciju vezanu za nabavke koja zahtijeva prethodni pregled Svjetske banke odobravalo bi osoblje akreditovano za nabavke i relevantno tehničko osoblje. Ne očekuje se da će biti paketa sa vrijednošću iznad pragova za

¹⁷ Pojedinačni konsultanti bi pomogli PIU da postanu stručni za ESA / EMP za SP iz druge faze, kao i za aktivnosti iz komponente 2. Ipak, firma / konzorcijum koji bude izabran metodom QCBS takođe će pomagati i vezano za tehničke aspekte tih ESA / EMP i komponente 2 (uz glavnu ulogu koja uključuje pomaganje sa detaljnim projektovanjem planiranih i budućih SP, te sa supervizijom). Prema tome, vrijednost ugovora za konzorcijum procjenjuje se na oko 5-6% ukupnih troškova komponenti 1 i 2, ili oko 300 USD po hektaru (za životni vijek projekta).

obavezni pregled RPA. APCU / PIU bi evidentirale informacije o nabavkama i dostavljale ih Svjetskoj banci, kao dio kvartalnih izvještaja IFR i godišnjih izvještaja o napredovanju. SEPA softver će se koristiti kao mehanizam koji je uspostavljen za osiguravanje da se planovi nabavke podvrgavaju monitoringu i redovno ažuriraju.

Okolišna i socijalna pitanja (uključujući zaštitne mehanizme)

Mjere koje su poduzete za rješavanje pitanja vezanih za zaštitne mehanizme

47. Okvir za upravljanje životnom sredinom i socijalnim pitanjima (ESMF) je pripremljen i objavljen kroz smislene javne konsultacije prije ocjene Projekta. ESMF također obezbjeđuje Listu pitanja za EMP za buduće radove na izgradnji, za koju se namjerava da omogući identifikaciju i ublažavanje uticaja na životnu sredinu za već postojeće sisteme navodnjavanja. Pet EMP za konkretne lokacije su također pripremljeni za pet prioriternih sistema.

Mehanizmi za superviziju i monitoring usaglašenih planova

48. Gotovo svi povezani uticaji i mjere za ublažavanje odnose se na uticaje izgradnje manjeg obima i postat će odgovornost izvođača radova i nadzornog organa na lokaciji kroz tenderske i ugovorne dokumente. Većina mjera u toku rada predstavljat će odgovornost UKV. Opštu usklađenost sa EMP osiguravat će odgovarajuće PIU, a nadzor nad tim će sprovesti projektni tim Svjetske banke.

Okolišni i socijalni rizici ili pitanja koja su izvan obuhvata politika zaštitnih mehanizama

49. Ne očekuju se nikakvi negativni okolišni uticaji koji bi se prostirali izvan obuhvata politika zaštitnih mehanizama. Pozitivni uticaji koji su odraženi u racionalnijem i inkluzivnijem korištenju vode i boljem planiranju korištenja vode definitivno će se prostirati izvan obuhvata projekta i politika zaštitnih mehanizama. Vezano za socijalne rizike koji se odnose na oblasti izvan obuhvata zaštitnih mehanizama, projekt će promovisati uspostavljanje UKV sa aktivnim učešćem korisnika, sa ciljem osiguravanja ravnopravnijeg pristupa i korištenja unapređenih sistema navodnjavanja, posebno u vezi sa potrebama farmera sa farmama manjeg obima.

Monitoring i evaluacija

Izvori podataka, kapaciteti klijenta vezano za M&E, dodatni troškovi / aranžmani neophodni za podržavanje M&E

50. U okviru projekta finansirat će se aktivnosti M&E u sklopu komponente 3, što će se omogućiti: (1) zapošljavanjem jednog konsultanta za M&E (koji će također biti odgovoran za zaštitne mehanizme / EMP) u svakoj od entitetskih PIU, i (2) uspostavljanjem sistema za upravljanje informacijama (MIS) u svakoj od entitetskih PIU (u FMPVŠ FBiH već postoji baza podataka zasnovana na GIS-u koja će se ojačati tako da funkcioniše kao MIS za IDP u FBiH). Projektne aktivnosti, uključujući M&E, biće implementirane uz pomoć postojećih terenskih jedinica za savjetodavne usluge MPŠV RS, dok će za FMPVŠ FBiH biti podržano stvaranje 3 terenske jedinice (konsultanti / savjetodavci, određena količina robe, uz smještaj u iznajmljenim jedinicama u blizini 6 ciljnih SP u FBiH). Te terenske jedinice će pružati podršku u svim

terenskim aktivnostima u projektu IDP, uključujući pružanje podrške za 2 konsultanta za M&E pri pristupanju terenskim podacima i ispitivanju farmera i indirektnih korisnika (lanca vrijednosti). M&E će uključivati sprovođenje polaznih i (završnih) anketa za ocjenu uticaja.

Kako će ishodi M&E pomoći implementaciji projekta

51. Aktivnosti M&E će uključivati: (1) monitoring fizičkog napredovanja projekta (npr. procenat završenosti radova u odnosu na planirani) i (2) evaluaciju projektnih socioekonomskih i okolišnih uticaja (Aneks 1). Studije evaluacije uticaja bile bi predstavljene u polugodšnjim izvještajima o napredovanju (koji će se dostavljati Svjetskoj banci i MVTEO-u). Ti izvještaji o napredovanju bi trebalo da uključuju poglavlje u kojem se izvještaja o zaštitnim mehanizmima (napredovanju EMP), uključujući i kratku „okolišnu reviziju“ izvođača građevinskih radova radi osiguravanja toga da oni poštuju odredbe EMP. Ako do MTR ishodi M&E budu ukazivali na to da se projekt IDP suočava sa kašnjenjem u postizanju očekivanih izlaznih rezultata (radovi / oprema), ili sa neostvarivanjem ključnih / privremenih ishoda, biće uvedene mjere za ublažavanje koje su predložene u ORAF, uključujući: (1) ponovno razmatranje plana nabavke (npr. podjela na lotove umjesto pakovanja sa ciljem ubrzavanja nabavke i izvršavanja), i (2) restrukturiranje (npr. povećavanje budžeta koji je dodijeljen komponenti 2, koristeći uštede troškova / smanjenja u komponenti 1).

Aneks 4: Okvir ocjene operativnog rizika

1. Rizici vezani za aktere i učesnike u projektu								
1.1 Rizik vezan za aktere i učesnike u procesu		Rejting	Umjeren					
Opis:		Upravljanje rizikom:						
<p>(1) Akteri i učesnici u procesu uključuju implementacione agencije u 3 entiteta (MPŠV u RS i FMPVŠ u FBiH); lokalne vlade; agencije za savjetodavne usluge; agencije za vode; te farmerne. Na političkom nivou, saradnja između entiteta bi mogla da bude slaba, što bi moglo da parališe proces donošenja odluka.</p> <p>(2) Rizici bi se odnosili na slabu komunikaciju i saradnju između aktera i učesnika u procesu, slabo određivanje prioriteta, odlaganja u donošenju odluka i implementaciji, te kvalitet izlaznih rezultata koji nije optimalan.</p> <p>(3) Farmeri bi mogli da budu skeptični u odnosu na saradnju koju sponzorije vlada.</p> <p>(4) EC je važan akter, kako na nivou politika za poljoprivredu i upravljanje vodama, tako i preko svog finansiranja za program IPA. Stavke u okviru politika EC, kao i proces priključivanja, mogle bi da zahtijevaju prilagođavanje pretpostavki vezanih za operativno okruženje, a mogle bi i da izazovu kontroverze i ograniče donošenje odluka, što bi dovelo do kašnjenja.</p>		<p>(1) Slabosti u implementaciji su najpažljivije moguće identifikovane u toku pripremanja (vidjeti u nastavku) i ublažene su preko ciljanih projektnih aktivnosti, kroz fazni raspored implementacije, kroz rano donošenje sporazuma o osnovnim institucionalnim okvirima (koji takođe obuhvataju komunikaciju i saradnju između aktera i učesnika u procesu), te kroz pažljiv monitoring i pružanje podrške u toku implementacije.</p> <p>(2) Projekat ne uključuje nikakve potencijalno kontroverzne institucije ili ciljeve, a ciljevi projekta se mogu postići aktivnostima, striktno unutar entiteta, uz izbjegavanje potreba za ozvaničenim međuentitetskim sporazumima.</p> <p>(3) U okviru projekta obezbijediće se jasan angažman sa farmerima na samom početku, koji će voditi do preuzimanja obaveza u pisanom obliku; održane institucionalne podrške, te razmjene iskustava širom cijele zemlje. Pokazano je da to stvara čvršću posvećenost projektu (vidjeti u nastavku teksta).</p> <p>(4) Politike i finansiranje EC će se podvrgavati pažljivom monitoringu, a projekt će uključivati određeni stepen ugrađene fleksibilnosti, kako bi se na minimum svele potencijalne negativne posljedice pat pozicija na političkom nivou, ako do njih dođe, iako se ne mogu u potpunosti ublažiti posljedice svih mogućih negativnih događaja.</p>						
<p>ODJAVLJENJE ZA REJTING RIZIKA</p> <p>(1) Uspješna implementacija zahtijeva priklane i pravovremene akcije mnogih zasebnih aktera i učesnika u procesu, kao i sinergiju, posebno sa okvirima politika EC. Sve to bi moglo da unese rizike srednjeg nivoa. Rizik od većih pomjeranja smatra se niskim.</p> <p>(2) Iskustva, međutim, pokazuju da na tehničkim i operativnim nivoima agencije razmjenjuju iskustva i saraduju, te ostvaruju napredak zbog pragmatičnog pristupa.</p>		Odgovornost:	Klijent	Faza:	Pripremanje	Datum dospjeća:	Status:	U toku
2. Rizici vezani za operativno okruženje								
2.1 rizici vezani za sektor i više sektora odjednom		Rejting	Umjeren					
Opis:		Upravljanje rizikom:						
<p>(1) Iskustva vezana za uspostavljanje regulatornog okvira i za koordinaciju u projektu koja uključuje mnogo aktera i učesnika u procesu i dalje su ograničenog nivoa, što bi moglo da dovede do kašnjenja u pripremanju i moglo bi da izazove konfuziju i borbe za nadležnosti u toku implementacije, što bi dovelo do kašnjenja implementacije.</p> <p>(2) Neravnomjerno usvajanje novih poljoprivrednih politika i fluktuacije tržišnih cijena mogu da dovedu do privremenog smanjenja finansijskih motivacionih faktora i finansijske izvodljivosti navodnjavanja, imajući u vidu relativno visoke troškove navodnjavanja.</p>		<p>(1) U toku pripremanja će biti obezbjeđena posebno posvećena TA za pružanje pomoći u razvoju okvira. Članovi tima će osigurati da će već od pripreme faze implementacione agencije da se aktivno angažuju sa lokalnim vladama, savjetodavnim službama i farmerima, kako bi se uključilo ono čemu oni daju prednost i kako bi se razvilo razumijevanje projekta i posvećenost projektu.</p> <p>(2) U toku pripremanja projekta, implikacije novih poljoprivrednih politika će biti ocijenjene, posebno u odnosu na posljedice pristupanja EU, kao i to da li je izvodljivost (pod)projekata dovoljno stabilna. Takođe, inicijalne naknade za navodnjavanje mogu se privremeno prilagoditi kako bi se premostio period izgradnje povjerenja.</p> <p>(3) Upravljanje vodama obavlja se preko već operativnih agencija za vode, koje bi se u tom slučaju prenijele, u</p>						

<p>(3) Pravne tekovine EC mogle bi da zahtijevaju prenos ovlaštenih institucija za upravljanje vodama na odgovarajuća ministarstva životne sredine, što bi moglo da izazove kašnjenja u implementaciji.</p> <p>OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA</p> <p>(1) Postoji umjeren rizik vezan za ukupne kapacitete FMPVŠ u FBiH i MPŠV u RS za određivanje politika i implementaciju projekta koji se odnosi na više sektora i uključuje mnogo aktera i učesnika u procesu, a to bi s vremena na vrijeme moglo da utiče na implementaciju projekta.</p> <p>(2) Iako je ukupna ekonomska izvodljivost stabilna, mogli bi da se dese nepovoljni privremeni događaji na poljoprivrednim tržištima.</p> <p>(3) Transponovanje pravnih tekovina EC moglo bi da povremeno stvara probleme.</p>	potpunosti, čime bi se izbjegla veća ometanja. U fazi pripremanja ne mogu se uključiti nikakve dodatne mjere za ublažavanje.							
	Odgovornost:	Klijent	Faza:	Pripremanje	Datum dospjeća:		Status:	U toku
3. Rizici vezani za implementacionu agenciju (IA) (uključujući rizike vezane za povjereničke aranžmane)								
3.1 Kapacitet	Rejting	Umjeren						
Opis:	Upravljanje rizikom:							
<p>(1) Dvije agencije imaju ograničenja kapaciteta. FMPVŠ FBiH bi moglo da ima slabije tehničke kapacitete za implementaciju, dok bi MPŠV RS moglo da se suoči sa više problema vezanih za stvaranje lokalne riješenosti za uspostavljanje UKV. To bi moglo da povremeno stvara slabo određivanje prioriteta aktivnosti, razmatranje mandata agencija, te kašnjenja u implementaciji. Iskustva sa uspostavljanjem regulatornog okvira za navodnjavanje još su ograničena, što bi moglo da izazove odlaganja u pripremanju.</p> <p>(2) FM i PR: Osoblje u PIU bi moglo da bude novo i nedovoljno upoznato sa procedurama Svjetske banke. U slučaju osoblja ministarstva koje će u budućnosti sprovesti zadatke FM i PR, profili vještina i adekvatan broj osoblja koje je posvećeno tom zadatku, možda neće biti prisutni. To bi moglo da dovede do slabijeg učinka nego ranije i moglo bi da izazove kašnjenja u implementaciji projekta i upravljanje projektom slabog kvaliteta.</p> <p>OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA</p> <p>(1) Kapacitet u 2 implementacione jedinice je neujednačen u smislu određivanja politika i implementacije, što bi moglo da ima uticaj na implementaciju projekta, sa vremena na vrijeme.</p> <p>(2) FM i PR: Isplate i izvještavanje biće decentralizovani na nivou PIU u FBiH i RS, što dovodi do povećane vjerovatnoće da će se pojaviti problemi. Promjena sa postojećeg (zadovoljavajućeg) aranžmana sa PIU na jedinice koje bi bile u potpunosti apsorbovane unutar ministarstava moglo bi da stvori rizike.</p>	<p>(1) Projektni dizajn će omogućiti da se izbjegnju pretjerano kompleksne situacije i omogućiće postepeno apsorbovanje lekcija. Kapaciteti u FBiH i RS će biti ocijenjeni i ojačani kroz tehničku podršku i obuku farmera, agencija za vode, savjetodavnih službi i lokalnih vlada. Savjetodavne službe će postepeno preuzeti ulogu trenera UKV. Iskustva će biti razmjenjivana u cijeloj zemlji, sa ciljem izgradnje povjerenja. Osnovni institucionalni okvir za upravljanje navodnjavanjem sa aktivnim učešćem korisnika biće dogovoren unaprijed.</p> <p>(2) FM i PR: Ako osoblju PIU / ministarstava bude nedostajalo iskustva vezano za procedure Svjetske banke, izgradnja kapaciteta u obliku ciljanih obuka u toku rada biće obezbjeđena prije implementacije i u toku implementacije. Tim će osigurati da će biti angažovano iskusno osoblje za FM. U slučaju da aranžman sa PIU ne bude mogao da se nastavi, biće potrebna TA podrška za jedinicu za implementaciju.</p>							
	Odgovornost:	Klijent	Faza:	Implementacija	Datum dospjeća:		Status:	U toku
Rizik vezan za prevare i korupciju	Rejting	Nizak						

Opis:	Upravljanje rizikom:							
<p>Problemi sa namještenim nabavkama i izborom lokacija, te druga neprihvatljiva ponašanja stvorila bi kašnjenja i mogla bi da zaustave pripremanje i/ili implementaciju konkretnih aktivnosti.</p> <p>OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA</p> <p>Iako su u nedavno sprovedenom Pregledu povjereničkih aranžmana za projekt SSCAD otkrivene manje neregularnosti vezane za ugovaranje snabdijevanja robom i izvođenja radova, nije zaključeno da se tu radilo o namjernim radnjama sa ciljem prevare.</p>	<p>Funkcije FM i PR će biti ojačane (vidjeti u prethodnom dijelu teksta). Zbog angažmana sa farmerima i lokalnim vladama na samom početku, te zahtjeva da se postigne sporazum o uspostavljanju UKV i plaćanju naknada za O&M, gradi se adekvatan stepen transparentnosti kroz smanjivanje vjerovatnoće prevara. Redovna supervizija i terenske posjete, revizije ugovora i isplata, dodatno će ublažiti rizik.</p>							
	Odgovornost:	Klijent	Faza:	Implementacija	Datum dospjeća:		Status:	U toku
4. Projektni rizici								
4.1 Dizajn	Rejting	Umjeren						
Opis:	Upravljanje rizikom:							
(1) Prijedlozi za potprojekte mogli bi da odražavaju konvencionalne standarde projektovanja koji bi mogli da umanje vjerovatnoću postizanja PDO na isplativ način.	(1) Tim Svjetske banke pregleda svaki dizajn na osnovu analize troškova i koristi sa ciljem uključivanja troškova investicija i troškova O&M, kako bi se omogućila poređenja između opcija sa niskim i visokim troškovima investiranja.							
(2) Farmeri pokazuju samo umjeren stepen interesa za navodnjavanje i oklijevaju da se organizuju u organizacije korisnika. To bi dovelo do kašnjenja implementacije, slabog stepena posvećenosti i, prema tome, manje održivih UKV.	(2) Izbor potprojekata (SP) posebno zavisi od spremnosti i posvećenosti farmera. Kroz komponentu 2 farmerima će se pružiti podrška kako bi se organizovali prije investiranja i oni će dati svoje inpute za proces određivanja prioriteta za radove na rehabilitaciji. Oni će kao grupa dostaviti MOU u kojem će potvrditi svoj interes za davanje doprinosa kroz plaćanje naknada i korištenje infrastrukture za navodnjavanje.							
(3) Farmeri i opštine / kantoni možda neće biti u mogućnosti da obezbijede dovoljan nivo finansijsko doprinosa za O&M, a opštine / kantoni nemaju kapacitet za sistem O&M. To bi dovelo do manje održive infrastrukture.	(3) U toku pripremanja ocijenjen je kapacitet farmera i opština / kantona da preuzmu odgovornost za O&M. Finansijska izvodljivost u odnosu na sposobnosti za lokalno finansiranje korisnika i njihovih opština / kantona ocjenjuju se po potprojektu (SP). Uspostavljanje UKV i potpisivanje preliminarnog finansijskog sporazuma između UKV i lokalne vlade i/ili agencije za vode predstavlja preduslov za pokretanje radova na bilo kojem potprojektu. Biće obezbjeđena obuka za lokalne vlade, agencije za vode i savjetodavne službe, o naplati naknada i organizovanju O&M. O operativnom učinku i budžetu organizacije za O&M izvještavaće se UKV.							
OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA	Odgovornost:	Svjetska banka	Faza:	Pripremanje	Datum dospjeća:		Status:	U toku
(1) Postoje uobičajeni rizici vezani za javne investicije za koje je vjerovatno da će se desiti u nekoliko slučajeva, ali koji ne bi imali temeljan uticaj na projekt.								
(2) stapan zainteresiranosti farmera je ispitan i poznato je da postoji, ali lokalna dinamika bi mogla da ograniči stepen entuzijazma.								
4.2 Socijalni i okolišni rizici	Rejting	Umjeren						
Opis:	Upravljanje rizikom:							
(1) Konkurencija za korištenje vode mogla bi da izazove kontroverze i kašnjenja implementacije.	(1) Uspostavljen je sistem adekvatne dodjele vodoprivrednih dozvola, zasnovan na vodnim bilansima i ocjeni stvarnih konkurentnih vidova potražnje. BiH ima četiri operativne, polu-nezavisne agencije za vode, čije aktivnosti su usmjerene na integrisano upravljanje rječnim slivovima u skladu sa Okvirnom direktivom EU. Uz to, unapređivanje sistema navodnjavanja u okviru projekta IDP dovešće do racionalnijeg i efikasnijeg korištenja vode. Detaljni projekti će uključivati pregled lokalnih potreba i osiguraće da se voda adekvatno dijeli između poljoprivrede, industrije, gradova i potreba zaštite životne sredine. UKV koja će biti formirana u okviru komponente 2 imaće zadatak da pomognu pri ravnopravnom dijeljenju vode. Nacrtr „pravilnika“ FBiH ozvaničava „upravljanje potražnjom“ za vodom kroz komande i kontrole: krajnji korisnici bi trebalo da dobiju vodoprivredne dozvole u skladu sa Zakonom o vodama; ministarstvo / kanton ima pravo da izvrši inspekciju volumetrijskog korištenja za svakog pojedinačnog korisnika i da poduzmu zakonske mjere ako korisnik nije obezbijedio dozvolu ili ako je prekršio dogovoreno korištenje, u smislu količine ili							
(2) Mogla bi da se pojavi kontroverza među farmerima koja bi dovela do usporavanja pripremanja i/ili implementacije potprojekata.								
OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA								
(1) Konkurencija za vodu mogla bi da se poveća na lokalnom nivou, iako se ne očekuju nikakvi veći problemi, imajući u vidu skromne količine vode koja								

<p>bi bila uzeta i činjenicu da uzimanje vode za navodnjavanje poljoprivrede ima određena prava prvenstva.</p> <p>(2) Elite bi mogle da zauzmu objekte za navodnjavanje.</p>	<p>kvaliteta.</p> <p>(2) Farmeri u BiH uopšte svoje potrebe izražavaju na glasan i artikulisan način i u opštem slučaju su sposobni da se zajedno dogovore o strukturi i radu UKV. Međutim, konsultacije sa farmerima koji imaju farme manjeg obima otkrile su da udruženja nemaju pristup uključivanja svih i aktivnog učestvovanja, a u RS će postojati potreba da se upravlja očekivanjima farmera sa manjim farmama i da im se obezbijede neophodne projektne koristi tako da se oni ne osjećaju isključenima. U okviru projekta sprovodi se angažman sa svim farmerima na samom početku (uz doseganje do farmera sa malim farmama), sa ciljem traženja posvećenosti, zastupljenosti, glasnog izražavanja stavova i aktivnog učešća. Finansiranje za potprojekte uslovljeno je spremnošću za uspostavljanje transparentnih i inkluzivnih udruženja UKV, u kojima se većina farmera opredjeljuje za usluge i preuzima obavezu da plaća naknade, uz određene rezerve i motivacione faktore za one koji nisu u stanju da plaćaju naknade.</p>							
<p>4.3 Rizici vezani za program i donatora</p>	<p>Rejting</p>	<p>Nizak</p>						
<p>Opis:</p>	<p>Upravljanje rizikom:</p>							
<p>Postoji rizik od kašnjenja u pripremanju i odobravanju regulatornog okvira i detaljnih smjernica za uspostavljanje UKV. Te za povrat troškova na programski način.</p> <p>OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA Određeni stepen rizika je prisutan; međutim, imajući u vidu visoke nivoe posvećenosti i napredovanja u toku protekle godine (za što se očekuje da će biti nastavljeno u toku implementacije projekta), taj rizik sa smatra malim. Širi okvir politika je u dovoljnoj mjeri povoljan.</p>	<p>Određeni dio regulatornih aktivnosti je završen ili je u toku. Tim Svjetske banke će pružiti podršku Zajmoprimcu u identifikaciji nepopunjenih oblasti u regulatornom okviru, a podržaće i pripremanje boljeg okvira. Takođe, institucionalni dizajn će se učiniti solidnijim, kako bi se nadoknadila nepopunjena mjesta.</p>							
<p>4.4 Monitoring rezultata i održivost</p>	<p>Rejting</p>	<p>Umjeren</p>						
<p>Opis:</p>	<p>Upravljanje rizikom:</p>							
<p>(1) Implementacione agencije nisu sposobne da implementiraju projekt ove veličine i upravljaju njime.</p> <p>(2) Efektivnost može biti odgođena.</p> <p>(3) Izgradnja sistema navodnjavanja može biti podložna kašnjenjima u fazama pripremanja i implementacije projekta.</p> <p>OBJAŠNJENJE ZA REJTING RIZIKA</p> <p>(1) Ovo je prvi projekt navodnjavanja koji finansira Svjetska banka, što bi moglo da dovede do naprežanja kapaciteta vlade. U isto vrijeme, raniji slični manji projekti uspješno su završeni. Ipak, nekoliko pitanja bi moglo da dovede do umjerenih rizika.</p> <p>(2) Entiteti su spori u završavanju pripremanja, a entiteti i parlamenti sporo odobravaju projekat.</p> <p>(3) Kapaciteti za ocjenu zaštitnih mehanizama i mjera ublažavanja mogu se pokazati ograničenima za kompleksnije slučajeve.</p>	<p>(1) Ranija iskustva su bila pozitivna; međutim, u okviru projekta će se ojačati implementacione agencije u smislu projektnog monitoringa, evaluacije i izvještavanja. Postojeće osoblje u jedinicama za navodnjavanje implementacionih agencija je bilo adekvatno za prethodni nivo aktivnosti; međutim, za povećan nivo aktivnosti osoblje će biti prošireno i ojačano. Veličina projekta i tempo implementacije bili bi određeni na osnovu kapaciteta agencija. Adekvatno osoblje u jedinicama za navodnjavanje agencija moglo bi se proglasiti preduslovom.</p> <p>(2) Stepem posvećenosti entiteta i aktera i učesnika u procesu je visok. Budžet za pripremanje projekta za 2011. godinu je osiguran, a sporazumi sa Svjetskom bankom su unaprijed postignuti u vezi sa ključnim institucionalnim pitanjima i pitanjima vezanim za izvodljivost. Odlaganje efektivnosti, koje je uobičajeno za projekte u BiH, biće uzeto u obzir u odnosu na rasporede za implementaciju / isplate. Projekt uključuje 4 sistema koji treba da budu „spremni za gradnju“ do datuma efektivnosti projekta, a agencije će razmotriti avansne nabavke prije potpisivanja kredita. Međutim, politička pat pozicija bi mogla da uspori ili parališe donošenje odluka, što je teško ublažiti.</p> <p>(3) Investicije u navodnjavanje će dovesti do inicijalizacije politika zaštitnih mehanizama Svjetske banke. Projektni tim će blisko saradivati sa stručnjacima za zaštitne mehanizme vlade i Svjetske banke sa ciljem potpune ocjene rizika od kašnjenja i sa ciljem razvoja odgovarajućih strategija za ublažavanje rizika.</p>							
	<p>Odgovornost:</p>	<p>Klijent</p>	<p>Faza:</p>	<p>Pripremanje</p>	<p>Datum dospjeća:</p>		<p>Status:</p>	<p>U toku</p>

4.5 Ostalo (Opciono)	Rejting						
Opis:	Upravljanje rizikom:						
NA							
	Odgovornost:		Faza:		Datum dospjeća:		Status:
4.6 Ostalo (Opciono)	Rejting						
Opis:	Upravljanje rizikom:						
	Odgovornost:		Faza:		Datum dospjeća:		Status:
5. Ukupni rizik							
Rejting rizika za pripremanje projekta:	Umjeren	Rejting rizika za implementaciju projekta:	Umjeren				
Opis:	Opis:						
<p>U konceptualnoj fazi, tim Svjetske banke je predložio kolosijek I zbog toga što su rizici standardni, nisu novi, dobro su identifikovani i takvi da se njima može upravljati. Iako je ovo prvi projekat navodnjavanja za BiH, postoje prethodna iskustva, između ostalog i sa implementacionim agencijama. Agencije i akteri i učesnici u projektu su relativno dobro pripremljeni i snažno posvećeni projektu. Pošto su sve aktivnosti ograničene na odgovarajuće teritorije entiteta, nije bilo moguće identifikovati nijednu odliku dizajna projekta za koju je vjerovatno da će izazvati političke ili druge kontroverze i koja bi predstavljala veći rizik. Ipak, to ne bi trebalo da se protumači kao da ukazuje na to da je projekat „jednostavan“, a budžet za SPN bi trebalo da ostane na normalnom nivou, pošto IDP predstavlja prvu operaciju navodnjavanja za cijelu zemlju u BiH. Do faza pred-procjene i procjene, tim je pripremio paket dokumenta PAD, uzimajući kao pretpostavku da se radi o projektu kolosijeka II, sa rizikom vezanim za pripremanje projekta koji je nizak-do-umjerenog.</p>		<p>Ukupni rejting rizika vezanog za implementaciju je umjeren, vođen vjerovatnoćom. Ekonomski temelji za projekat su solidni, a postepeno prilagođavanje poljoprivrednih politika BiH sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom (CAP) EU će da dodatno stvore dugoročne povoljne aranžmane, tržišta i lance vrijednosti koji će da budu korisni za investiranje u navodnjavanje. Ipak, pošto ti reformski procesi i pojavljivanje i konsolidovanje tržišta mogu da budu ometani i varijabilni, moguće je da finansijski motivacioni faktori za navodnjavanje određenih usjeva ili određenih lokacija budu privremeno pod uticajem toga. Jedan od glavnih rizika odnosi se na slabu saradnju između entiteta na političkom nivou, što ima potencijal da parališe donošenje odluka na nivou entiteta. Sa druge strane, iskustva pokazuju da na tehničkom i operativnom nivou agencije zaista razmjenjuju iskustva i saraduju, te ostvaruju napredak zbog toga što su fleksibilne. Pored toga, uspješna implementacija projekta ne zavisi posebno od odluka ili intervencija na državnom nivou. Ukupno gledano, institucionalni aranžmani, kapacitet za implementaciju i spremnost su zadovoljavajući, iako će se u vezi sa određenim regulatornim pitanjima, kao što je uspostavljanje UKV i povrat naknada za navodnjavanje tražiti postizanje sporazuma sa zajmoprimcem o jačanju regulativa. Uopšte gledano, na nivoima implementacionih agencija, lokalnih vlada i farmera, osnovni rizik za projekat IDP vezan je za određeni nedostatak iskustava i kapaciteta u određene zadatke, kao što su: (i) projektovanje i supervizija radova, i (ii) O&M poslije izgradnje. Vjerovatno je da će to stvarati redovne, ali rješive, izazove u toku implementacije, koji će biti ublaženi kroz: (i) angažman farmera i opština u ranim fazama izbora opcije za projektovanje, te osiguravanje pisama o preuzimanju obaveza u pisanom obliku unaprijed, vezano za O&M (već urađeno do ocjene projekta); i (ii) obezbjeđivanje izgradnje kapaciteta paralelno uz rad u toku implementacije, kroz komponentu 2 za farmere / UKV (te kroz TA za projektovanje i superviziju u okviru komponente 1, za ministarstva zadužena za vode i lokalna komunalna preduzeća).</p>					
Informacije koje se ne objavljuju na a na koje se upravi ukazuje pažnja (Opciono)							
Komentari:							

Aneks 5: Plan za podršku implementaciji

Kapacitet klijenta za implementaciju

1. **Centralni nivo u Sarajevu (FBiH-PIU) i Banjoj Luci (RS-APCU).** Dvije PIU se nalaze na udaljenosti od nekoliko sati vožnje od ciljnih SP, pa prema tome mogu da implementiraju komponentu 1 (oko 12 ugovora za radove / robu prema metodu ICB, 1-2 po SP) u smislu detaljnog projektovanja, supervizije i povjereničkih aktivnosti. Pri tome će imati podršku jedne velike konsultantske firme (koja će obezbjeđivati projektovanje i superviziju za komponentu 1 i tehničku podršku / obuku za komponentu 2) ili nekoliko konsultantskih firmi, uzimajući u obzir fazni pristup i geografski raspršene lokacije sistema navodnjavanja, te oko 12-15 pojedinačnih nacionalnih / međunarodnih konsultanata (kroz komponentu 3) uključujući (1) 5-7 konsultanata za svaku PIU (tj. menadžer PIU, PS, FMS, inženjer za vode / hidrologiju; M&E uključujući zaštitne mehanizme / EMP); (2) nekoliko lokalnih konsultanata (za savjetodavne usluge) za 3 terenske jedinice koje će uspostaviti FMPVŠ FBiH (vidjeti u nastavku teksta).

2. **Decentralizovani nivo:** Savjetničke aktivnosti za navodnjavanje i aktivnosti za formiranje / kapacitete UKV u okviru komponente 2 u SP biće implementirane uz pomoć postojećih terenskih jedinica za savjetodavne aktivnosti MPŠV RS, te podržane kroz stvaranje 3 terenske jedinice za FMPVŠ FBiH koje će biti locirane u blizini 6 ciljnih SP u FBiH. Te terenske jedinice će pružati podršku za sve terenske aktivnosti u okviru projekta IDP, uključujući pomoć za 2 konsultanta za M&E vezano za pristupanje podacima sa terena i ispitivanje farmera i indirektnih korisnika (lanca vrijednosti). Ugovor za konsultantsku firmu za projektovanje i superviziju (komponenta 1) mogao bi da predviđa unakrsnu podršku za komponentu 2, pošto će TOR za taj ugovor da uključuje TA / obuku za savjetničke aktivnosti za navodnjavanje za UKV, te tehničku podršku vezanu za politike reforme navodnjavanja za dva resorna ministarstva (pri čemu su obje TA dio komponente 2). Ako ta firma bude nacionalna, umjesto međunarodne, PIU će ju ojačati zapošljavanjem nekoliko međunarodnih pojedinačnih konsultanata (posebno vezano za relativno nove teme: IAS i politike upravljanja vodama).

3. **Odobranje isplata i nabavki:** za svako entitetsko ministarstvo, MFT će da otvori: dva označena računa (DA) za primanje avansa sredstava IDA-e (ili za nadoknađivanje SOE) i dva računa za primanje doprinosa iz kontribucija entiteta / opština / UKV. Potpisnici aplikacija za povlačenje biće i direktori PMU i ključni zvaničnici ministarstava, dok će se odobrenja za tendere i ugovore u okviru nabavki dobijati od zvaničnika ministarstva. Napredovanje radova ili snabdijevanje robom / opremom zajednički će nadzirati osoblje PIU i ministarstava; a isti će i da su-potpisuju sertifikate o prihvatanju radova / opreme i sertifikate o učinku nakon jedne godine.

Plan podrške za implementaciju

4. Tim Svjetske banke će nakon što se projekt IDP proglasi efektivnim održati radni seminar za pokretanje implementacije. Nakon toga će Svjetska banka organizovati polugodišnje misije supervizije na terenu.

5. Koordinacija supervizije za projekt IDP sa drugim misijama: Misije za superviziju projekta IDP sa vremena na vrijeme bi se koordinirale sa misijama za druge tekuće projekte koji saraduju sa istim ministarstvima u RS i FBiH. Misije za nabavke, FM i zaštitne mehanizme za projekat IDP mogle bi se sprovoditi kao dio periodične podrške za povjerenička pitanja koja se sprovodi istovremeno za sve operacije u svim sektorima Svjetske banke u BiH (PS, FMS i stručnjak za životnu sredinu rade u rezidentnoj kancelariji u zemlji). Izuzetak od toga odnosio bi se na radni seminar za pokretanje projekta, misije za MTR i ICR, za koje je vjerovatno da će im cijeli projektni tim prisustvovati zajedno. Prethodni pregledi nabavki biće tekući, dok će naknadni pregledi da se sprovode na godišnjem nivou.

6. Tim Svjetske banke će pružiti podršku PIU pri pripremanju nacrtu TOR-a za konsultante za M&E, a PIU će da koriste projektni MIS za praćenje napredovanja implementacije projekta. Što se tiče zaštitnih mehanizama, Klijent će pažljivo pratiti implementaciju EMF, preko sljedećeg:

- i. Osiguravanja da su EMP za konkretne SP pripremljeni na vrijeme i objavljeni kroz javne konsultacije za sve nove lokacije, u skladu sa EMF ili uz korištenje liste pitanja za EMP umjesto toga.
- ii. Svi EMP će biti uključeni u odgovarajuće tenderske dokumente, kako za izgradnju, tako i za nadzor. Ugovori za izgradnju i superviziju će uključivati odredbe koje obavezuju zaposlenu stranu da implementira mjere EMP i/ili da ih nadzore, uz dostavljanje adekvatnih izvještaja Klijentu i, prema tome, Svjetskoj banci.
- iii. Stručnjak za životnu sredinu Svjetske banke će sprovoditi redovnu podršku implementaciji i superviziju implementacije EMF, uz dostavljanje komentara i inputa direktno Klijentu, uključujući terenske posjete i provjere na licu mjesta, kako se izvođačima, tako i sa nadzorom, u toku tekućih radova,

I. Šta će predstavljati osnovni fokus u smislu podrške u toku implementacije projekta

Vrijeme	Fokus	Potrebne vještine	Procjena resursa	Uloga partnera
Prvih dvanaest mjeseci	Početak implementacije: <ul style="list-style-type: none"> • Podrška za implementaciju 4 pilot sistema • Priprema za fazu 2 (4-5 dodatnih sistema) • Uspostavljanje M&E 	<ul style="list-style-type: none"> • Projektno upravljanje • Operativne vještine • Vještine navodnjavanja • Vještine ruralnog razvoja • FM • Nabavke • Zaštitni mehanizmi za životnu sredinu i socijalna pitanja • M&E 	120.000 USD/godišnje	NA
12-48. mjesec	Implementacija druge i treće faze sistema navodnjavanja: <ul style="list-style-type: none"> • Podrška za implementaciju 9 sistema • M&E 	<ul style="list-style-type: none"> • Projektno upravljanje • Operativne vještine • Vještine navodnjavanja • Vještine ruralnog razvoja • FM • Nabavke 	100.000 USD/godišnje	NA

		<ul style="list-style-type: none"> • Zaštitni mehanizmi za životnu sredinu i socijalna pitanja • M&E 		
Ostalo	<ul style="list-style-type: none"> • Projektovanje TA • Institucionalno jačanje (UKV, O&M, određivanje naknada itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Stručnjak za projektovanje navodnjavanja • Stručnjak za institucionalno jačanje (UKV, O&M, te tarife) 	30.000 USD	NA

Aneks 7: Ekonomska i finansijska analiza

Pozadina

1. Ekonomska i finansijska analiza je pripremljena na potprojekte (SO) Goražde (FBiH) i Novo Selo (RS), pošto su to dva reprezentativna SP u projektu IDP i dva od četiri prioriteta SP. U okviru komponente 1 finansiraće se implementacija infrastrukture za navodnjavanje i odvodnjavanje (I&D) u oko 12 SP, od čega će po 6 biti locirano u RS i FBiH. SP se biraju sa liste potencijalnih SP koje su identifikovala i pripremila resorna ministarstva dvaju entiteta, a svi su locirani na postojećem poljoprivrednom zemljištu koje je u prošlosti bilo snabdjeveno navodnjavanjem. Osnovne aktivnosti uključuju rehabilitaciju, sa određenim stepenom rekonstrukcije, unapređivanja i modernizacije, samo za glavne i sekundarne dijelove sistema navodnjavanja. Određivanje stepena prioriteta SP treba da bude zasnovano na skupu kriterijuma, uključujući ekonomsku i finansijsku izvodljivost, okolišnu i institucionalnu održivost, jasno riješene vlasničke odnose nad zemljištem, te stepen spremnosti za implementaciju. Četiri prioriteta SP su izabrani za finansiranje u toku prve godine, za koje su projekti pripremljeni na nivou koji je spreman za raspisivanje tendera. Lista potencijalnih SP za drugu fazu (8-9 SP), koji bi mogli da budu podržani, inicijalno je identifikovana, ali će konačna lista biti finalizirana u toku implementacije.

2. U okviru komponente 2 entitetima će se pomoći sa dobrim praksama projektovanja sistema navodnjavanja, savjetodavnim uslugama za navodnjavanje (IAS), upravljanjem navodnjavanjem na osnovu aktivnog učešća korisnika (PIM), te pripremanju regulatornog okvira za I&D u oba entiteta u skladu sa direktivama za vodu EU. Biće obezbjeđena podrška za grupe krajnjih korisnika, uključujući postojeće poljoprivredne zadruge, ili UKV zasnovanim na hidrološkim granicama koja će biti formirana u okviru projekta. PIM uključuje uspostavljanje transparentnog sistema naplate naknada i izvještavanja o plaćanju za navodnjavanje koji će obezbjeđivati godišnje izvještaje za godišnje skupštine svakog udruženja UKV. Uvođenje novih tehnologija koje promovisu efikasnost u korištenju vode (navodnjavanje kapanjem i prskalicama sa niskim pritiskom) će biti promovisano, a farmerima će biti data podrška u njihovim nastojanjima da unaprijede investicije na farmama. IAS uključuje pomaganje farmerima da dobiju pristup kreditima i/ili programima subvencija. Za obje komponente se očekuje da će uvesti razvoj poljoprivredne proizvodnje u projektnim područjima. Korisnici će uključivati, prije svega, komercijalne farmere i posjednike manjih imanja koji rade na nivou koji je nešto iznad zadovoljavanja potreba porodice za hranom, ali koji su spremni da pređu na komercijalniji način poslovanja ako bi se voda za navodnjavanje mogla učiniti dostupnom, čime bi se smanjio rizik koji donose sušna ljeta.

3. Ekonomska i finansijska analiza je pripremljena za dva od četiri potprojekta koji treba da budu finansirani u toku prve faze: (i) SP Goražde, koji je u FBiH identifikovan kao možda najskuplji projekt (u smislu investicija po hektaru), koji uključuje farmere sa veoma malim i raspršenim farmama uz obale rijeke Drine, jugozapadno od grada Goražde¹⁸, sa neto površinom koja se može navodnjavati od oko 150 hektara; i (ii) SP Novo Selo, koji je lociran u opštini Bijeljina, u kom se koristi podzemna voda iz sliva rijeka Save i Drine i koji predstavlja jedan od pet potprojekata sa prioriteta u RS koji su izabrani za podršku u okviru projekta IDP.

---

¹⁸ Područje SP Goražde locirano je u Opštini Foča-Ustikolina u Bosansko-podrinjskom kantonu.

Potprojekat Goražde

4. U SP Goražde će investicije da se odnose na instalaciju šest dijeljenih pumpnih stanica, rezervoara vode i ukopanih PVC cijevi za prenos vode, te obezbjeđivanje skretnica (hidranata) za grupe farmera. Ukupna bruto oblast koja će imati koristi od projekta iznosiće oko 200 do 300 hektara, u području na kom je duži niz godina navodnjavanje sprovedeno individualno pomoću uređaja za navodnjavanje manjeg obima. Međutim, ograničena dostupnost prikladnog zemljišta, nedostatak finansiranja za investicije, te previranja u toku rata u BiH, usporila su razvoj poljoprivredne proizvodnje. Postojeće lokalne zadruge su razvile dobar pristup za tržišta u Sarajevu za visokokvalitetno voće svojih članova. Mnogi farmeri uzgajaju voće u plastičnim staklenicima koji mogu da daju do 3 berbe godišnje, dosežući do tržišta u ranoj sezoni, kada prevladavaju više cijene. Trenutno se navodnjava samo 20 hektara u tom području, a postojeći sistemi su na pojedinačnoj osnovi. Oblast je obrađena oko 70% - najvećim dijelom se zaliva kišom – a prinosi su daleko ispod mogućih, zbog nestašica vode. U toku posljednjih 5 godina instalirano je gotovo 200 staklenika (svaki sa površinom od 100 kvadratnih metara), pošto su farmeri počeli da shvataju potencijale koji postoje u oblasti.

5. Potražnja za vodom u sistemu navodnjavanja u Goraždu potpuno će se zadovoljavati iz rijeke Drine, jedne od najvećih pritoka rijeke Save. Maksimalna potražnja za navodnjavanjem (u periodu od jula / srpnja do septembra / rujna) preusmjerila bi samo količinu vode koja odgovara manje od 1% najnižih evidentiranih nivoa protoka rijeke. Farmeri će biti dodatno organizovani u UKV, u vezi sa čim je već ostvaren određeni napredak. Unapređen pristup sistemima navodnjavanja i pouzdaniji sistemi navodnjavanja omogućit će farmerima da povećaju intenzitet svoj uzgoja usjeva i da uzgajaju širi spektar usjeva povrća i voća, pošto mikroklima u oblasti nudi značajne prednosti. Za prosječne prinose se očekuje da će se povećati za oko 50%, a za one farmere koji nisu imali pristup vodi, to povećanje bi moglo da iznosi i 2 do 3 puta u odnosu na tekuće nivoe. Pošto su farme manje veličine, očekuje se određeni stepen konsolidacije zemljišta, kao i razvoj tržišta najma za zemljište.

6. Ukupni kapitalni troškovi za razvoj SP u Goraždu procijenjeni su na 3,0 miliona KM (20.000 KM / ha, 13.330 USD / ha), a područje pod navodnjavanjem bi bilo povećano sa 20 hektara na 150 hektara, od čega bi koristi imalo oko 375 farmera, sa prosječnom veličinom farme od 0,4 hektara. Za namjene ove finansijske i ekonomske analize, usjevi koji se razmatraju za scenarije „sa“ i „bez“ projekta su isti kao oni koji se sada uzgajaju, pošto su ti usjevi dobro prilagođeni na područje. Oni uključuju visokovrijedne usjeve (krompir, povrće i voće). To popločava put ka postizanju dobrih rezultata iz predloženih investicija. Kako farmeri budu počeli da ostvaruju više povrate sa dijeljenim i unapređenim sistemom, oni će nastaviti da investiraju u tehnologije koje štede vodu (prskalice, navodnjavanje kapanjem itd), što će im omogućiti da obrade veći procent svog zemljišta.

7. **Modeli usjeva** za relevantne usjeve pripremljeni su tako da pokazuju scenarije i „sa“ i „bez“ projekta, koji se razlikuju po očekivanim prinosima i troškovima proizvodnje, kako navodnjavanje bude postajalo dostupno i pouzdano, te kako se u okviru druge komponente projekta IDP bude pružala podrška za kapacitete opština i kantona koji učestvuju u projektu za rješavanje pitanja modernizacije praksi navodnjavanja, te razvoj i jačanje UKV i zadruga, sa ciljem podrške upravljanju vodama, proizvodnji i iznošenju na tržište. Rezultujući neto prihod prije i nakon oduzimanja troškova rada daje procjenu inkrementalnih koristi za porodice koje bi se postigle sa relevantnim usjevima nakon što projektna unapređenja postanu operativna. Detaljne tabele 1 i 11 u Prilogu 1 (projektna dokumentacija) ilustruju 11 usjeva koji su

razmatrani za potrebe analize. Tabela 1 u nastavku prikazuje osnovne rezultate koji se dobijaju korištenjem tržišnih cijena na izlazu iz farmi iz 2011. godine. Kolone za scenario „bez projekta“ pokazuju tekuću situaciju, a kolone za scenario „sa projektom“ pokazuju prosječne očekivane rezultate. Zbog očekivanog povećanja prinosa od 6 do 67 procenata, neto prihod po hektaru povećao bi se od 36 do 664 procenta

8. Očekivani prosječni unapređeni prinosi i povrati koji su prikazani u tabeli 1, zajedno sa određenom dodatnom diversifikacijom sa kultura žitarica i stočne hrane ka većem udjelu voća i povrća, predstavljaju osnovu za procjenu finansijskih i ekonomskih koristi predloženih investicija, usmjerenih na poboljšavanje produktivnosti farmerskih aktivnosti koje predstavljaju osnovu za život većine ruralnih porodica u oblasti.

Tabela 1. Prosječan prinos i prihod po usjevu, izazvan projektnim unapređenjima u Goraždu

Usjev / aktivnost	Prinosi od usjeva / aktivnosti (kg/ha)			Prihod nakon troškova rada (KM/ha)		
	Bez projekta	Sa projektom	Povećanje u %	Bez projekta	Sa projektom	Povećanje u %
1. DJETELINA	5,5	8.0	45	305	1.200	293
2. PŠENICA	3,2	4.5	41	36	275	664
3. KROMPIR	18	25.5	42	2.100	5.100	142
4. KUKURUZ	4,5	7.5	67	220	300	36
5. ZELENE PAPRIKE (NA NJIVI)	10	15	50	1.410	4.225	200
6. PARADAJZ (NA NJIVI)	11	15	36	2.200	3.600	64
7. ZELENE PAPRIKE (U STAKLENIKU)	10	15	50	3.010	8.260	174
8. PARADAJZ (U STAKLENIKU)	11	15	36	3.880	7.130	83
9. JABUKE (POSTOJEĆE)	22	32	45	4.820	11.340	135
10. MALINE	6,7	7	6	2.980	6.240	109
11. GROŽDE (NOVI VOĆNJAK)	-	16	-	-	8.040	-

Napomena: Povećanja prinosa predstavljaju procjene zasnovane na periodu razvoja od tri godine nakon implementacije projekta; tj. povećanje od 45 procenata povlačilo bi godišnji rast prinosa od oko 15 procenata svake godine za svaku od tri godine nakon završetka projektnih radova.

9. **Modeli farmi** u kojima se kombinuju tipični uzorci usjeva za područje Goražda pripremljeni su tako da predstavljaju postojeće sisteme ruralnih domaćinstava, te sa ciljem ocjenjivanja finansijskog uticaja projekta. Nivoi proizvodnje prije i nakon razvoja struktura navodnjavanja rezultuju u povećanjima bruto prihoda i troškova proizvodnje. Modeli takođe uključuju porodične prihode od penzija i zapošljavanja izvan farme, sa ciljem procjenjivanja očekivanog uticaja na ukupni neto prihod domaćinstva (vidjeti detaljne budžete farmi u projektnoj dokumentaciji, tabele 12-14). U sljedećoj tabeli dat je sažeti pregled očekivanih rezultata za tipične korisnike u području SP.

Tabela 2. Modeli farmi: Očekivana povećanja prihoda (u KM po farmi)

Tipični modeli farmi u ciljnim područjima	Neto prihod farmera		Povećanje prihoda	Povećanje prihoda u %
	Bez projekta	Sa projektom		
Farme manjeg obima koje uzgajaju ratarske usjeve	2.282	5.345	3.063	134
Farme manjeg obima koje uzgajaju krompir, stočnu hranu i staklenike	6.003	11.710	5.707	95
Farme manjeg obima koje uzgajaju sa voćem i povrćem	3.853	5.964	2.111	55

10. Tabela pokazuje da bi projektna unapređenja omogućila povećanja prihoda domaćinstava za oko 55 do 134 procenta, u zavisnosti od veličine farme i uzoraka usjeva. *Modeli domaćinstava potvrđuju finansijsku izvodljivost projektnih intervencija i značajan uticaj koje bi razvoj navodnjavanja mogao da ima na prihode korisnika.*

EKONOMSKA ANALIZA I ANALIZA OSJETLJIVOSTI

11. Za ekonomsku analizu uzeta je pretpostavka da bi se površina pod usjevima povećala sa 120 na 140 hektara, a da bi površina obuhvaćena navodnjavanjem bila povećana sa 20 na 140 hektara, zauzimajući površine koje su ranije zalivane kišom. Očekuje se i da će investicije uvesti određeni dodatni stepen diversifikacije sa tradicionalnih ratarskih usjeva kao što su pšenica i stočna hrana, ka voću i povrću. Za pretpostavke je uzeta konzervativna stopa diversifikacije, imajući u vidu da mnogi farmeri nemaju finansijske uslove ili kapacitete da investiraju u nove voćnjake. U sljedećoj tabeli, tabeli 3, pokazuju se umjerene promjene uzorka usjeva za koje se za namjene ove ocjene pretpostavlja da su izvršene.

Uzorak usjeva za Goražde

Tabela 3

	Bez projekta		Sa projektom		Stopa diversifikacije
	ha	%	ha	%	
Ratarski usjevi	50	42%	30	21%	60%
Stočna hrana	20	17%	10	7%	
Pšenica	15	13%	10	7%	
Kukuruz	15	13%	10	7%	
Korjensko povrće i povrće sa njiva	60	50%	90	64%	150%
Krompir	20	17%	30	21%	
Paradajz	20	17%	30	21%	
Zelene paprike	20	17%	30	21%	
Povrće iz staklenika	4	3%	8	6%	200%
Paradajz	2	2%	4	3%	
Zelena paprika	2	2%	4	3%	
Voće / voćnjaci	6	5%	12	9%	200%
Maline	1	1%	2	1%	
Jabuke i druge voćke	5	4%	10	7%	
UKUPNO	120		140		117%
Od čega, nakon navodnjavanja	20		140		700%

12. U tabeli 4 prikazan je agregatni ekonomski budžet za potprojekt za područje Goražda. *Ukupna ekonomska stopa povrata (ERR) procijenjena je na 16,3 procenta, a neto sadašnja vrijednost iznosi 685.000 KM (456.667 USD), uz korištenje diskontne stope od 12 procenata.* U analizi su razmatrani troškovi i koristi iz perspektive zemlje. Troškovi i koristi su vrednovani prema tržišnim cijenama, zbog toga što postoji veoma malo značajnih tržišnih distorzija u cijenama poljoprivrednih proizvoda u BiH. Faktor konverzije cijena iz sijenke korišten je samo za projektne investicije (0,83), što odgovara prosjeku od 17 procenata poreza koji se uključuje na sve investicije.

Model za potprojekt Goražde
EKONOMSKI BUDŽET (AGREGATNO)

Tabela 4

(u hiljadama KM)

	Bez projekta		Sa projektom						
	1	3 do 20	1	2	3	4	5	6	9 do 20
Osnovna proizvodnja									
Voće	80.8	88.7	80.8	84.8	91.8	112.3	145.3	168.9	267.5
Krompir	147.0	176.4	147.0	161.7	177.6	246.2	333.8	366.5	374.9
Povrće	419.8	464.0	419.8	441.9	491.4	695.9	931.2	1,009.9	1,032.0
Usjevi	75.5	83.1	75.5	79.3	91.5	87.8	72.2	74.4	74.4
Pod-suma za osnovnu proizvodnju	723.1	812.1	723.1	767.6	852.3	1,142.2	1,482.4	1,619.6	1,748.7
Proizvodni troškovi									
Investicije									
Investicije u rehabilitaciju / unapređivanje	-	-	50.0	1,266.1	448.8	249.1	-	-	-
Institucionalno jačanje i TA	-	-	8.5	234.3	76.3	42.3	-	-	-
Upravljanje projektom	-	-	3.5	93.0	31.4	17.4	-	-	-
Investicije na farmama	-	-	-	29.9	96.3	81.3	16.6	6.6	-
Pod-suma za investicione troškove	-	-	62.0	1,623.2	661.0	408.4	53.1	13.6	-
Operativni troškovi	444.1	485.8	444.1	464.9	500.6	616.6	731.3	746.4	775.9
ODLIVI	444.1	485.8	506.0	2,088.1	1,161.7	1,025.1	784.4	759.9	775.9
Gotovinski tok	279.1	326.4	217.1	-1,320.5	-309.3	117.2	698.0	859.7	972.8

IRR = 16,3%, NPV = 684,81

13. Kao što se može vidjeti iz tabele 3, investicije izvan farmi u okviru projekta IDP dosegle bi nivo od 3 miliona KM. Investicije na farmama koje bi izvršavali korisnici procjenjuju se na nivo od oko 300.000 KM. Očekuje se da će godišnja vrijednost proizvodnje u oblasti biti povećana dvaput, sa oko 812.000 KM na 1.75 miliona KM. Sprovedena je analiza osjetljivosti na negativne faktore: (i) viši investicioni troškovi, i (ii) smanjenje nivoa diversifikacije, i ta analiza je pokazala sljedeće rezultate:

- Ako bi svi investicioni troškovi iznosili 20 procenata više od procijenjenog nivoa od 3,3 miliona KM (uključujući 3 miliona KM finansiranih iz projekta), ERR bi mogao da se smanji na 13,4 procenta.
- Kada bi diversifikacija usjeva bila smanjena na 50% nivoa koji se procjenjuje, ERR bi mogao da se smanji na 12,5 procenata.
- Kada bi se oba ta negativna događaja desila istovremeno, ERR bi mogao da padne na 9,8 procenata.

14. Na osnovu ekonomske i finansijske analize i analize osjetljivosti, rezultati koji su predstavljeni za SP Goražde, koje predstavlja najskuplji SP od onih koji će se finansirati u okviru projekta IDP, pokazuju da se može zaključiti da za planirane investicije projekta IDP postoji visoka vjerovatnoća da će izazvati značajan razvojni uticaj.

Potprojekat Novo Selo

15. Ovaj sistem lociran je u Opštini Bijeljina, u većinom ravnom i plodnom području, sa prosječnom visinom od 90 metara, koje se nalazi na krajnjem dijelu sjeveroistočne BiH. Bruto površina iznosi 693,30 hektara, dok neto površina za navodnjavanje iznosi 622 hektara. Iako je sistem navodnjavanja još u funkciji, neophodne su investicije za prevazilaženje šteta koje su rezultat dugog niza godina rata i nedostatka adekvatnog održavanja. Zemljište na kojem se

planira rekonstrukcija sistema navodnjavanja je u državnom vlasništvu i njime trenutno upravlja farma „Semberija“ koja ima petnaestogodišnji ugovor o najmu.

16. Poljoprivredna proizvodnja u regionu orijentisana je ka pašnjacima i proizvodnji usjeva za zadovoljavanje potražnje lokalne industrije. Iako se uzgajaju razni usjevi, njihov spektar i prinosi su ograničeni zbog stresa vezanog za vodu i slabog navodnjavanja. Prinosi glavnih usjeva su niži od onih koji bi mogli da se dosegnu uz adekvatno nadopunjujuće navodnjavanje. Glavni usjev je stočna hrana (20%), dok proizvodnja žitarica zauzima najveći dio preostalih površina u potprojektnom području (pšenica, ječam, kukuruz, soja i suncokret). Uzgaja se i kukuruz za ishranu stoke. Vezano za proizvodnju povrća, česti su grašak i grah za preradu. Uprava preduzeća je u novijem periodu postigla sporazume sa predstavnicima kompanije „Sava Semberija“, prerađivača iz Bijeljine, vezano za snabdijevanje graškom i grahom, što bi moglo da dovede do diversifikacije proizvodnje i uzgoja na lokaciji potprojekta.

17. Sistemi navodnjavanja u području Novo Selo snabdijevaju se vodom iz podzemnih izvora i iz relativno jednostavnog sistema sa velikim mašinama za lateralno navodnjavanje koje se snabdijevaju vodom iz plitkih bunara uz korištenje podzemne vode iz 18 bušenih bunara, promjera 315 mm i dubine od 6 do 8 metara. Udaljenost između bunara varira od 100 do 200 metara. Voda se pumpa iz bušotina pomoću malih pumpi koje rade na dizel i koje su povezane sa mašinama za navodnjavanje fleksibilnim polietilenskim cijevima, promjera 150 mm i dužine 100 metara. Mašine za navodnjavanje rade pomoću električnog generatora koji je povezan za mašine. Nakon što mašina dosegne limit koji omogućava fleksibilna cijev iz jednog bunara, cijeli sistem prenosivih pumpi i cjevovoda mora se prenijeti na novi bunar, što zahtijeva znatan vremenski period i dovodi do smanjenja stope efikasnosti mašina za navodnjavanje.

18. Da bi se cijela površina obuhvatila navodnjavanjem koristi se 13 lineranih mašina, ali samo njih šest je sada u funkciji. Cijela oblast se trenutno navodnjava, ali je to daleko od optimalnog nivoa, što ima negativan uticaj na prinose. Linearni sistem navodnjavanja radi sa relativno niskim pritiskom (~2.0 kg/m²), a sistem rotacije u sedam dana primjenjuje se u periodima najveće potražnje za navodnjavanjem. Sada se procjenjuje da je manje od 50% zemljišta obuhvaćenog sistemom pokriveno navodnjavanjem, koje nije sasvim adekvatno. Veliki problem vezan je za nedovoljan broj mašina za navodnjavanje, kao i za troškove i vrijeme koje je neophodno za snabdijevanje mašinerije vodom.

19. Na osnovu projekta revitalizacije i modernizacije sistema navodnjavanja za Novo Selo, opština Bijeljina je u oktobru / listopadu 2011. godine sa institutom „Zavod za vodoprivredu“ Bijeljina pripremila dokument o zahtijevanim količinama vode za navodnjavanje, na osnovu usvojenog normativa za navodnjavanje od 30 mm sa 9-dnevnim turnusima za neto navodnjavanu površinu od 622 hektara. Uzimajući u obzir gubitke od 15% kod transporta i distribucije vode u sistemu, te radno vrijeme od 16 sati dnevno, ukupna količina vode koja je potrebna za sistem navodnjavanja iznosi 422,4 litara po sekundi. U okviru predloženog projekta IDP predviđena je rekonstrukcija sistema navodnjavanja, kao i sistema površinskog odvodnjavanja sa ciljem osiguravanja dovoljnih količina vode, posebno za navodnjavanje u toku ljetnjih mjeseci, te adekvatnog odvodnjavanja. Dostupnost vode, pouzdanost snabdijevanja vodom i efikasnost navodnjavanja bili bi unapređeni u okviru tog SP, radi podsticanja komercijalne poljoprivrede u toj oblasti.

20. Aktivnosti na rekonstrukciji sistema uključivat će sljedeće:

- (i) Izgradnja podzemnog stacionarnog sistema koji će zamijeniti mobilni sistem distribucije, koji se mora pomjerati u toku navodnjavanja, korištenjem HDPE cijevi, promjera 110/102, 150/148, 225/208,6, 315/292,2 i 355/329,2, i dužine od 18,220 kilometara, sa hidrantima za svaku mašinu radi omogućavanja navodnjavanja i djelotvornog korištenja mašinerije,
- (ii) Izgradnja pumpnih stanica i vodozahvata na bunarima,
- (iii) Instalacija dve montažne toranjske trafostanice, TS 150 kVA i TS 250 kVA,
- (iv) Rehabilitacija i popravljjanje postojeće mašinerije za linearno navodnjavanje,
- (v) Nabavka nove mašinerije za linearno navodnjavanje, radi zamjene uništenih ili vandaliziranih mašina,
- (vi) Čišćenje sistema površinskog odvodnjavanja,
- (vii) Revitalizacija mreže puteva od šljunka, ili produženje postojećih i izgradnja novih puteva, kao i asfaltiranje puteva na dionici cjevovoda.

21. Kao i u slučaju SP Goražde, modeli usjeva koji predstavljaju tekuća i predložena rješenja pokazuju prinose, bruto i neto prihode od usjeva koji se uzgajaju i onih koji bi se zasadili nakon što se navodnjavanje rehabilituje do planiranog nivoa. Rasporedom se predviđa velika promjena u uzorku usjeva, uz prelazak sa usjeva sa niskim stopama dobiti na povrće više vrijednosti, jedini sadašnji usjevi koji bi nastavili da se uzgajaju su pšenica, ječam i kukuruz za žito, dok bi soja, uljana repica i lucerka (djetelina) bili zamijenjeni kukuruzom za proizvodnju sjemena, kukuruzom za silažu, graškom, mrkvom, krompirom, te boranijom; na osnovu ugovornih odnosa sa velikim prerađivačem povrća iz tog područja.

22. U tabeli 5 dat je sažeti pregled budžetskih rezultata koji su predstavljeni u detaljnim tabelama u projektnoj dokumentaciji.

Tabela 5. Prosječni prinosi i prihodi po usjevu, izazvano projektnim unapređenjima u Novom Selu

Usjev / aktivnost	Prinosi od usjeva / aktivnosti (kg/ha)			Prihod nakon troškova rada (KM/ha)		
	Bez projekta	Sa projektom	Povećanje u %	Bez projekta	Sa projektom	Povećanje u %
1. DJETELINA	6	-	-	1,355	-	-
2. PŠENICA	4.8	6	25	794	976	23
3. JEČAM	5	5.5	10	52	484	831
4. KUKURUZ	5.7	10	75	220	1.496	580
5. SOJA	2.7	-	-	551	-	-
6. REPA	2.8	-	-	557	-	-
7. SJEMENI KUKURUZ	-	3	-	-	3.196	-
8. GRAŠAK	-	6	-	-	2.153	-
9. MRKVA	-	30	-	-	2.686	-
10. KROMPIR	-	40	-	-	3.606	-
11. BORANIJA	-	7	-	-	2.178	-
12. KUKURUZ ZA SILAŽU	-	45	-	-	486	-

Napomena: Povećanja prinosa predstavljaju procjene zasnovane na periodu razvoja od tri godine nakon implementacije projekta; tj. povećanje od 75 procenata povlačilo bi godišnji rast prinosa od oko 25 procenata svake godine za svaku od tri godine nakon završetka projektnih radova.

23. Unapređenje prosječnih prinosa i povećani povrati izazvani diversifikacijom usjeva prikazani su u tabeli 5, a to predstavlja osnovu za procjene finansijskih i ekonomskih koristi koje donose predložene intervencije. U tabeli 6 prikazani su postojeći uzorci usjeva (bez projekta), uključujući i zamjenu repice sjemenim kukuruzom, koja se planira čak i sa postojećim stanjem objekata; uz to, prikazuje se uzorak usjeva nakon investiranja 7,3 miliona KM (11.736 KM ili 7.824 USD po hektaru), što bi omogućilo prebacivanje 50 posto površina na uzgoj povrća, kao i povećanje intenziteta uzgoja usjeva sa 100 na 132 procenta. Predložene investicije uključuju 5,3 miliona KM (83 procenata) za rehabilitaciju sistema navodnjavanja, finansirano iz projekta IDP, te 2 miliona KM (27 procenata) za renoviranje mašinerije za navodnjavanje, što bi finansiralo preduzeće - korisnik.

Novo Selo – Bijeljina, plan proizvodnje, FM

Tabela 6

UZORCI USJEVA / NIVOI AKTIVNOSTI

(u hektarima)

Jedinica	Bez projekta			Sa projektom				
	1	2	3 to 20	1	2	3	4 to 20	
Intenzitet uzgoja ujeva	Procenat	100.	100	100	100	109	119	132
Uzorak usjeva								
Postojeća tehnologija								
Pšenica	ha	155	155	155	155	30	10	-
Ječam	ha	97	97	97	97	-	-	-
Kukuruz u zrnu	ha	191	191	191	191	101	51	-
Soja	ha	50	50	50	50	30	10	-
Sjemeni kukuruz	ha	-	22	57	-	-	-	-
Djetelina	ha	72	72	72	72	37	-	-
Repica	ha	57	35	-	57	22	-	-
Pod-suma za postojeću tehnologiju		622	622	622	622	220	71	-
Nova tehnologija								
Pšenica	ha	-	-	-	-	105	105	105
Ječam	ha	-	-	-	-	97	97	97
Kukuruz u zrnu	ha	-	-	-	-	50	50	50
Grašak	ha	-	-	-	-	48	98	149
Mrkva	ha	-	-	-	-	20	40	50
Krompir	ha	-	-	-	-	20	40	50
Boranija	ha	-	-	-	-	50	110	150
Sjemeni kukuruz	ha	-	-	-	-	35	72	72
Kukuruz za silažu	ha	-	-	-	-	30	60	100
Pod-suma za novu tehnologiju		-	-	-	-	455	672	823
Ukupna površina pod usjevima		622	622	622	622	675	743	823

24. U tabeli 7 pokazuje se da čak i ako bi preduzeće u Novom Selu moralo da vrati sve investicije u okviru projekta IDP za 7 godina (sa 2 godine grejs perioda i kamatnom stopom od 8 procenata), finansijska stopa povrata bi iznosila 19,7 procenata, a NPV bi iznosila 1,7 miliona (sa diskontnom stopom od 12 procenata). Taj pozitivan rezultat dolazi iz mogućnosti da se pređe na vrednije usjeve, kako voda bude raspoloživa i pouzdana, i u potrebnim količinama; te iz povećanog stepena intenziteta uzgoja usjeva. Očekuje se da će se godišnja bruto vrijednost proizvodnje povećati sa 1,23 miliona KM na 3,27 miliona KM (166 procenata), dok će godišnje neto koristi skočiti sa 64.000 KM na 1,3 miliona KM.

NOVO SELO, FINANSIJSKI BUDŽET
Tabela 7

(u hiljadama KM)

	Bez projekta		Sa projektom						
	1	4 to 20	1	2	3	4	5 do 6	7	8 do 20
Osnovna proizvodnja									
Krompir NS	-	-	-	138	322	460	460	460	460
Povrće	-	-	-	432	1,061	1,691	1,691	1,691	1,691
Žitarice	938	1,228	938	972	1,087	1,118	1,118	1,118	1,118
Pod-suma za osnovnu proizvodnju	938	1,228	938	1,542	2,469	3,269	3,269	3,269	3,269
Troškovi proizvodnje									
Investiranje									
Investicije u rehabilitaciju / unapređenja	-	-	925	3,731	-	-	-	-	-
Institucionalno jačanje i TA	-	-	92	373	-	-	-	-	-
Upravljanje projektom	-	-	31	123	-	-	-	-	-
Investicije na farmama	-	-	1,500	500	-	-	-	-	-
Pod-suma za investicione troškove	-	-	2,548	4,727	-	-	-	-	-
Operativni troškovi									
Kupljeni inputi									
Sjeme / sadnice	90	119	90	251	435	568	568	568	568
Gnojiva	177	203	177	241	328	401	401	401	401
Agrohemičarije	44	53	44	57	77	88	88	88	88
Troškovi navodnjavanja	194	226	194	277	265	168	168	168	168
Procesni inputi	199	199	199	242	318	395	395	395	395
Fiksni troškovi	350	250	350	200	100	100	100	100	100
Pod-suma za kupljene inpute	1,053	1,049	1,053	1,268	1,522	1,721	1,721	1,721	1,721
Zaposlena radna snaga									
Rad	77	86	77	100	140	183	183	183	183
Pod-suma za operativne troškove	1,130	1,135	1,130	1,368	1,662	1,904	1,904	1,904	1,904
Pod-suma za proizvodne troškove	1,130	1,135	3,678	6,095	1,662	1,904	1,904	1,904	1,904
ODLIVI	1,130	1,135	3,678	6,095	1,662	1,904	1,904	1,904	1,904
Gotovinski tokovi prije finansiranja	-193	93	-2,740	-4,553	807	1,365	1,365	1,365	1,365
Neto finansiranje	-28	-28	2,759	3,869	-1,369	-1,378	-1,505	-1,505	-48
Gotovinski tokovi nakon finansiranja	-221	64	18	-684	-562	-13	-140	-140	1,317
Pod-suma za promjenu neto vrijednosti	-	-	-962	-	-	-	-	-	-
Koristi za porodične farme nakon finansiranja	-221	64	-944	-684	-562	-13	-140	-140	1,317

IRR = 19,7%, NPV = 1.718,56

EKONOMSKA ANALIZA I ANALIZA OSJETLJIVOSTI

25. U tabeli 8 prikazan je ukupni ekonomski budžet za područje SP Novo Selo. *Ukupna ekonomska stopa povrata (ERR) procijenjena je na 18,1 procenat, dok neto sadašnja vrijednost (NPV) iznosi 2.12 miliona KM (1,4 miliona USD), uz korištenje diskontne stope od 12 procenata.* U okviru analize razmatrani su svi troškovi (uključujući samo-finansiranje kompanije u iznosu od 2 miliona KM za renoviranje mašinerije za linearno navodnjavanje), kao i očekivane koristi iz perspektive zemlje. Troškovi i koristi vrednovani su prema tržišnim cijenama, pošto kod cijena poljoprivrednih proizvoda u BiH postoji veoma malo značajnih tržišnih distorzija. Kao i u slučaju sistema u Goraždu, faktor konverzije cijena iz sijenke korišten je samo za projektne investicije (0,83). Korištena je konzervativna stopa diversifikacije i povećanja intenziteta, zasnovana na postojećim aranžmanima sa prerađivačima povrća iz područja sistema.

Novo Selo, Model potprojekta

EKONOMSKI BUDŽET (AGREGATNO)

(u hiljadama KM)

Tabela 8

	Bez projekta			Sa projektom			
	1	2	3 do 20	1	2	3	4 do 20
Osnovna proizvodnja							
Krompir NS	-	-	-	-	138	322	460
Povrće	-	-	-	-	432	1,061	1,691
Žitarice	938	1,065	1,228	938	972	1,087	1,118
Pod-suma za osnovnu proizvodnju	938	1,065	1,228	938	1,542	2,469	3,269
Proizvodni troškovi							
Investiranje							
Investicije u rehabilitaciju / unapređenja	-	-	-	768	3,096	-	-
Institucionalno jačanje i TA	-	-	-	77	310	-	-
Projektno upravljanje	-	-	-	25	102	-	-
Investicije na farmama	-	-	-	1,500	500	-	-
Pod-suma za investicione troškove	-	-	-	2,115	3,923	-	-
Operativni troškovi							
Kupljeni inputi							
Sjeme / sadnice	90	101	119	90	251	435	568
Gnojiva	177	188	203	177	241	328	401
Agrohemijske	44	48	53	44	57	77	88
Troškovi navodnjavanja	194	206	226	194	277	265	168
Procesni inputi	199	200	199	199	242	318	395
Fiksirani troškovi	350	300	250	350	200	100	100
Pod-suma za kupljene inpute	1,053	1,043	1,049	1,053	1,268	1,522	1,721
Rad							
Rad	77	81	86	77	100	140	183
Pod-suma za operativne troškove	1,130	1,124	1,135	1,130	1,368	1,662	1,904
Pod-suma za troškove proizvodnje	1,130	1,124	1,135	3,245	5,291	1,662	1,904
ODLIVI	1,130	1,124	1,135	3,245	5,291	1,662	1,904
Gotovinski tok	-193	-58	93	-2,307	-3,749	807	1,365

IRR = 18,1%, NPV = 2.124,92

26. Sprovedena je analiza osjetljivosti na negativne faktore: (i) viši investicioni troškovi, i (ii) smanjenje nivoa diversifikacije, i ta analiza je pokazala sljedeće rezultate:

- Ako bi svi investicioni troškovi iznosili 20 procenata više od procijenjenog nivoa od 7,3 miliona KM, ERR bi mogao da se smanji sa 18,1 procenat na 14,7 procenta.
- Kada bi diversifikacija usjeva bila smanjena na 50% nivoa koji se procjenjuje, ERR bi mogao da se smanji na 12,1 procenata.
- Kada bi se oba ta negativna događaja desila istovremeno, ERR bi mogao da padne na 9,3 procenata.

27. Na osnovu rezultata ekonomske i finansijske analize i analize osjetljivosti, koji su predstavljeni za SP Novo Selo, može se zaključiti da izabrana planirana investicija u RS u okviru projekta IDP ima visoku vjerovatnoću uspješnosti, čak i bez obračunavanja razvojnog uticaja koji bi to unapređenje moglo da ima na region u kojem ima više od petnaest hiljada farmara sa farmama manjeg obima, prosječne veličine od 3,3 hektara, sa izuzetno dobrim zemljištem za ratarstvo (klase II i I) i gdje postoje izdašni izvori vode koji su na raspolaganju, a ne koriste se.

Aneks 8: Socijalni razvoj i održivost

1. Očekivani izlazni rezultati i ishodi projekta predviđaju povećan stepen uključenosti i aktivno učešće farmera sa farmama manjeg obima i ugroženih farmera u koristima koje donose unapređeni sistemi navodnjavanja. Ukupno gledano, širenje komercijalne poljoprivrede i restrukturiranje farmi koje uglavnom služe za zadovoljavanje potreba domaćinstava za hranom, usmjereno na unapređivanje ekonomske održivosti poljoprivrednih imanja stvorit će dodatno zapošljavanje na farmama i izvan njih, pomoći će u konsolidaciji ruralnih zajednica, te podstaći investicije u prateću infrastrukturu i usluge. Predloženi pilot sistemi navodnjavanja obuhvataju veoma širok skup korisnika, koji se kreću od farmera sa farmama koje služe za zadovoljavanje potreba domaćinstva za hranom, do poljoprivrednih preduzeća. Investicije u fazama 2 i 3 odražavat će slične socijalne karakteristike koje su opisane za pilot oblasti u nastavku teksta.
2. U područjima u okolini Goražda u toku rata su vođene ozbiljne borbe, što je dovelo do odlaska velikog dijela stanovništva. Područje je duži niz godina imalo koristi od značajnih nivo pomoći NVO-a i donatora za povratak izbjeglica i raseljenih. Ta podrška se u toku posljednjih nekoliko godina smanjivala, a lokalno stanovništvo sada i sve većoj mjeri traži načine za zarađivanje prihoda iz lokalnih aktivnosti. Smatra se da poljoprivreda predstavlja značajan potencijal, a iznošenje lokalnih proizvoda na tržište ima koristi od izvrsne reputacije koju ta roba uživa na sarajevskim tržištima. Za razliku od mnogih drugih područja u BiH, ruralno stanovništvo u Goraždu je relativno mlado i spremno da investira u svoje zemljište, kako bi iskoristilo prednosti proizvodnje i mogućnosti za zaradu koje pruža poljoprivreda. Tom oblašću je nekada upravljao Kombinat i ona ima istorijat poljoprivredne proizvodnje, ali je sistem potpuno propao nakon rata, a zajednica smatra da je rehabilitacija sistema navodnjavanja način da se područje oživi i da se obezbijedi zapošljavanje.
3. U području Mostarsko Blato sistemi navodnjavanja bili su izgrađeni u vrijeme Austrougarske Imperije, a kasnije su predstavljali dio sistema navodnjavanja velikog agrokombinata koji je upravljao sistemom. Nakon propadanja kombinata, sistem otvorenih kanala nije dovoljno održavan, pošto je malo sredstava obezbjeđivano za njegov rad i održavanje. Očekuje se da će rehabilitacija kanala i unapređivanje vodosnabdijevanja na krajevima mreže, posebno, pomoći farmerima u proizvodnji. Navodnjavanje nikada nije potpuno prestalo, pošto se radi o jednoj od najproduktivnijih poljoprivrednih oblasti u zemlji, sa značajnim stepenom stakleničke proizvodnje i znanjima o hortikulturnoj proizvodnji. Relativna blizina tržišta veleprodaje u Čapljini nudi priliku za iznošenje proizvoda na tržište, uz snabdijevanje grada Mostara i njegove okoline. Ključni izazov će biti da se među farmerima razvije povjerenje i da se oni sami organizuju u funkcionalne grupe korisnika, kako bi efikasno upravljali distribucijom vode i formiranjem UKV.
4. U područjima Pelagićevo i Novo Selo, oba sistema pripadaju preduzećima koja su se pojavila kao rezultat privatizacije nekadašnjih kombinata koji su postojali u tim područjima. Ta preduzeća i dalje obezbjeđuju značajan stepen zapošljavanja u svojim zajednicama i igraju glavnu ekonomsku ulogu u svojim područjima. Preduzeća se uklapaju u strategiju koja ima za cilj oživljavanje poljoprivrednog sektora u regionu, uključujući ponovnu izgradnju nekih od ranijih prerađivačkih kapaciteta kojima su nekada upravljali kombinati. Neki od novih prerađivača koji su se pojavili u tim područjima bave se konzerviranjem voća i povrća. Preradom šećerne repe, te iznošenjem svojih proizvoda preko granica. Većina je mnogo

investirala u modernizaciju svoje proizvodnje i ima HACCP certifikate. Te kompanije uživaju veliku podršku lokalnih zajednica, pošto obezbjeđuju značajne koristi za ostale farmere u regionu, uključujući usluge mašinerije za farmere sa manjim farmama, trgovinske objekte za proizvodnju sa manjih farmi, obezbjeđivanje inputa kao što su sjeme i gnojivo, kao i usluga upravljanja štetočinama i savjetodavnu podršku. Ugovaranje usluga sa farmerima koji imaju manje farme i koji kupuju mladu stoku radi uzgoja i kasnije prodaje mesa također predstavlja uobičajenu aktivnost. Investicije bi obezbijedile koristi koje su mnogo šire od direktnog uticaja preduzeća, pošto bi ti ugovorni odnosi za proizvodnju usjeva i stoke mogli da se u znatnoj mjeri prošire.

5. Vezano za pitanja socijalne održivosti / zaštitnih mehanizama, projektne aktivnosti ne predviđaju nikakve značajnije negativne uticaje, a posebno ne bilo kakvo preseljavanje. Privremeno je inicijalizirana politika OP4.12 Svjetske banke o nedobrovoljnom preseljavanju. U slučaju da se kupovina zemljišta bude predviđala za bilo koji konkretni SP, u okviru projekta je uspostavljen Okvir za politike preseljavanja (RPF), kao dio ESMF, na osnovu koga će, za taj SP, Plan za kupovinu zemljišta biti razvijen, pregledan, odobren i javno objavljen prije početka bilo kakvih fizičkih radova. Vezano za socijalna pitanja koja su šira od pitanja zaštitnih mehanizama, u okviru projekta će se promovisati WAU sa aktivnim učešćem korisnika, sa ciljem osiguravanja ravnopravnijeg pristupa i korištenja unapređenih sistema navodnjavanja, posebno u odnosu potrebe farmera sa manjim farmama.

6. **Jačanje učešća žena:** U projektu će se podsticati učešće žena kroz aktivnosti socijalne mobilizacije u okviru PIM (komponenta 2). Posebne sesije biće posvećene ženama, sa ciljem povećavanja njihove uloge u cijelom ciklusu potprojekata (uključujući administraciju UKV i donošenje odluka). Uključenost žena u projekat biće podvrgnuto monitoringu kao nadopunjujući indikator za ključni indikator za PDO o direktnim korisnicima, te također u smislu članstva žena u UKV.

Aneks 9: Projektna mapa br. IBRD 39024

IBRD 39024

